

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdulkaki ÇELİK

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİNDE
STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ: İLERİ HATTA SAVUNMA

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdulkaki ÇELİK

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİNDE
STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ: İLERİ HATTA SAVUNMA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Abdulkaki ÇELİK'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı: SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİNDE
STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ: İLERİ HATTA SAVUNMA

Tez Savunma Tarihi : 21/09/2022

Mezuniyet Tarihi : 20/10/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Ulusal Güvenlik Konseptinde Strateji Değişikliği: İleri Hatta Savunma’’ adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Abdulkaki ÇELİK

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Abdulkaki ÇELİK
Öğrenci Numarası	20195238008
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi, Durmuş Ali KOLTUK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Ulusal Güvenlik Konseptinde Strateji Değişikliği: İleri Hatta Savunma
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1927627816
Rapor Tarihi	17.10.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 4 Alıntılar dâhil: % 11

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 137 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğumu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
TEŞEKKÜR	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1.1 Teorik Tartışmalar	5
1.1.1 Realizm ve Güvenlik	5
1.1.2 Liberalizm ve Güvenlik	7
1.1.3. İngiliz Okulu ve Güvenlik	8
1.1.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi	9
1.2 Güvenlik Üzerine Strateji Çalışmaları	11
1.2.1 Bir Kavram Olarak Strateji.....	11
1.2.2 Sun Tzu ve Strateji	12
1.2.3 Makyavelist Bakış Açısı.....	16
1.2.4 Clausewitz'in Strateji Tutumu.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL KONJONKTÜR

2.1 Küresel Açıdan Yeni Uluslararası Sistem	22
2.1.1 ABD Hegemonyası.....	23
2.1.2 Küreselleşme Olgusu.....	24
2.2 Bölgesel Durum.....	25
2.2.1 1. Körfez Savaşı.....	25
2.2.2. 11 Eylül ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler	27
2.2.3 Arap Baharı.....	28
2.2.4 Arap Baharı'nın Ardından.....	33

1990 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ

3.1 Soğuk Savaş Dönemine Kısa Bir Bakış.....	35
3.1.1 Türkiye'nin NATO'ya Girmesi.....	38
3.1.2. Ulusal Güvenlikte İlk Dönüşümler.....	40
3.2 Soğuk Savaş Sonuna Doğru İç Siyasi Gelişmeler	42
3.2.1 Terör Sorununun Ortaya Çıkışı	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİNDE DÖNÜŞÜME NEDEN OLAN TEMEL MESELELER

4.1 20.Yüzyılın Son Çeyreğinde Yerli Savunma Sanayisi Çalışmaları.....	45
4.2 Sınır Ötesi Harekâtlar ve Ulusal Güvenlik Stratejisine Etkisi.....	48
4.2.1 Irak'a İlk Kara Harekâtları	48
4.2.2 1990'lardaki Askeri Harekâtların Ulusal Güvenlik Konseptine Etkisi	49
4.3 Yunanistan Meselesi ve Türk Güvenlik Konseptine Etkisi	51
4.3.1 Kara Suları Problemi ve Yunanistan Tehdidi.....	51
4.3.2 Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu	52

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİNDE STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ:
İLERİ HATTA SAVUNMA VE BU STRATEJİNİN KARADA UYGULANIŞI

5.1 Psikolojik Bir Kırılma Noktası: Stratejik Derinlik Doktrininin Değerlendirilmesi.....	56
5.2 Fiili Kırılma Noktası: Çözüm Süreci, IŞİD, PYD Ve Sonrası	59
5.2.1 Çözüm Süreci ve Sonuçları	59
5.3 Türkiye’yi Tehdit Eden Yapılanmalar	62
5.4 Fırat Kalkanı Harekâtı	66
5.4.2 Harekâtın İcrası.....	69
5.4.3 Yabancı Basında Fırat Kalkanı Harekâtı	74
5.4.4 Fırat Kalkanı Harekâtı’nın Sonuçları ve Analizi	76
5.5 Zeytin Dalı Harekâtı.....	78
5.5.1 Harekâtın İcrası.....	79
5.5.2 Harekâtın Sonuçları	86
5.6 Barış Pınarı Harekâtı	88
5.6.1 Harekâtın Uygulanışı.....	89
5.6.2 Barış Pınarı Harekâtı’nın Sonuçları.....	93
5.7 İleri Hattta Savunma Stratejisi’nin Irak Ayağı	95
5.7.1 Sınırın İç Yakasında Terörle Mücadele: Hendek Operasyonları.....	96
5.7.2 Kuzey Irak’ta Terörle Mücadele: Kalıcı Konuşlanma Stratejisinin İnşası.....	101

ALTINCI BÖLÜM

İLERİ HATTA SAVUNMA STRATEJİSİNİN DENİZLERDE UYGULANIŞI

6.1 Denizde İleri Hat Savunması: Mavi Vatan Doktrini.....	107
6.1.1 Avantaj ve Dezavantajları İle Mavi Vatan Doktrinine Dair Analiz	110
6.2 Mavi Vatan 2019 Tatbikatı.....	112
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ.....	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Sun Tzu'ya Göre Savaş Planlamasında Önemli Faktörler.....	13
Şekil 1.2: Sun Tzu'ya Göre Coğrafya.....	14
Şekil 1.3: Sun Tzu'ya Göre Komutanlık Başarısını Belirleyen Faktörler.....	15
Şekil 1.4: Devletlere Göre Statükonun Korunması ve Fırsat İkilemi.....	18
Şekil 1.5: Politik Hedefte Askeri Gücün Amaçsal ve Araçsal Konuma Çekilmesi...	20
Şekil 5.1: Ahmet Davutoğlu'na Göre Devletsel Güç Formülü.....	57
Şekil 5.2: Tercih Edilmeyen Saldırı Stratejisi.....	81
Şekil 5.3: Zeytin Dalı Harekâtında Kullanılan Askeri Saldırı Biçimi.....	82

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 5.1 ABD tarafından Fırat Kalkanı Harekâtı Bölgesinde IŞİD'e Yapılan Hava Saldırıları.....	72
Tablo 5.2 Yıllara Göre PKK'ya Katılım Sayısı.....	100

HARİTALAR LİSTESİ

HARİTA 1: Doğu Akdeniz’de Kıta Sahanlığı.....	54
HARİTA:2: 01.08.2016 Tarihinde Suriye’de Genel Durum.....	68
HARİTA 3: Türkiye’nin Irak’taki Askeri Üs Noktaları.....	105
HARİTA 4: Mavi Vatan Sınırları.....	109

KISALTMALAR LİSTESİ

ANAP	:Anavatan Partisi
ASELSAN	:Askerî Elektronik Sanayi
BM	:Birleşmiş Milletler
MC	:Milletler Cemiyeti
MEB	:Münhasır Ekonomik Bölge
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSAŞ	:Türk Uçak Sanayi Anonim Şirketi
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
İŞİD	: Irak – Şam İslam Devleti
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat / Demokratik Birlik Partisi
YPG	: Yekîneyên Parastina Gel / Halk Koruma Birlikleri
İHA	: İnsansız Hava Aracı

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye ulusal güvenlik stratejilerinin temel hatları, yapı taşları ve ilkeleri işlenecek ve bu faktörler ülkenin güç parametreleri ile ilişkilendirilecektir. Tezin ana kapsamı ve odak noktası olarak da Türkiye'nin güvenlik stratejilerinde son dönem yaşanan değişim ve dönüşümler üzerine odaklanılacaktır. Bu değişim ve dönüşümlere neden olan temel gelişmelere ve durumlar tarihsel bağlamda süreklilik arz edecek şekilde sunulacak ardından yeni güvenlik stratejisi olarak belirlenen “ileri hatta savunma” ilkesinin avantaj ve dezavantajları değerlendirilecektir. Son olarak ulusal savunma alanında yaşanan bu konsept değişikliğinin daha işlevsel ve etkin olabilmesi adına atılabilecek adımlar ortaya konulacak ve mevcut sistemin kendi bünyesinde barındırdığı zafiyetler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Güvenlik, Strateji, Türkiye, İleri Hat, Askeri Hâkimiyet

SUMMARY
CONCEPTUAL CHANGE IN TURKEY'S NATIONAL SECURITY AFTER
THE COLD WAR: DEFENSE ON THE FORWARD LINE

In this study, the basic lines, building blocks and principles of Turkey's national security strategies will be covered and these factors will be associated with the country's power parameters. As the main scope and focus of the thesis, it will focus on the recent changes and transformations in Turkey's security strategies. The main developments and situations that cause these changes and transformations will be presented to the reader in a historical context, and then the advantages and disadvantages of the "advanced line defense" principle, which is determined as a new security strategy, will be evaluated. Finally, steps that can be taken in order to make this concept change in the field of national defense more functional and effective will be put forward and the weaknesses of the current system will be discussed.

Keywords: National Security, Strategy, Turkey, Forward Line, Military Domination

TEŞEKKÜR

Bugünlere gelmemde emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen, maddi ve manevi her konuda bana sonuna kadar destek olan sevgili aileme;

Ve tez yazım sürecinde her zaman desteğini hissettiğim, akademik anlamda bana kayda değer düzeyde yardımcı olan, iletişim kanallarını öğrencilerine her daim açan çok değerli sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali Koltuk’a teşekkürlerimi iletiyorum.

ABDULBAKİ ÇELİK

EYLÜL 2022

ÖNSÖZ

Devletleri değerlendirmek, bireylerin gelişim ve dönüşüm süreçlerini ele almaya birçok açıdan benzetilmektedir. Bu bakımdan uluslararası ilişkiler disiplini üzerine çalışan her bireyin psikolojik anlamda da kendini geliştirmesi zaruridir. Zira bir devletin de o devleti yönetmekte olan kadrolar tarafından idare edildiği ve o kadroların da psikolojik birtakım özellikler sergilediği göz ardı edilemez bir gerçektir. Ayrıca bir devletin uyguladığı politikalar ele alınırken üç husus yani coğrafya, tarih ve sosyo-ekonomik ögeler göz ardı edilmemelidir.

İşte bu çalışma bütün bu olgu ve ögelere layıkıyla bağlı kalınarak ve titiz bir şekilde yürütülmüştür. Ele alınan olaylar incelenirken temel amaç eleştirmek veya övmek değil bu olayların arka planında yatan sebepleri ve bu sebepler doğrultusunda yaşanan hadiseleri gerçeğe en yakın bir şekilde analiz etmek olmuştur. Bu bakımdan çalışmada yer alan eleştirilen tamamen öğrencinin şahsi görüşü olmakla beraber bu eleştirilerdeki temel amaç bir politikanın daha doğru ve rasyonel bir şekilde nasıl uygulanabileceğini ortaya koymaktır. Aynı şekilde metin içerisinde doğru olduğunun altı çizilen politika ve uygulamaları belirtmekteki temel gaye gelecek nesillere ve dolayısıyla gelecek devlet yönetimlerine emsal teşkil edecek hususları tarihsel bakımdan kayda geçmektir. Metnin içeriğine gelince temel olarak şu iki soru ön plana çıkmaktadır:

- 1- Türkiye'nin çeşitli dönemlerdeki tehdit algılamaları nedir?
- 2- Bu tehdit algılamalarına karşı Türkiye'yi yöneten karar alıcı mekanizmalar ne gibi stratejiler geliştirmiştir?

Çalışma boyunca bu iki soruya cevap aranırken birçok başka soruya da ihtiyaç duyulmuş, ayrıca çeşitli hipotezler ve varsayımlar da ortaya konulmuştur. Metodolojik anlamda ise çalışma tekniği önce detaylı bir kaynak taraması usulüyle başlamış ardından bu kaynaklar arasında süzgeç yöntemi ile çalışma için yararlı olacak bilgiler belli bir kümede toplanmıştır. Örnek verilmek gerekilirse genel anlamda "Güvenlik" özel anlamda da "Türk ulusal güvenliği" olmak üzere çalışmanın konusunu ilgilendiren akademik nitelikteki kitaplar, dönemin doğruluk derecesi tartışılmayan haber verileri, raporlar, istatistikler, makaleler ve devlet kurumları tarafından yayınlanan belgeler incelenmiştir. Ardından çalışmanın yazım aşamasına geçilmiş, bu aşamada ise ortaya konulacak tezlerin daha verimli

işlenmesi amacıyla ilk olarak ele alınan konular tarihsel bir bakımdan işlenmiş, devamında ise analiz kısmına geçilmiştir. Ayrıca birçok bölümde kendi içerisinde sonuçlara ulaşarak temel sonuca geçmeden önce olayların ayrı ayrı yol açtığı sonuçlar daha belirgin bir şekilde ortaya konmuştur.

GİRİŞ

Güvenlik, tarihin ilk çağlarından beri insanlar için en temel gereksinimlerden biri olmuş; bu gereksinimin karşılanması için de toplumlar, örgütlü bir şekilde hareket ederek önce küçük askeri birimleri, ardından da insan sayısı ve dolayısıyla gücü bakımından büyük orduları meydana getirmiştir. Bu ordular ilk etapta salt insan gücü ve onların savaşma kabiliyeti üzerinden sonuç alma gayesi güderken zamanla askeri mücadele kavramı da gelişmeler göstererek şekillenmeye başlamıştır. Bu ifadenin biraz açılması gerekilirse ilk etapta muhaberedeki temel belirleyici etken savaşçı birimlerin kendi yetenekleri iken zamanla bu olgu da değişerek karar alıcı mekanizmanın yani orduları yöneten komutan veya liderlerin ortaya koymuş olduğu strateji, taktik ve planlar; savaşların sonuçlarının şekillenmesinde göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmeye başlamıştır.

Böylelikle sayı bakımından küçük ordular, rasyonel ve realist temeller üzerinden ortaya koyduğu stratejileri uygulayarak kendisinden daha büyük kuvvetleri mağlup etme imkânına erişmiştir. Örneğin Büyük İskender, MÖ 331 yılında Persler ile Makedonlar arasında gerçekleşen Gaugamela Savaşı'nda uyguladığı askeri strateji sayesinde kendi ordusundan birkaç kat büyük olan Pers kuvvetlerini mağlup etmeyi başarmıştır.¹² Stratejinin bu etkisi sadece harp sahalarında değil ticaret, spor ve hatta oyunlarda da kendini göstermiştir. Örneğin günümüzden binlerce yıl önce tasarlanan satranç oyunu, oyuncuların kendi güç parametrelerini ve taşlarının mevcut dizilimini göz önüne alarak birkaç hamle sonrasında hesap etme üzerine kurulu bir strateji sanatı olarak kabul edilmektedir. Bu oyun her ne kadar iki oyuncunun eşit şartlar üzerinden oyuna başlaması kuralına göre oynansa da stratejik hesapları aracılığıyla rakibe üstünlük kuran oyuncu kısa bir süre içinde sahadaki hâkimiyeti ele geçirir ve rakip kuvvetleri bertaraf ederek sonuca ulaşır.

Strateji kavramına bu yüzeysel bakıştan sonra bu olgunun bir kavram olarak yapısal formunu değerlendirmeyi bir sonraki bölüme bırakmak üzere geçerek güvenlik ile strateji arasındaki ilişkiye değinmek yerinde olacaktır. Yukarıda da değinildiği üzere strateji esasında ilk olarak askeri çatışmaların seyri ile ilgili bir unsur olmuş ancak ilerleyen yüzyıllarda devletin bölgesel veya küresel düzlemdeki konumu da stratejik çalışmaların inceleme alanına girmiştir. Bu noktada esasında en önemli kırılma noktası 1815 Viyana düzenlemelerinin

---

¹ Duran, 2016: 48.

² Pers ve Makedon ordularındaki asker sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber tarihçilerin bu konudaki genel kanısı Pers kuvvetlerinin 250.000, İskender'in askerlerinin ise yaklaşık 47.000 civarında olduğudur.

ardından ortaya çıkan uluslararası sistemde, askeri çıkar çatışmalarının devletler arasında yapılan ittifaklar ve bloklaşmayla dengelenmeye çalışılması olmuştur. Burada Alman düşünür ve yazar Goethe'nin ifade ettiği gibi adalet ve güvenlik ikileminde güvenlik ağır basmış ve yeni sistem bu anlayış üzerine şekillendirilmeye çalışılmıştır.³

Bu bağlamda küçük veya orta büyüklükteki devletler kendileri için tehdit olarak gördüğü kuvvet veya oluşumlara karşı başka devletlerle ittifaklar kurma stratejisini uygulayarak güvenliklerini sağlamaya çalışacaklardı. Bu stratejinin en büyük risk ve ikilemi bilhassa harici alanda hangi devletin tehdit oluşturabileceği ve ittifaklar yapılan ülkelerin uzun vadede ne kadar güvenilir olduğu olgusuydu. Yani devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için bir başka devletin korumasına ihtiyaç duyması da esasında bir güvenlik açığı oluşturmaktaydı ve uzun vadede sürdürülebilir değildi. Örneğin 1848-1849 yıllarında Avusturya İmparatorluğu'nda gerçekleşen Macar bağımsızlık hareketi Çarlık Rusya'nın müdahalesi ile bastırılabilmiş; böylelikle Avusturya'nın kendi iç işleri doğrudan başka bir devletin müdahale alanına açık hale gelmişti.⁴

Bu örnek üzerinde de görüldüğü üzere güvenliği sağlarken bir başka güvenlik sorununun ortaya çıkması kendisini en belirgin şekilde Viyana Kongresi'nden yaklaşık 1,5 asır sonra Soğuk Savaş döneminde hissettirecek; birçok devlet, ulusal güvenlikleri için milli egemenlik ve bağımsızlıklarından birtakım tavizler vermek zorunda kalacaktı. Orta ve küçük ölçekli güçteki devletler için geçerli olan bu ikilem günümüzde hâlâ mevcudiyetini korumakta ve birçok ülke kendi güvenliklerini başkaları üzerinden sağlama stratejisini izlemektedir. Ayrıca güvenlik, devletlerin sadece kendilerini dış tehditlere karşı korumasından ibaret olmamakta aynı zamanda devlete tarihsel ve kültürel bakımdan sürdürülebilir bir yapı kurmasını da gerekli kılmaktadır.⁵ Harpler veya harptan kaynaklı nedenlerle 187 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği 20. yüzyılda devletler için en temel gereksinim, ulusal güvenliklerini sağlamaktı ve bu bağlamda milli bağımsızlıktan birçok taviz verilmek zorundaydı.⁶ Ayrıca teknolojik gelişmeler, devletlerin ve bilhassa onun doğal üyeleri olan bireylerin hayatını olası bir harp halinde daha fazla riske atmaktaydı. Zira savaşların yıkım gücü ve siviller üzerindeki etkisi askeri teknolojinin gelişmesiyle birlikte daha tehlikeli bir hal almıştı. Örneğin 2. Büyük Harp'te hayatını kaybedenlerin yüzde 66'sı silahsız insanlardan

---

³Sander, 2003:181.

⁴Armaoğlu, 1997:152,153.

⁵Drakoularakos, 2020:23.

⁶Hobsbawm, 2008:1.

oluşmaktaydı.⁷ Bütün bu olgular devletlerin güvenliğe verdikleri önemi daha da arttırmasına yol açıyordu.

Yukarıda da bahsedildiği üzere güvenlik ikilemine neden olan bu durum, uzun yıllar boyunca Türkiye içinde geçerli olmuştu. Zira Türkiye, orta büyüklükte bir devlettir hatta ilgili dönemde sahip olduğu güç parametreleri birçok konuda oldukça yetersizdi ve kendi güvenliğini kendi kaynakları ile sağlayabilecek bir konumda değildi. Bu nedenden ötürü Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu tehdit algılamalarına karşı Batı ile ittifak yapan Ankara yönetimi, bilhassa Küba Krizi ve Kıbrıs meselesinde ortaya çıkan sorunların ardından kendi güvenliğini sağlama noktasına dışarıya olan bağımlılığını azaltması gerektiğini kavradı. Bu noktada Türkiye'nin uyguladığı ilk strateji bilhassa savunma sanayisinde dışa olan bağımlılığı azaltmak ve kendi silahlarını üretebilmek için projeler başlatmak olmuştur. Bu strateji; içe dönük veya bir diğer ifade ile harici düzlemdeki gelişmelere karşı dışa kapanık bir şekilde kendini koruma refleksi ile hareket eden Türkiye'nin, zamanla bölgesel veya küresel gelişmelere doğrudan aktif bir şekilde müdahil olma girişimlerinin de önünü açacaktır. Bu durum, ekonominin 1980'li yıllarla birlikte küresel piyasalara entegre olmasıyla birlikte daha da güçlenecek ve Türkiye; güvenlik stratejilerini farklı bir bakış açısıyla oluşturmaya başlayacaktır.

Esasında bu durumun ortaya çıkmasında iç faktörler kadar küresel anlamda yaşanan dönüşümler ciddi şekilde etkili olmuştur. Örneğin liberalizmin korumacı ekonomi veya sosyalizm karşısında galibiyetini iddia ettiği yönündeki genel kabul gören anlayış 1980'li yıllarda dünyanın büyük bir kısmında benimsenmiş hatta ve hatta bu önerme üzerine oldukça ses getiren eserler de yayınlanmıştır. Örneğin ünlü siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın ortaya koyduğu Tarihin Sonu ve Son İnsan isimli yapıt, liberalizmin sosyalizm ve diğer görüşler karşısında mutlak bir şekilde galibiyet elde ettiğini ve ülkelerin gelişebilmesi için serbest piyasa ekonomisini benimsemesi gerektiğini detaylı bir şekilde işlemiştir.⁸ Türkiye'nin de 1980'li yıllarda yoğun liberal ekonomi politikası, esasında savunma sanayisinin gelişmesi ve ülkenin harici alana yönelik bakış açısı konularında da dolaylı bir etkide bulunmuştur.

Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisindeki dönüşüm için bir diğer önemli kırılma noktası ise 1980'li yıllarda açığa çıkan ve 1990'lar boyunca etkisini belirgin bir şekilde hissettiren terör sorunu olacaktır. Bölücü terör eylemleri, Ankara'nı ulusal tehdit

---

⁷Hobsbawm, 2008:5.

⁸ Fukuyama, 2011:72-80.

algılamalarında en üst sıralara çıkacak ve bir yandan askeri harcamalar bu doğrultuda artarken diğer yandan ordunun kamuoyundaki imajı yeniden şekillenecektir.

Savunma konseptinin dönüşmesinde etkili olan bir diğer gelişme ise Körfez Savaşları ile Kuzey Irak'ta ortaya çıkan otorite boşluğudur. Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali ile başlayan ve ABD'nin başını çektiği müdahale kuvvetlerinin 1991 yılındaki karşı saldırısı ile neticelenen 1. Körfez Savaşı'nın ardından bölgenin kuzeyinde ortaya çıkan güç boşluğu, terörün bu alanda konuşlanıp gelişmesinin önünü açmıştı.⁹ Ayrıca bu bölgeden Türkiye'ye yaşanan kitlesel sığınmacı akınları da birçok açıdan soruna yol açmakta ve terör örgütünün insan gücüne yönelik kaynak oluşturmaktaydı. Türkiye'nin 1990'lı yıllar boyunca Irak sınırından içeriye yaptığı askeri müdahaleler de esasında yukarıda belirtilen otorite boşluğunun yarattığı konjonktürden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

11 Eylül olaylarının ardından 2003 yılına gelindiğinde ise ABD ve İngiltere'nin Irak'ı işgal etmesi sonucu bölgedeki otorite boşluğu yerini şiddetli silahlanma, çatışma ve kaosa bırakmış; burada yaşanan gelişmeler Türkiye'yi daha belirgin bir şekilde etkilemeye başlamıştır. ABD'nin bölgede gittikçe artan mevcudiyeti ve buna paralel olarak gelişen terör yapılanması 21. yüzyıl boyunca Ankara'nın güney savunma alanının temel ilgi odaklarından biri olacaktır. Bilhassa bölgede artan istikrarsızlık, sınırın kuzey tarafına da yansımış ve başta ekonomi ile terör sorunu olmak üzere Körfez Savaşları birçok alanda Türkiye'yi etkilemiştir. Diğer yandan ABD'nin Irak müdahalesi sırasında Türkiye topraklarının da kullanılma tasarısının millet meclisinden onay alamaması da Washington yönetimi ile Ankara'nın arasını açmış, bunun sonucu olarak da 4 Temmuz 2003 tarihinde Çuval Krizi olarak bilinen ve Türk askerlerinin başlarına çuval geçirilerek esir alınması şeklinde gelişen hadise yaşanmıştır.¹⁰

ABD ile yaşanan bu krizler Türkiye'nin uluslararası düzlemde etkin bir şekilde yoluna devam edebilmesi için savunma sanayisinden ekonomiye teknolojiye enerjiye kadar birçok alanda kendi kendine yetebilen bir ülke olmasının zaruriliğini veya daha doğru bir ifadeyle dışa bağımlılığı minimum seviyeye indirerek güvenlik politikalarının da bu anlayış üzerine inşa edilmesi gerektiği gerçeğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda konumuzun esas odak noktası olan güvenlik alanında Türkiye'nin en temel stratejisi savunma sanayisinde dışa bağımlılığı azaltarak bölgesel veya küresel düzlemde aktif bir şekilde hareket edebilme kabiliyetine erişmek olmuştur. İşte bu tez çalışması yukarıda belirtilen misyon ve hedeflerin hangi aşamalardan geçerek gerçekleştiği, zaaflarını ve dezavantajlarını inceleyecek; bu bağlamda Türkiye'nin yeni güvenlik konseptinin ulaştığı noktanın bir analizi yapılacaktır.

⁹ Yaycı, 2019:337.

¹⁰ Akbaş vd., 2019:2244.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1.1 Teorik Tartışmalar

Uluslararası ilişkiler disiplini egemen olan teoriler, güvenlik kavramını farklı şekillerde yorumlamış ve güvenliğin nasıl sağlanacağı noktasında birbirleriyle ters düşen veya bir teorinin diğer teorinin ortaya attığı varsayımları eleştirerek yeni argümanlar ortaya koyma suretiyle oluşturulan çözüm önerileri dile getirmişlerdir. Bu çözüm önerilerinde güç ve iş birliğinin çatıştığı, “Askeri güvenlik mi yoksa ekonomik büyüklük mü daha önemlidir?” sorusunun sıkça ortaya atıldığı da görülmektedir.

1.1.1 Realizm ve Güvenlik

Realizmin güvenlik kavramına yönelik bakış açısına değinmeden önce temel hatlarıyla disiplinin ana varsayımlarını tekrar etmek yerinde olacaktır. Realizme göre ilk olarak devletlerin yer aldığı küresel düzlem, düzenleyici bir otoriteden yoksundur ve bu da sistemin anarşik bir özelliğe bürünmesi anlamına gelir.¹¹ Bu doğrultuda devletlerin kendi manevra kabiliyetleri ve sistem üzerindeki etkinliği, sahip olduğu güç parametreleri ile doğrudan ilişkilidir. Realizmin, güç kavramını bu denli öne çıkarması esasında İtalyan siyaset bilimci Makyavelli ve ünlü düşünür Thomas Hobbes’un görüşlerini temel almasından ötürüdür.¹² Zira Makyavelli “Hükümdar” adlı eserinde güç kavramına sıklıkla vurgu yaparak devletlerin ve onları yöneten karar alıcı mekanizmaların güce ulaşmak için her yolu kullanması gerektiğini belirtir. Bu noktada Makyavelli ’ye göre hükümdarın en önemli görevi güçlü bir askeri birlik kurmak ve savaşlardan kaçınmaktır.¹³

Realist teori de Makyavelli’nin bu düşüncesinden hareketle devletler için en önemli olgunun askeri güç olduğunu ve kendi mevcudiyetlerini sürdürebilmek için kuvvet kabiliyeti yüksek ve sistem üzerinde etkili bir orduya sahip olunması gerektiğini ifade eder.¹⁴ Bu doğrultuda realizmin, devleti sistemdeki temel aktör olarak gördüğünü de belirtmek gerekir.¹⁵ Realizm, bu temel aktörlerin işbirliğinden uzak ve çatışmaya yakın olduğunu belirtir zira devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir ve karşılıklı güven minimum

---

¹¹ Ersoy,2017:161.

¹² Arı,2017:101.

¹³ Makyavelli, 1955:57.

¹⁴ Balcı, 2019:125.

¹⁵ Ersoy,2017:162.

seviyededir.¹⁶ Ayrıca realizme göre rakip devletler karşısında üstünlük kurmak temel amaçlardan biridir ve bu doğrultuda güç artırımı esas amaçlar arasındadır.¹⁷

Teorinin bu genel çerçevesi çizildikten sonra realizmin güvenlik kavramına olan bakışına da değinmek gerekir. Hobbes'cu düşünceye göre insanların ve devletlerin yer aldığı sistemde çatışma kaçınılmazdır.¹⁸ Realist düşünürler de bu savdan hareketle ulusal çıkarları her şeyden üstün tutarak devletlerin güvenlik konseptlerinin de bu anlayış üzerine kurulmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Buna göre güvenliğini sağlamak için izlenmesi gereken iki yol vardır. İlk olarak yukarıda da belirtildiği üzere askeri ve ekonomik kuvvet artırımı devletlerin sistem üzerindeki konumunu güçlendirecektir. Ancak hem sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarının yetersizliği bakımından hem de nüfusu düşük zayıf ülke olma özelliği gösteren devletlerin güç artırımı yolunu izlemesi bir noktadan sonra sonuç vermeyecektir.

Bilhassa orta ve küçük ölçekli devletler için geçerli olan bu durumda karar alıcı mekanizmalar, ulusal güvenliğini sağlamak için kendilerine karşı bir tehdit olarak gördüğü devlet veya yapılanmalara karşı bir başka devletin korunmasına ihtiyaç duyacaktır. Fakat bu durumda devletler için güvenliğini sağlarken bağımsızlık ilkesinden birtakım tavizler verilmesi riski de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu durumun ikinci bir riski de devletlerin olası bir çatışma halinde ittifak kurduğu ülkelere gerekli yardımı alıp alamayacağı sorunsalıdır.¹⁹ Buna ilaveten güvenliğini sağlama noktasında gittikçe artan dışa bağımlılık da küçük ve orta büyüklükteki devletler için bir sorun teşkil etmektedir. Fakat devletleri yöneten karar alıcı mekanizmaların da bu durumun farkında olduğunu ve ulusal güvenlik konseptlerini kendi güç parametreleri üzerinden karşılamak için de politikalar izlediklerini de belirtmek gerekir.²⁰ Bilhassa Türkiye, İran, Brezilya, Pakistan, Mısır vb. gibi orta ölçekli devletlerin küresel düzlemde zaman zaman özerk olarak askeri girişimlerde bulunabildikleri ve bölgesel anlamda kendi güvenliklerini sağlayabilmek için girişimlerde bulunabildikleri de sıkça görülmektedir.

Güvenliğin salt realist bir pencereden ve askeri unsurlar üzerinden sağlama seçeneğini tercih eden devletler için bir diğer risk unsuru da ordunun sivil idareyi aşarak toplum ve siyaset üzerinde başat güç haline gelmesidir. Bu durumun ortaya çıkardığı en büyük sorunlardan biri askerin yönetime müdahil olması ve darbelerin sıkça yaşanmasıdır. Yukarıda sayılan orta ölçekli devletlerin yakın siyasi tarihleri askeri darbelerin örneklerini fazlasıyla içermektedir.

---

¹⁶ Ersoy,2017:163.

¹⁷ Arı,2017:102.

¹⁸ Baylis, 2008:70.

¹⁹ Balcı, 2019:125.

²⁰ Baylis, 2008:75.

1.1.2 Liberalizm ve Güvenlik

Realist düşüncenin güvenlik kavramına büyük ölçüde askeri bir perspektiften baktığı yukarıda belirtilmişti. Fakat realist teoriye karşı bir alternatif ve eleştiri olarak gelişen liberalizm ve onunla birlikte anılan idealizm; güvenliği salt askeri güç temelli bir anlayış üzerinden okumayı sakıncalı bulmuş ve meseleye yönelik farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu bakış açısına geçmeden önce teorinin genel varsayımlarını kısaca ele almak yararlı olacaktır. Liberalizm, her şeyden önce bireysel çıkarları ön planda tutmakta ve serbest girişimlere yönelik her çeşit engelin ortadan kaldırılmasının zaruri olduğunu belirtmektedir.²¹ Bu noktada realizm ile bir karşılaştırılma yapıldığında realizmin devletleri merkeze aldığını idealizmin ise devleti oluşturan birimler olan bireyleri de birer aktör olarak kabul ettiğini ifade etmek gerekir. Ayrıca realizm, insanların çatışmayı içgüdüsel olarak içerilerinde taşıdıklarını belirtirken liberaller bu duruma karşı çıkarak insanlar ve toplumların iş birliğine açık oldukları tezini savunmaktadırlar.²²

Büyük ölçüde John Locke 'un düşünceleri üzerine şekillenen liberalizm, mülkiyet haklarını da oldukça önemser ve onu korumak için kanunların gerekli olduğunu ifade eder.²³ Bu noktada da dikkat çekilmesi gereken esas husus; realizmin otoriteyi gücü korumak ve artırmak amacıyla kullanıldığını liberalizmin ise otoritenin temel görevinin insanların özgürce yaşayabileceği bir ortam oluşturmaya gerektiğidir. Liberalizm bir diğer varsayımı da büyük ölçüde Adam Smith'in görüşlerinden hareketle şekillenen "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" ilkesidir.²⁴ Buna göre devlet piyasaya müdahale etmemelidir zira bireysel çıkarlar aynı zamanda toplumun da çıkarlarını oluşturur ve rekabet, bir devletin iktisadi yapısını güçlendiren temel unsurlardan birisidir.

Liberalizm, uluslararası sistemi de tıpkı insanların arasında var olduğu gibi devletlerin de iş birliğine açık olduğu bir alan olarak görür ve küresel barışın da bu şekilde gerçekleşebileceğini belirtir.²⁵ Bu savdan da anlaşılacağı üzere realizm; güvenliği güç artırımı şeklinde gerçekleştirme seçeneğine giderken liberaller güvenlik için işbirliğini ve karşılıklı çıkar esasını önemser. Liberaller bu noktada Joseph Nye'nin "karşılıklı bağımlılık" ilkesinin altını çizerler ve bağımlılığın olduğu yerde çatışmaların rasyonel olmadığı düşüncesini savunurlar.²⁶ Bu ifadenin biraz daha açılması gerekilirse başta enerji, tarım, sermaye akışı,

---

²¹ Oğuzlu, 2019: 147.

²² Özpek, 2017:128.

²³ Odabaş, 2018:74.

²⁴ Zorlu ve Kırmızıoğlu, 2018:83.

²⁵ Arı, 2017:99.

²⁶ Özpek, 2017:149.

bilişim vb. olmak üzere modern dünyada devletlerin birbirlerine olan gereksinimlerinin maksimal düzeyde olduğu açıktır ve bu nedenden ötürü çatışma karşılıklı olarak her iki tarafın çıkarlarını da zedeler.

Liberalizmin güvenlik için olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul ettiği demokratik barış kuramından da bahsetmek yararlı olacaktır. Liberallere göre demokrasi ile yönetilen devletler barış yanlısıdır ve birbirleriyle çatışmazlar.²⁷ Zira liberallere göre serbest ve adil seçimlerin mevcut olduğu demokratik bir ülkede devleti yöneten karar alıcılar iç politikada güç kaybetmemek için dışarıda barışı korumayı zaruri olarak görmektedirler. Tarihin genel seyri incelendiğinde liberalizmin savunduğu bu tezin zaman zaman eleştirilebileceği ve geçersiz olacağı hadiseler de cereyan etmiştir. Liberallerin bu savına karşılık demokratik ülkelerin birbirleriyle çatışmadığı ancak başka ülkeleri sömürge edinmek yoluyla askeri güç unsurlarını sürekli kullandıkları ve dolayısıyla kalıcı barışı zedelediklerine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Sonuç olarak realizm; güvenliği askeri güç, kuvvet artırımı, çatışma ve devlet odaklı bakış açısı üzerinden ele alırken liberalizm; ekonomik unsurlar, iş birliği, rekabet, karşılıklı kazanç ve bireysel olguları da göz önüne katmış ve güvenliğin salt devletler güvenliğinden ibaret olmadığını vurgulamıştır. Sonuç olarak liberal güvenlik anlayışı bireysel değil kolektif bir bakış açısına sahiptir.²⁸

1.1.3. İngiliz Okulu ve Güvenlik

1950'li yıllar ile birlikte ortaya çıkan yeni yaklaşımlardan birisi de Hedley Bull ve Martin Wight gibi önemli isimlerin de temsilciliğini yaptığı İngiliz Okulu'dur.²⁹ Teori; özü itibarıyla realizmin gerçekçiliğini, rasyonel bir bakış açısı olduğu varsayılan liberalizmin akılcılığını ve Marksizm'in devrimciliğini harmanlayıp oldukça komplike bir yaklaşım öne sürmüştür.³⁰ İngiliz Okulu temsilcilerinden Martin Wight bu üç geleneğin uluslararası sistemi açıklama yönünde tek başına yeterli olamayacağını ve birbirlerini tamamladığı ifade eder.³¹ Teori, bunu yaparken Makyavel, Grotius ve Kant'ın düşüncelerini de sentezleme başarısını gösterir.³² Buna göre uluslararası ilişkileri anlamak için hem rasyonel ve realist bir bakış açısına hem de devrimci, idealist, normatif olgulara ihtiyaç vardır. Bu da teorinin metodolojik açıdan geniş bir düzlem üzerine inşa edildiğini göstermektedir.³³ Ayrıca İngiliz Okulu'na göre

²⁷ Büyükbaş ve Atıcı, 2012:2.

²⁸ İyiat, 2020:7.

²⁹ Palabıyık, 2017:218-220.

³⁰ Devlen ve Özdamar, 2010:44.

³¹ Jorgensen, 2019:191.

³² Devlen ve Özdamar, 2010:45.

³³ Arı, 2017:122.

uluslararası ilişkiler, sadece davranışlar üzerinden değil tarihsel derinlik ve sosyolojik altyapı gibi faktörleri de değerlendirme içerisine dâhil edilerek tahlil edilmelidir.³⁴

Teorinin uluslararası ilişkiler disiplini yaptığı katkılardan birisi de ‘‘uluslararası toplum’’ kavramıdır. Buna göre devletler farkında olmadan küresel düzlemde belli başlı kurallar ve ortak normlar inşa ederler.³⁵ Buna göre uluslararası sistemde her ne kadar bir üst otorite bulunmasa da güçler dengesi ve uluslararası hukuk gibi olgular aracılığıyla belli bir düzen kurulmaktadır.³⁶ Bu düzen diplomasi ve savaş gibi faktörler aracılığıyla da şekillenmektedir.³⁷ Ayrıca uluslararası toplum olarak tanımlanan durum sabit değil değişken ve soyut bir niteliktedir; farklı dönemlerde farklı şekillere bürünerek de varlığını korumuştur.³⁸ Teorinin bu genel varsayımları üzerinde durduktan sonra İngiliz Okulu’nun güvenlik kavramına yönelik bakış açısına geçilebilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere İngiliz Okulu uluslararası sistemi ne realistlerin tanımladığı gibi salt bir çatışma hali olarak görmüş ne de idealist/liberal bakış açısının ifade ettiği gibi sadece kalıcı barış kavramına odaklanmıştır. Teori tarihin akışı içerisinde bu ikisinin de mevcut olduğunun altını çizerken; güvenliğin gerekliliklerini de bireyden topluma ve oradan da devlete ve en nihayetinde de devletten küresel düzleme uzanan bir hat içerisinde mevcut bulunan düzen kavramı ile ele almıştır.³⁹ Buna göre devletler de tıpkı toplumlar gibi karşılıklı koordinasyon içerisinde ve rasyonel temeller çerçevesinde ilişkiler kurarlarsa her iki tarafın da güvenliği sağlanmış olur. Ancak İngiliz Okulu bu işbirliğini idealistlerin tanımladığı gibi etik ilkesel çerçeveler üzerine oturtmamış; aksine bu durumu ulusal çıkar kavramı üzerinden değerlendirmiştir. Buna göre devletlerin uluslararası topluma entegre olmalarındaki temel gayeleri ahlaki bir hedefe ulaşmak değil sistemin fonksiyonlarından yararlanmaktır.⁴⁰ Bu ifadelerin biraz daha açılması gerekilirse idealistlere göre karşılıklı etkileşim ve müzakereler uluslararası barışa hizmet etmek gibi etik açıdan önemli bir işlev yürütmektedir. İngiliz Okulu ise iş birliği ve koordinasyonu barışı sağlamak için değil devletlerin ulusal çıkarları için gerekli olduğunu belirtir.⁴¹

1.1.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi

---

³⁴ Palabıyık, 2017:235.

³⁵ Jorgensen, 2019:193.

³⁶ Ağkaya, 2016:1061.

³⁷ Palabıyık, 2017:233.

³⁸ Palabıyık, 2017:238.

³⁹ Ağkaya, 2016:1074.

⁴⁰ Jorgensen, 2019:193.

⁴¹ Ağkaya, 2016:1084.

Güvenlik kavramını uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde işleyen bir diğer düşünce akımı da Kopenhag Okulu'dur. 1980'li yıllarda Kopenhag Üniversitesi'nde bir grup bilim insanının yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu tezler teorinin altyapısını oluşturmaktadır.⁴² Barry BUZAN gibi önemli isimlerinden bulunduğu bu grubun uluslararası ilişkiler disiplinine sağladığı en önemli katkı "Güvenlikleştirme" kavramıdır.⁴³ Buna göre güvenlik kavramı soyut ve söylemsel bir temel üzerinden inşa edilmektedir.⁴⁴ Buna göre güvenlik kavramının devletlerin ana gündemi olması esasında başlı başına bir sorundur ve iktisattan siyasete değin birçok alanı olumsuz etkiler.⁴⁵ Bu durumun temel sebebi de devletleri yöneten karar alıcı mekanizmaların herhangi bir meseleyi güvenlik problemi olarak tanımlaması ve kamuoyunu bu duruma ikna etmesidir.⁴⁶ Bunun sonucunda da hem içerideki sivil toplum susturulur hem de dışarıda ortak bir düşman yaratarak o düşmanla mücadele safhasında devleti yöneten grubun toplumun tamamından destek alması beklenir. Ayrıca ortaya konulan güvenlik sorunları olağanüstü önlemleri ve adımları meşrulaştırmakta ve normalleştirmektedir.⁴⁷ Bu da esasında Kopenhag Okulu'na göre yöneticilerin kendi otoritelerini arttırabilmek için güvenliği araçsallaştırdıklarının bir göstergesidir.⁴⁸

Teori, güvenliğin salt askeri unsurlar ile de ilgili olmadığını belirterek çevre, insan toplulukları ve sermaye güvenliği gibi konuların da ele alınması gerektiğini vurgular.⁴⁹ Ancak Kopenhag Okulu; liberalizmin aksine bireyin ve mülkiyetin güvenliğini ulusal alandan uluslararası alana taşıyıp bir güvenlik problemi haline getirmeye de karşı çıkar.⁵⁰ Yani teoriye göre herhangi bir bireysel veya mülkiyet sorunu bir güvenlik problemi gibi lanse edilememeli ve uluslararası ilişkiler disiplini bu gibi konular üzerinden ilerlememelidir. Bu da Kopenhag Okulu'nun güvenlik kavramını ele alırken çok yönlü bir tutum sergilediği ancak her meseleyi de ciddi bir tehdit olarak görmediği anlamına gelmektedir.

Son olarak teorinin kendi içerisinde de gelenekselciler, genişletmeci veya derinleştirmeciler gibi farklı bakış açılarına da ayrıldığını belirtmek gerekir. Gelenekselciler bağımsızlık ve toprak bütünlüğü gibi konulara odaklanarak devlet odaklı analiz düzeyini

---

⁴²İyiat, 2020:9.

⁴³ Baysal ve Lüleci, 2015:73.

⁴⁴ Baysal ve Lüleci, 2015:63.

⁴⁵ Açıkmeye, 2011:58.

⁴⁶ Baysal ve Lüleci, 2015:71.

⁴⁷ Karataş, 2021:9.

⁴⁸ Aktaş, 2011:12.

⁴⁹İyiat, 2020:9.

⁵⁰ Açıkmeye, 2011:58.

savunurlar.⁵¹Derinleştirmeciler ise güvenlik kavramının sosyal bir niteliğe sahip olduğunu ve ülkeler arasındaki iki yönlü bir akış neticesinde ortaya çıktığını ifade ederler.⁵²

1.2 Güvenlik Üzerine Strateji Çalışmaları

Çalışmanın giriş bölümünde strateji kelimesine kısaca değinilmiş; bu kavramın günlük hayatta ve bilhassa askeri terminolojide neler ifade ettiği yüzeysel olarak ifade edilmişti. Bu bölümde ise önce kelimenin terminolojik kökenlerine inilecek ardından geçmişten günümüze değin olan süreçte stratejik düşünce felsefesiyle ön plana çıkan isimler üzerinde durulacaktır. Bu isimlerin gerek askeri konseptte gerekse de devletlerin veya bireylerin olağan veya olağanüstü süreçteki durumlar karşısında gösterdiği refleks, tutum ve davranışların stratejik bir mantık üzerine inşa edilmesine yönelik katkıları da örnekler üzerinden açıklanacaktır.

1.2.1 Bir Kavram Olarak Strateji

Kelimenin kökenlerine inildiğinde Antik Yunan’da generallerin davranışları anlamına gelen ‘*strategem*’ kavramı ile karşılaşılmaktadır.⁵³ Burada davranış ifadesinden kasıt askeri birliklerin yönetildiği anlarda gösterilen tutumlardır. Ayrıca kelimenin idare etme, yönetme gibi manaları da mevcuttur.⁵⁴ Strateji kelimesi Latince’de ise herhangi bir hat, yol anlamında kullanılmıştır.⁵⁵ Kavramın esas itibarıyla ortaya çıkışı da Yunan kökenli eski bir komutan olan Strategos’un isminden kaynaklanmaktadır.⁵⁶Türkçe ’ye geçişi Fransız literatüründen olan Strateji kelimesinin Türk Dil Kurumu’na göre tanımı ise şu şekildedir: ‘*Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı*’.⁵⁷

Kavramın bu çalışmanın hazırlayıcısı tarafından da bir tanımı yapılması gerekilirse ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır.

Strateji; bireylerin, kurumların, şirketlerin, orduların veya devletlerin herhangi bir amaca ulaşmak için realist ve rasyonel bir bakış açısıyla coğrafya, tarih, iktisat, sosyoloji vb. birçok parametreyi göz önünde bulundurarak analizler yapması ve bu analizleri yaparken de rakip veya düşman unsurlarının durumunu da denklemin içine dâhil ederek belirlenen amaca ulaşmanın en mantıklı yolunu hesap etmesidir. Günümüzde strateji kelimesi esasında sadece

⁵¹ Baysal ve Lüleci, 2015:67.

⁵² Baysal ve Lüleci, 2015:69.

⁵³ Senger, 2000:20.

⁵⁴ Güçlü, 2003:66.

⁵⁵ Eryiğit, 2013:153.

⁵⁶ Eryiğit, 2013:153.

⁵⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi:05.11.2020).

askeri açıdan değil iktisattan toplumsal analizlere değin birçok alanda da kullanılmaktadır. Örneğin siyasi partililerin seçim stratejisi, önemli bir şirketin yatırım stratejisi hatta ve hatta sıradan bir öğrencinin sınav kazanma stratejisi de günümüz toplumsal hayatında sıkça karşılaşılan ifadelerdir.

Burada esas önemli unsur kelimenin bir yöntem olarak kullanıldığında hangi faktörlerin daha çok öne çıktığı ile ilgilidir. Örneğin askeri stratejide jeo-politik ögeler oldukça önemli iken yatırım stratejisinde bu unsur geri plana düşmekte; mali pazar durumu ve iktisadi yapı ön plana çıkmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere stratejik hesapların durumu ve niteliği; amaç, konu ve bulunduğu düzlem ile doğrudan ilgilidir. İşte bu durumdan ötürü karar alıcı mekanizmaların yukarıda sayılan parametre zincirlerini doğru tahlil edememesi ve bu tahlili yanlış bir düzlem üzerine inşa etmesi hatalı bir stratejik analizin ortaya çıkmasına yol açacak; bu durum da bu hesap üzerine geliştirilen bütün taktiksel manevraların çökmesine ve en nihayetinde belirlenen amaçtan oldukça uzak bir noktaya ulaşılmasına neden olacaktır. Örneğin Nazi Almanya'sının 2. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin iç hatlarına doğru yaptığı taarruz harekâtı, coğrafi ve iklimsel parametrelerin yeterince doğru hesaplanamamasından dolayı Alman orduları için bir felaketle sonuçlanmış; bunun neticesinde de bu yanlış stratejinin mimarı Hitleryaşanan gelişmeleri kaldıramayarak 30 Nisan 1945 tarihinde günü kendi hayatına son vermiştir.⁵⁸

1.2.2 Sun Tzu ve Strateji

İnsanlık tarihinin ilk büyük strateji uzmanlarından biri sayılan Sun Tzu, MÖ 500'lü yıllarda Çin'de dünyaya gelmiştir.⁵⁹ Tzu'nun mesleğine dair kesin bilgiler olmamakla beraber kendisinin bir komutan olduğu ve devrin krallarından bir tanesine danışmanlık yaptığı iddia edilmektedir.⁶⁰ Tzu'nun hayatını sürdürdüğü bu dönem, Çin'in kendi içinde birlik olmadığı ve birçok feodal yönetiminin birbirleriyle savaştığı bir çağdı.⁶¹ Bahsedilen devirde bu küçük devletçikler arasında yaşanan çatışmalarda yanıltma harekâtları, gizli ittifaklar, tuzaklar vb. birçok askeri hile kullanılmaktaydı. İşte böyle bir çağda Sun Tzu tarafından kaleme alındığı iddia edilen Savaş Sanatı isimli eser, aradan geçen binlerce yıla rağmen günümüz stratejik çalışmalarının en çok başvurulan kaynakları arasındadır.

---

⁵⁸ Armaoğlu, 2019:307.

⁵⁹ Bayramoğlu, 2018:182.

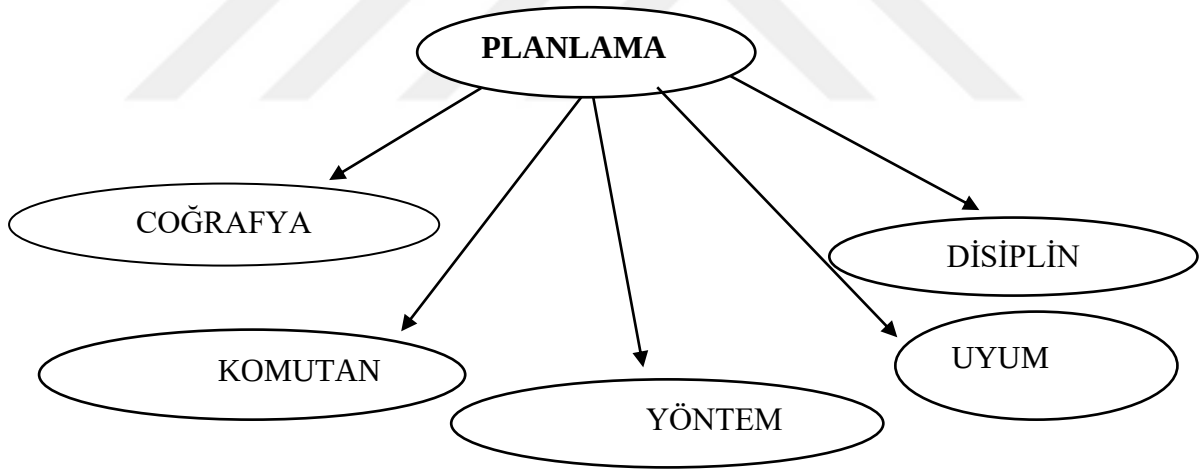
⁶⁰ Tzu, 2019:6.

⁶¹ Akçay, 2018: 88.

Toplam 13 bölümden oluşan eserin ilk bölümünde Sun Tzu, karar alıcı mekanizmanın planlar kurması ve stratejiler geliştirmesi üzerine genel tavsiyelerde bulunur.⁶² Bu tavsiyelerde komutanların niteliğinden coğrafyanın durumuna değin birçok konuyu genel bir şekilde ele alan Tzu, harp öncesi hesapların önemi üzerine de şu ifadeleri kullanmaktadır.

*Savaşı kazanan general savaştan önce birçok hesaplama yapar. Savaşı kaybeden general öncesinde çok az hesaplama yapar. Bu nedenle çok hesap yapmak zafere, az hesap yapmak ise mağlubiyete neden olur. Hiç hesap yapmamak nelere neden olur! Bu noktaya dikkat ederek kimin kazanıp kimin kaybedeceğini söyleyebilirim.*⁶³

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Sun Tzu'ya göre harplerin neticesinin belirlenmesinde çatışma başlamadan önceki süreç oldukça önemlidir. Kitabın ikinci bölümünde harp süreci, üçüncü kısmında ise taarruzun nasıl yapılacağına dair öneriler vardır. Diğer bölümler ise sırasıyla taktik planlar, enerji, zayıf ve güçlü noktalar, manevralar, taktik çeşitleri, ordunun hareketi, konum, dokuz şart, ateşle saldırı, ajanların kullanımı başlıkları altında işlenmektedir. Genel olarak Sun Tzu'nun stratejik bakış açısının şemalar yoluyla betimlenmesi gerekilirse de ortaya şu sonuç çıkmaktadır.

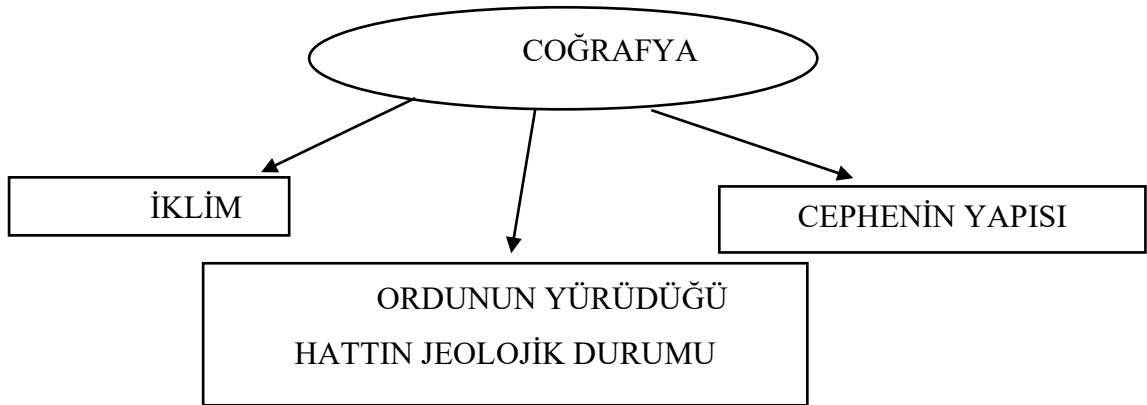

Şekil 1.1: Sun Tzu'ya Göre Savaş Planlamasında Önemli Faktörler.

Bu 5 genel ilke birbiriyle ahenk içerisinde ve bir halkanın zincirleri gibi bağlantılıdır. Oluşturulan stratejinin başarıya ulaşması için ilk olarak bu beş temel ilkenin eksiksiz bir şekilde var olması ve işlemesi zaruridir. Ardından alınacak sonucun durumunu yine bu temel ilkelerin ne düzeyde başarıyla yürütüldüğü belirleyecektir.

⁶²Tzu, 2019:9-16.

⁶³Tzu, 2019:12.

Şekil 1.2: Sun Tzu’ya Göre Coğrafya

Şemada belirtilen üç kriter Sun Tzu’nun stratejik bakış açısında coğrafyanın durumunu belirleyen başat öğelerdir. İlk olarak iklim, bir ordunun ne kadar süre taarruz veya savunma yapabileceğini doğrudan etkilemektedir. Örneğin oldukça soğuk hava şartlarında veya yağmurlu bir mevsimde dışarıdan kaleye doğru saldırı gerçekleştiren bir askeri birliğin bu saldırı sürecini uzatması ve kısa sürede sonuç alamaması halinde ordu yıpranacak ve taarruz başarısız olacaktır. Aynı şekilde bir şehrin içerisine doğru yapılan bir taarruzda düşman ordularının kısa bir sürede imha edilememesi ve saldırıyı gerçekleştiren unsurların bilmediği bir coğrafyada uzun süreli tutulması da stratejik bir hatadır. Örneğin Napolyon’un 1812 yılında Çarlık Rusya’nın iç hatlarına doğru yaptığı taarruz, Rus ordusunun Moskova’yı terk etmesi ve şehirden çıkarken de mevcut gıda kaynaklarını yok etmesi nedeniyle Fransız ordusu zorlu iklim şartlarına dayanamamış ve geri çekilirken de ittifak güçlerinin karşı saldırısı sonucu oldukça ağır kayıplar vermiştir.⁶⁴Bu da Napolyon için sonun başlangıcı olmuştur.

Coğrafya ile ilgili ikinci önemli kriter, ordunun sefer sırasında yürüdüğü hattın arazi koşullarıdır. Bu duruma göre Sun Tzu’nun da belirttiği gibi çok dar bir geçitten geçmek bir ordu için tehlike teşkil etmektedir. Ayrıca zeminin durumu da bir sefer sırasında oldukça önemlidir. Örneğin 1529 yılındaki 1. Viyana Kuşatması’nda ordunun yürüyüş hattının çamurlu olması sebebiyle ağır toplar cepheye sevk edilememiş bu da Osmanlı devletinin savaştan istediği neticeyi alamamasına neden olmuştur.⁶⁵

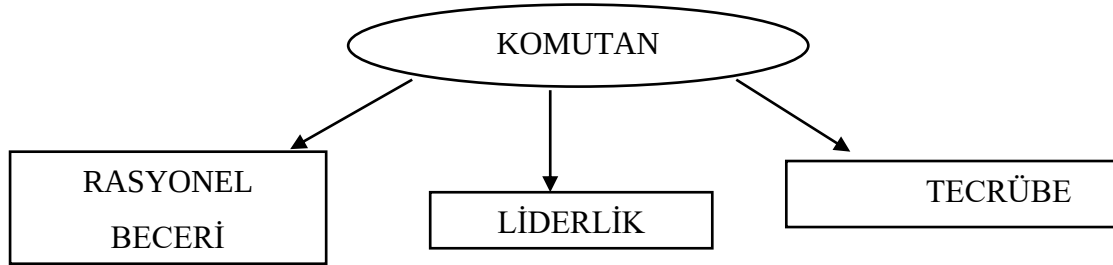
Coğrafya ile ilgili son etken de cephenin yani ordunun konuşlandığı ve savaşa hazırlık yaptığı bölgenin koşullarıdır. Bu bağlamda ordunun bulunduğu arazinin arka tarafının kapalı olması ve askerlerin güneş gören bir bölgede bulunması yararlı olacaktır.⁶⁶ Ayrıca bu alanın su kaynaklarına olan yakınlığı, geçitler, köprüler, yollar vb. önemli stratejik konumlara göre

⁶⁴Armaoğlu, 1997:72.

⁶⁵Kunt, 1987:121.

⁶⁶Tzu, 2019:46.

elverişli bir pozisyonda olması da orduların lehine olan bir durumdur. Ayrıca Tzu, nehirlerden hızlı geçilmesi gerektiğini, düşman ordularını bu gibi alanlarda karşılamamanın tehlikeli olduğunu da belirtmektedir.⁶⁷ Zira nehrin akıntısı ordunun ilerlemesini zorlaştıracak bu da düşman orduları karşısında bir dezavantaj oluşturacaktır.

Şekil 1.3: Sun Tzu'ya Göre Komutanlık Başarısını Belirleyen Faktörler

Stratejide istenilen sonuç, karar alıcı mekanizmaların sahip olduğu beceriler ve liderlik edebilme kabiliyetiyle de doğrudan ilgilidir. Bu noktada yukarıdaki şemada belirtilen kavramlardan ilk olarak rasyonel beceri ifadesi üzerinde durmak gerekmektedir. Karar alıcı mekanizma, lider veya grubun rasyonel davranabilmesi için düşman unsurlarını doğru tahlil edebilmek, coğrafi koşulları okumak ve en önemlisi de kendi stratejik planlarını dizayn edebilmek zaruri birer beceridir. Ayrıca yönetilen veya idare edilen ordu, topluluk ve herhangi bir güç odağı üzerinde gerekli otoriteyi kurabilmek; talimatların harfiyen uygulanması açısından oldukça önemli bir liderlik özelliğidir. Burada liderin kişisel özelliklerinden çözüm odaklı bakış açısı, sabır ve soğukkanlılık gibi faktörler de iyi bir karar alıcıda bulunması gereken nitelikler arasındadır.⁶⁸ Son olarak tecrübeli bir idareci de stratejinin başarıyla oluşturulup uygulanması açısından avantaj sağlayacaktır. Zira daha önceki muharebelerde veya gelişmelerde edindikleri izlenimler, tecrübeli bir lider için birer ders niteliğindedir ve aynı hataların tekrarlanmaması açısından yararlı olacaktır.

Sun Tzu'nun stratejisindeki son üç ana ilke olan yöntem, disiplin ve uyum da diğer iki olguyu yani coğrafya ve liderlik unsurunu ayakta tutan birer sacayağı niteliğindedir. İyi bir strateji uzmanı geliştirdiği tasarımı bu üç disiplin üzerinden uygulayamazsa istediği neticeyi alması güç olacaktır. Zira bir plan ne kadar rasyonel ve etkili olursa olsun bunu uygulamaya koymak da başlı başına bir sanatsal beceri gerektirir. Tzu 'Disiplin zaferin anahtarıdır.' sözüyle bu durumu özetler.⁶⁹

Savaş Sanatı isimli eserin bu kısa tahlili, esasında sadece orduların yönetimi ve askeri stratejiler üzerinden değil günümüzün devletlerinin uluslararası düzlemdeki davranışları

⁶⁷Tzu, 2019:45.

⁶⁸ Çatalca, 1992:340.

⁶⁹Tzu, 2019:50

üzerinde de yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Zira devletlerin de birbirlerine karşı tutumları da esasında askeri çatışmanın bir başka boyutudur ve bu tasarılar stratejik bir mantık üzerinde inşa edilmezse ulusal çıkarların aleyhine işler. Aksi bir durumda da yani başarılı bir strateji de devletlerin sahip oldukları güç parametrelerini en etkili şekilde kullanmasına ve sistem üzerinde başarılı bir şekilde yoluna devam etmesine hizmet eder. Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında Sun Tzu'nun askeri strateji üzerine geliştirdiği düşüncelerin Türkiye'nin dış politika ve güvenlik konseptine yansımaları da işlenecek; karar alıcı mekanizmaların bu bakış açısını ne denli etkili bir şekilde kullandıkları tartışılacaktır.

1.2.3 Makyavelist Bakış Açısı

Strateji denilince akla gelen bir diğer isim de Nichola Makyavelli olarak bilinen ünlü İtalyan siyaset bilimcidir. Sun Tzu nasıl ki Savaş Sanatı isimli eserinde askeri stratejinin temellerini açmış ve günümüze değin uzanan bir bakış açısını yerleştirmişse aynı şekilde Makyavelli de siyaset adına etkisi halen süren düşünceleri ortaya koyarak adını tarihe yazdırmayı başarmıştır. 1469 yılında dünyaya gelen Makyavelli 1527'ye değin süren yaşamında siyasi strateji adına ortaya koyduğu fikirlerle dönemin prenslerine adeta yol göstermiştir.⁷⁰ Devlet görevlisi olarak da görev yapan Makyavelli, bilhassa çıktığı yurtdışı gezilerinde Avrupa'yı yakından gözlemlene şansı elde etmiş, bu durum da kendisine birçok konuda fikir edinmesi açısından yardımcı olmuştur.⁷¹

Çalışmanın ilk kısımlarında da belirtildiği üzere Makyavelizm aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplinini de derinden etkilemiş ve düşünceleri özellikle "Realizm" teorisinin temel yapıtaşlarından biri olmuştur. Yazarın bilhassa Hükümdar adlı eseri politika alanında günümüzün en çok okunan eserleri arasındadır ve bu yapıtta ortaya konulan görüşler ekonomiden iş hayatına değin birçok alanda temel referans ve yol haritası olarak kabul edilmektedir. Makyavelli'nin bu eserini dönemin Floransa devleti için oldukça çalkantılı bir dönem olan 1512-1513 yılları arasında yazmış olması esasında sadece Makyavelli'nin düşünceleri açısından değil her başarılı eserde olduğu gibi çağın gidişatı bağlamında da bir ayna niteliği göstermesi olgusunu daha da güçlendirmiştir.

Eser, dönemin Floransa prensine bir armağan olarak sunulmuş ve esasında iyi bir yöneticinin nasıl olması gerektiğine dair detaylı bir rapor olma özelliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda yazarın bütün söyledikleri aynı zamanda birer tavsiye niteliğindedir. Makyavelli ilk olarak yöneticilerin kaç çeşit olduğundan bahseder ve ardından da veraset yoluyla geçen

⁷⁰ Çetin, 2020:215.

⁷¹ Kayacı, 2017:222.

iktidarların kendi bulundukları konumu korumak için birçok avantaja sahip olduğunu belirtir.⁷² Örneğin Makyavelli'ye göre prenslik veya krallık gibi cumhuriyet dışı rejimlerle yönetilen devletlerde yöneticinin mevcut düzeni koruması ve buna ek olarak çıkacak bir düzensizliği kısa zamanda ortadan kaldırması kendi iktidarını korumak için yeterli olacaktır.⁷³ Ancak Makyavelli'nin bu düşünceyi ortaya koyarken oldukça titiz ve dikkatli bir üslup kullandığının da altını çizmek gerekir.

Yukarıda bahsi geçen düşüncenin stratejik bir bakış açısıyla yorumlanması gerektiğinde vurgulanacak olan ilk olgu Makyavelli'nin zihin dünyasında statükonun ve düzenin oldukça önemli bir yer tuttuğudur. Yazar, eser boyunca birçok noktada 'düzen' kavramına vurgu yapar ve birçok faktörünün bu kelimenin ortaya koyduğu mantık ile doğrudan ilişkili olduğunun altını çizer. Ayrıca yazar mevcut statüko ile yenilik arasındaki bağlantıyı çıkar kelimesi üzerinden analiz ederek durumu şu şekilde özetler: *"...eski nizamlardan çıkarı olanların hepsi yeni düzeni kuranın düşmanıdır; yeni düzenden faydalanacakların hepsi de onun hararetsiz müdafileridir."*⁷⁴

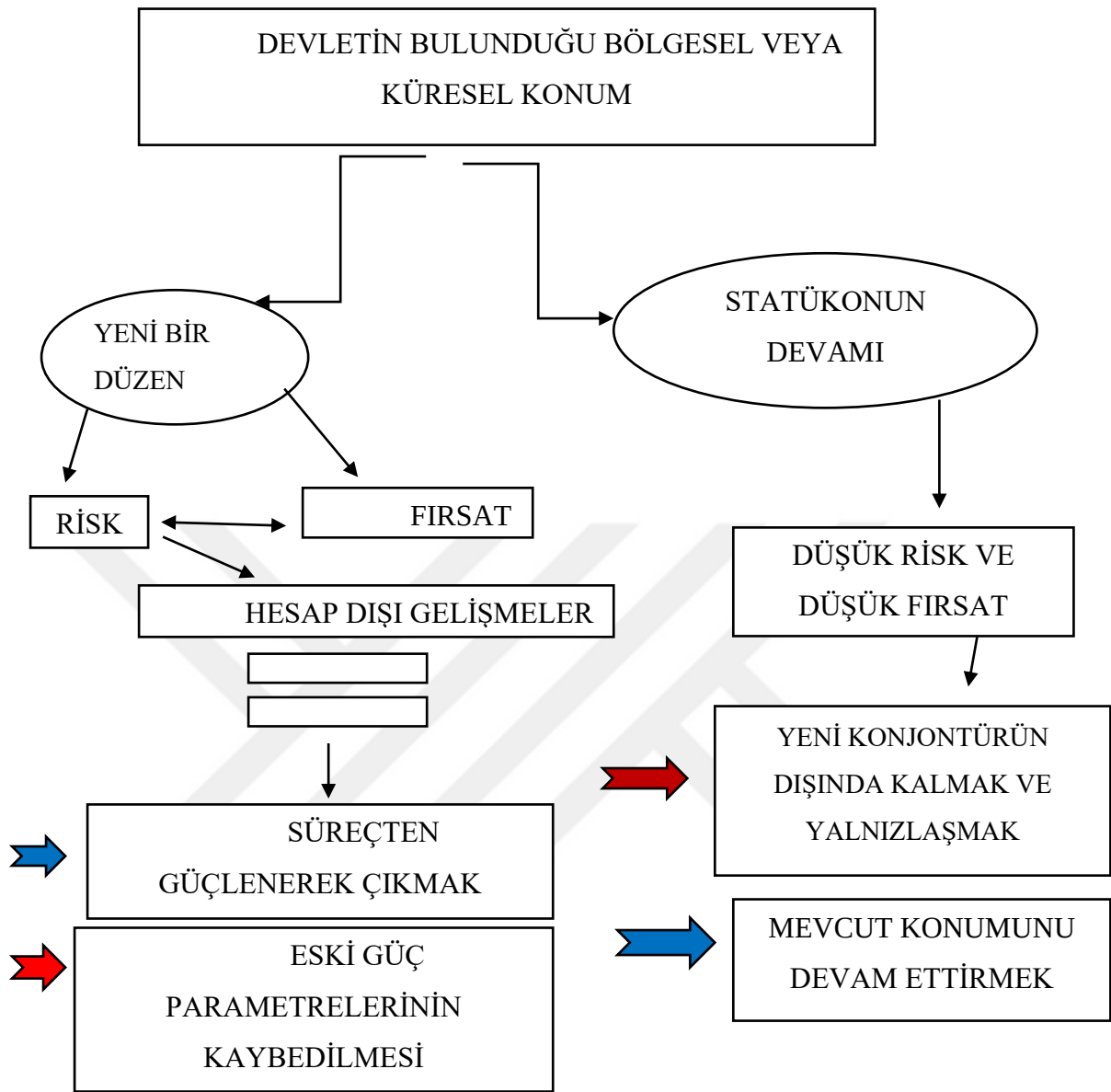
Yazarın bu sözü günümüz dünyasının uluslararası ilişkiler düzleminde tahlil edildiğinde herhangi bir bölgede mevcut siyasi, ekonomik, idari ve sosyal şartların değişmesini en çok isteyen güçlerin bu koşullardan en çok zararlı çıkanlar olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Bu durumun tam tersi olan konjonktür de yani düzenin bozulmasını istemeyenlerin o düzen üzerinden kazanç sağladıkları gerçeği gayet net bir şekilde görülmektedir. İşte bu noktada devleti yöneten karar alıcı mekanizmalar için vuku bulan paradoks; yeni bir düzenin kurulması sürecinde ortaya çıkan gelişmeler karşısında süreci hızlandırıcı mı yoksa yavaşlatıcı mı bir tutum sergilemesi gerektiğidir. Bu ifade biraz daha açılması gerekilirse örneğin bir devletin mevcut bölgesel veya küresel konumu birtakım avantajlara sahiptir fakat uluslararası düzlemde ortaya çıkan gelişmeler bu devletin mevcut konumunu daha da iyileştirme fırsatını sunarken aynı zamanda bu durum kendi içinde birçok riski de barındırmaktadır. Bu noktada karar alıcı mekanizmaların yeni olanaklara sahip olabilmek için var olan riskleri de göz önüne alarak mevcut konjonktörü değiştirmek için gayret gösterip göstermeyeceği oldukça hassas ve kritik bir niteliğe sahiptir.

---

⁷² Makyavelli, 1955:2.

⁷³ Makyavelli, 1955:2.

⁷⁴ Makyavelli, 1955:20.

Şekil 1.4: Devletlere Göre Statükonun Korunması ve Fırsat İkilemi

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi mevcut konjonktür karşısında devletlerindurumu birtakım riskleri ve fırsatları bir arada içermektedir. Bu noktada karar alıcı mekanizmanın risk alıp alamayacağı meselesi açığa çıkmakta; bu da yöneticilerin mevcut atmosferi doğru okuyup okuyamamasının ne denli mühim olduğunu göstermektedir.

Bu kısa analizlerin önce şema ile ardından da yazılı bir şekilde ifade edildikten sonra Machiavelli'nin düşüncelerine yeniden odaklanılabilir. Yazarın yaşadığı bölgenin tarihsel geçmişi oldukça güçlük ve yerli yerine oturmuş politik bir düzen içermekteydi; bu da daha görkemli bir devlet olmanın önünü açmıştı.⁷⁵ Bu sebepten ötürü Makyavelli, düzenin güç için

⁷⁵ Kesgin, 2015:114.

gerekli olduğuna tam olarak inanmaktaydı ve iyi donatılmış bir orduya sahip olmayı düzeni sağlamanın en iyi yollarından birisi olarak görmekteydi.⁷⁶ Makyavelli'nin bu düşüncesi de günümüzün realist uluslararası ilişkiler teorisinde oldukça geniş yer bulmuştur. Realizm de tıpkı Makyavelli gibi askeri güce oldukça önem vermiş ve küresel düzlemde ayakta kalabilmek için caydırıcılık gücü yüksek bir ordunun bir devlet için mutlaka zaruri olduğunu vurgulamıştır.

1.2.4 Clausewitz'in Strateji Tutumu

Stratejik çalışmalar üzerine oldukça önemli bir isim de gözlerini 1780 yılında hayata açan ve 1831 yılına değin yaşamını sürdüren Carl Von Clausewitz'dir.⁷⁷ Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak yetişen Clausewitz, Prusya ordusunda oldukça önemli görevler almış ve harp meydanlarındaki başarılı kararları ile ön plana çıkabilmeyi başarmıştır.⁷⁸ Ancak Clausewitz'in adını dünya çapında duyurması ve kendi alanında günümüzün en çok anılan isimlerinden biri olması, onun savaş meydanlarındaki başarılarından ötürü değil harbin nasıl olması gerektiğine dair ortayakoyduğu akademik ve bilimsel nitelik taşıyan çalışmaları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bilhassa kendi yazılarının bir derlemesi niteliğindeki On War (Savaş Üzerine) isimli kitabı günümüzün askeri ve stratejik literatürün başyapıtları arasındadır. Bu eser, Clausewitz'in vefatının hemen ardından yayımlanmış ve kısa bir süre içerisinde birçok farklı dile çevrilerek en çok ilgilenilen yapıtlar arasında kendine yer edinmeyi başarmıştır.⁷⁹ Bu bağlamda Machiavelli'nin Prens isimli eserinin politik alandaki ağırlığı ne ise Clausewitz'in Savaş Üzerine isimli çalışması da askerî açıdan aynı değere sahiptir. Eserde öne sürülen savların iktisattan sosyal hayata değin birçok alanı etkilediği ve stratejik bakış açısını güçlendirmek adına iş dünyası için de başvurulabilecek kaynaklar arasında olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Eserin ilk bölümünde savaşın tanımı ve kapsamı oldukça geniş ve detaylı bir perspektiften yapılmaktadır.⁸⁰ Yazarın bu tanımlamaları esasında çağının izlenimlerinden de kaynaklanmakta ve bizzat kendi yaşantısından edindiği tecrübelerin bir dışavurumu olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Clausewitz, savaşın tanımını şu şekilde özetlemektedir: *'Savaş, düşmanı irademize kabule zorlamak için kuvvet kullanma eylemidir.'*⁸¹ Bu ifadeden

⁷⁶ Makyavelli, 1955:56.

⁷⁷ Karaosmanoğlu, 2011:7.

⁷⁸ <http://ankaenstitusu.com/wp-content/uploads/2016/11/Carl-von-Clausewitz.pdf>

Tarihi:03.12.2020)

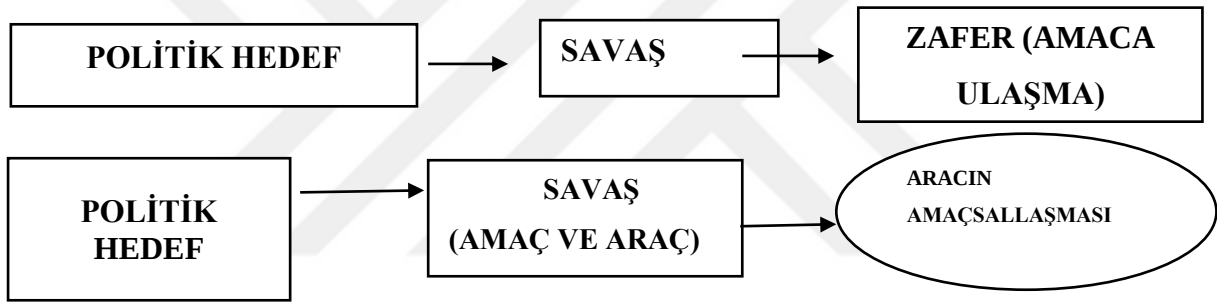
⁷⁹ Bilgin, 2015:41.

⁸⁰ Clausewitz, 2019:29-30.

⁸¹ Clausewitz, 2019:30.

de anlaşılacağı üzere Clausewitz için savaş bir amaç değil belli bir gayeyi gerçekleştirme işlevi gören bir araçtır. Clausewitz'in bu düşüncesi esasında Neo-realizmde de kendine yer bulmuş ve teorisyenler gücün bir amaç değil araç olduğunu belirtmişlerdir.⁸² Bu noktada dikkat çekilmesi gereken asıl husus, savaşın politik bir hedefi gerçekleştirememesi halinde işlevini yerine getiremeyeceği ve harpten galip ayrılınsa dahi asıl zaferin masada kazanılacağı olgusudur.

Savaş Üzerine isimli eserin ikinci ve en önemli bölümlerinden birisi de savaşın hangi amaca hizmet edeceği ve nasıl araçsallaştırılacağı konusu üzerine durmaktadır. Burada Clausewitz, savaşın asıl amacının çatışmanın gerçekleştiği düzlemin dışında olması gerektiği düşüncesini aktarmaktadır.⁸³ Yani Clausewitz; nihai hedefin toprak genişletmek veya düşman ordularını imha etmek olmadığını, savaşın politik alanda bir gayeye hizmet ettiğini belirtir. Eğer savaş, asıl politik hedefin dışına çıkar ve temel hedef haline gelirse karmaşık bir durum söz konusu olabilir.⁸⁴ Bu ifadenin şematik somutlaştırılması şu biçimdedir

Şekil 1.5: Politik Hedefte Askeri Gücün Amaçsal ve Araçsal Konuma Çekilmesi

Şemada da görüldüğü üzere birinci durumda önce politik bir hedef belirlenmiş ardından bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için askeri güç unsurları bir araç işlevi görmüş ve en nihayetinde de amaç gerçekleşmiştir. İkinci durumda ise yine bir politik hedef belirlenmiş ancak askeri güç araç işlevi görürken amaç haline gelmiş ve en nihayetinde esas hedeften sapılarak farklı bir konjonktürün önü açılmıştır. İkinci durumda yeni ortaya çıkan atmosfer, karar alıcı mekanizmayı yanıltmaya elverişlidir ve bu nedenden ötürü elde edilen zaferlerin riske atılma tehlikesi söz konusudur. Bu ifadelerin biraz daha açılması gerekilirse örneğin bir ordu kendi güvenliğine yönelik tehdit olarak algıladığı terör gruplarına sınır ötesinde operasyon düzenlemekte ve temel hedef olarak güvenliğini sağlama olgusunu ön plan sürerek eylemlerini uluslararası düzlemde meşrulaştırmaktadır. Ancak askeri harekât, temel hedefi aşar ve terör grupları imha edildikten sonra da devam ederse uluslararası camia bu duruma

⁸² Ersoy, 2017:176.

⁸³ Clausewitz, 2019:49.

⁸⁴ Bilgin, 2015:44.

tepki gösterebilir, ambargolarla veya diplomatik alanda yalnızlaştırılma gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalınarak elde edilen kazanımlar kaybedilebilir.

Clausewitz, “askeri deha” başlıklı eserinin üçüncü bölümünde karar alıcı mekanizmanın rolüne dikkat çeker. Bu bağlamda Clausewitz; savaşta cesaret, zekâ ve kuvvetler arası uyumun bir ahenk içerisinde işletilmesi gerektiğini bunu yapabilen iradenin de komutanlar olduğunu belirtir.⁸⁵ Ayrıca yazar kararlı olabilmenin altını çizerek cesaret kavramını alınan kararlara karşı sorumlu olabilme olgusu ile ilişkilendirir.⁸⁶ Ayrıca karar alıcı kadronun her türlü senaryoya karşı hazırlıklı olması Clausewitz’in stratejisinin kilit noktalarından birisini oluşturmaktadır.⁸⁷

Bütün bu bilgilerin yorumlanması gerektiğinde ortaya çıkan en temel kavram uyumdur. Yani bir orduyu başarılı bir şekilde yönetebilmek için öncelikle kuvvetlerin, karar alıcının ortaya koyduğu stratejinin ve en önemlisi de jeo-politik faktörlerin birbiriyle uyum göstermesi zaruridir. Örneğin bir ordu oldukça başarılı bir komutan tarafından yönetilse de orduya yüklenen vazife kuvvetlerin sahip olduğu güç parametrelerinin üzerindeyse ve içinde bulunan coğrafya ortaya konulan stratejinin uygulanmasına elverişli değilse başarıya ulaşmak imkânsız denilebilecek kadar zordur.

Clausewitz hakkında son olarak söylenilmesi gereken eserinin toplamda üç cilt olduğu fakat bu üç cildin tek bir kitapta toplanarak yukarıda da belirtildiği üzere kendisinin vefatından sonra yayımlandığıdır. Bu çalışmanın kapsamı ve konusu gereği bu bölümde ilgili yapının üç cildin tamamı işlenmemiş ve eser genel hatlarıyla tahlil edilerek Clausewitz ’in stratejik bakış açısından bir kesit aktarılacak istenmiştir.

---

⁸⁵Clausewitz, 2019:65-67.

⁸⁶Clausewitz, 2019:69.

⁸⁷ Bilgin, 2015:48.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL KONJONKTÜR

2.1 Küresel Açıdan Yeni Uluslararası Sistem

20. yüzyıl dünya ve insanlık tarihi açısından birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı ve bu dönüşümlerin bireylerden devletlere değin bütün yapıları etkilediği bir devir olmuştur. İlk olarak imparatorlukların dağıldığı 1. Dünya Savaşı, ardından iki savaş arası dönemde yaşanan krizlerin yol açtığı 2. Cihan Harbi, devamında yaşanan Soğuk Savaş ve en nihayetinde de küreselleşmenin dünya üzerinde kurduğu tahakküm gerek devletler arasındaki denge mekanizmalarını gerekse de bireylerden toplumsal yığınlara değin sosyal yapının bütün dinamiklerini yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda 21. yüzyılın esasında Soğuk Savaş'ın bitimiyle başladığını da belirtmek mümkün olabilir.

Yeni başlayan çağ, farklı siyaset bilimciler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış ve geleceğe dair öngörüler Soğuk Savaş'ın bittiği 1991 ile 11 Eylül saldırılarının yapıldığı 2001 yılları arasında sıkça yapılarak yeniçağa dair birçok makale ve akademik çalışma ortaya konmuştur. Örneğin Samuel Huntington'un daha sonraki yıllarda kapsamı genişletilerek kitap haline getirilen Medeniyetler Çatışması isimli makalesinde Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte artık çatışmaların ulus devletlerarasında değil medeniyetler arasında gerçekleşeceği öngörüsünde bulunulmuştur.⁸⁸ Buna göre Huntington, dünyayı Batı, İslam, Çin, Japon, Ortodoks, Hindu, Latin Amerika, Budist ve Afrika olmak üzere dünyayı 9 farklı medeniyet alanına bölmüştür.⁸⁹ Yazarın bu düşüncelerine göre iki savaş arası dönemde olduğu gibi ulusçuluk olgusu veya Soğuk Savaş devrinde yaşandığı gibi ideolojik öğeler geri plana düşmekte bunun yerine kapsamlı olarak din, dil, etnik yapı, kültür ve ortak tarihin bir ürünü olan medeniyetler; çatışmanın altyapısal niteliğini besleyecektir.

Bu döneme dair ortaya konulan bir önemli çalışma da Francis Fukuyama'ya ait olan Tarihin Sonu'dur. İlerleyen yıllarda kitap haline getirilen bu makalede Fukuyama ilk olarak liberalizmin diğer ideolojilerle uzun yıllardır savaş halinde olduğunu belirtir.⁹⁰ Ardından makalenin yazıldığı an itibariyle tarihin sonunun geldiğini zira liberalizmin diğer bütün ideolojileri bir daha tehdit haline gelemeyecek şekilde bertaraf ettiği savını öne

---

⁸⁸Huntington, 2019: 26.

⁸⁹Huntington, 2019: 20.

⁹⁰Fukuyama, 1989:3.

sürer.⁹¹Fukuyama bu savını, teknolojinin ve modernitenin bütün devletler için artık zorunlu bir ihtiyaç olduğu ve bunun da ancak liberal değerlerle gerçekleşebileceği düşüncesiyle desteklemeye çalışır.⁹²Fukuyama'nın bu düşüncesi ilerleyen yıllarda ABD hegemonyasının dünya üzerinde dayatılması adına bir araç işlevi görecektir. Yani Birleşik Devletler, kendi eylem ve tutumlarını meşrulaştırmak adına liberalizmi ve onun yan dalları olan demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü gibi kavramları sıkça kullanacak; bilhassa terörle mücadele adına yapılan her türlü gayri meşru davranışlar bu kavramlar üzerinde normalleştirilecek; bilhassa bu kavramlar üzerinden Orta Doğu bölgesi şekillendirilmeye çalışılacaktır.⁹³

2.1.1 ABD Hegemonyası

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte ABD, dünya üzerinde rakipsiz tek süper güç olarak görülmekteydi.⁹⁴ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte birçok devlet artık ABD'nin yer küre üzerinde kurduğu tahakkümü kabullenmiş ancak kendi gelişmelerini ve ulusal çıkarlarını da göz ardı etmeden ABD ile yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştı. Bilhassa Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından gerek ekonomilerini gerekse de sosyo-politik mekanizmalarını hızlı bir şekilde Batı merkezli bir anlayış üzerine inşa etmeye çalışmışlar ve buna ilaveten Batılı güvenlik kurumlarına hızlıca dâhil olmuşlardır.⁹⁵ Örneğin uzun yıllar süren görüşmeler ve zirvelerin ardından 2004 yılında Estonya, Letonya, Bulgaristan, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya NATO'ya resmen dâhil olmuşlardır.⁹⁶ Bu ülkelerin NATO'ya dâhil olması esasında ABD askerlerinin eski Sovyetler Birliği topraklarına ayak basması anlamına gelmekteydi ki bu durum da tarihin seyri açısından oldukça mühim bir olgudur. Bu devletler esasında NATO'ya üye olarak kendi ulusal güvenliklerini dışarıdan gelebilecek bir tehdide karşı bir üst otoriteye devretmek zorunda kalmıştı.

ABD'nin Soğuk Savaş süresince ve ardından dünya üzerinde kurmak istediği hegemonya anlayışı ise 19. yüzyıl sömürgecilik mantığından oldukça farklıydı.⁹⁷ Zira herhangi bir bölgeyi kuvvet kullanarak ele geçirmek ABD'nin temel amaçlarına oldukça uzaktı.⁹⁸ ABD, dünya üzerindeki tahakkümünü herhangi bir bölgeyi doğrudan işgal ederek değil bu

---

⁹¹Fukuyama, 1989:3.

⁹² Ceylan, 2006:234.

⁹³Yılmaz, 2010:71-72.

⁹⁴ Değrimencioğlu, 2007: 76.

⁹⁵Asal ve Terzi, 2020:627.

⁹⁶Peksarı, 2007:159.

⁹⁷Hobsbawm, 2008:57.

⁹⁸Hobsbawm, 2008:41.

bölgelerin siyasi, iktisadi hatta idari mekanizmalarını dolaylı bir şekilde kontrol ederek gerçekleştiriyordu. Ünlü siyaset bilimci Erich Hobsbawm'ın da belirttiği üzere bu politika uydu devletler meydana getirmek sistemiyle işliyordu.⁹⁹

Yukarıda da belirtildiği üzere güç parametreleri açısından oldukça zayıf olan Baltık ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya dâhil edilmesi esasında uydu devletler yaratma politikasının bir ürünü olarak da değerlendirilebilir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken asıl husus 21. yüzyılda 20. yüzyılda olduğu düzeyde bir uyduculuk mantığı olmadığıdır. Zira Sovyet tehdidinin ortadan kalkması 20. yüzyıl uydu devletlerini 21. yüzyıl devletlerinden birçok bakımdan ayırmaktadır. Örneğin 20. yüzyılda Sovyetler Birliği başta Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere kontrol ettiği alanlarda doğrudan ya da dolaylı bir şekilde hegemonya kurmaya çalışmış ve bilhassa idari, sosyal ve siyasal konularda kendi düzenini hegemonya kurmak istediği ülkelere dayatmıştır.¹⁰⁰ Ancak 21. yüzyılda başta ABD olmak üzere küresel güçlerin kurmak istediği hegemonya ise daha çok ekonomik amaçlıdır.¹⁰¹

2.1.2 Küreselleşme Olgusu

Küreselleşme; 21. yüzyıl boyunca adından en çok söz ettiren kavramlardan biri olmuş ve uluslararası ilişkiler disiplininde farklı şekillerde incelenerek bu konuya yönelik çeşitli düşünceler öne sürülmüştür. Bu çeşitli düşünceler esasında iki temel gruba ayrılabilir. Birinci gruba göre küreselleşme; dünyanın teknolojik gelişmelerle ve bilhassa iletişim alanındaki hızlı değişimlerle birlikte daha da küçülerek milletler arasındaki etkileşimin artması ve ülkelerin birbirine olan bağımlılığının ivme kazanması şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰²

İkinci grup ise birinci grubun öne sürdüğü savlara ek olarak küreselleşmenin salt sosyal bir süreçten ibaret olmadığını vurgularken bu olgunun ekonomik yönüne dikkat çekerek ulusal sermayelerin global alan ile entegre olmasını da küreselleşmenin bir başka yönü olarak tanımlamaktadır.¹⁰³

Her iki düşüncenin de geçerli olduğu konusunda herhangi bir tartışma olmadığı bilakis bu iki mantığın küreselleşmeyi tanımlama noktasında birbirlerini tamamladığı ifade edilebilir. Küreselleşmenin en temel sonuçlarından birisi ise sermayenin dünyanın farklı noktalarına doğru yaygınlaşması ve yeni piyasa merkezlerinin doğması olmuştur.¹⁰⁴

⁹⁹Hobsbawm, 2008:58.

¹⁰⁰Şener, 2014:407.

¹⁰¹Şener, 2014:407.

¹⁰²Keyman, 2019:510.

¹⁰³Aydemir ve Kaya, 2007:265.

¹⁰⁴Hobsbawm, 2008:1.

Bir diğer önemli sonuç ise uluslararası borçlanmanın giderek artması olmuştur. Örneğin 1984 yılında dünya devletlerinin dış borcu 9 yıl öncesine kıyasla yaklaşık 5 kat artarak 1,26 trilyon dolar seviyesine yükselmiştir.¹⁰⁵ Ayrıca küreselleşme ile birlikte gelişmiş devletler daha da zenginleşmiş ve sermayenin çevreden merkeze doğru akışı hızlanmış; çevrenin genel üretim içerisindeki payı da gittikçe azalmıştır.¹⁰⁶

2.2 Bölgesel Durum

Çalışmanın ana odak noktası olan Türkiye'ye ve onun güvenlik stratejilerine geçmeden önce son olarak incelenmesi gereken temel konu başlığı da ilgili dönemde bölgesel anlamda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin yol açtığı siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel konjonktürdür. Zira bu bahis, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren olaylarla ilişkilidir ve bu olay veya durumlar da güvenlik konseptinde meydana gelen değişiklikleri dolaylı yoldan etkileyecektir. Bilhassa terörün seyri, kitlesel sığınmacılık hareketleri, sınırlarda yaşanan de facto değişiklikler, bölgesel anlamda yaşanan iktidar değişiklikleri ve büyük güçlerin bu gelişmeler karşısında gösterdikleri yaklaşım da Türkiye'nin ulusal güvenlik konularına etki edecek faktörler olacaktır.¹⁰⁷

2.2.1 1. Körfez Savaşı

1990'lı yılların bölgesel anlamda en önemli gelişmelerinden birisi de hiç şüphesiz Körfez Savaşı'dır. Krizin arka planında yatan temel neden bilindiği üzere Irak'ın 8 yıl boyunca süren İran savaşında Kuveyt'ten fazlasıyla borç alması ancak bu borçları ödeyemez hale gelmesidir.¹⁰⁸ 1990 yılında yapılan Arap Birliği Zirvesi'nde Saddam, Kuveyt'e karşı olan mali yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini bildirip bu konuda yardım dileğini ifade etmiş ancak bu arzusuna bir karşılık bulamamıştı.¹⁰⁹ Bunun üzerine Saddam'ın askeri unsurları 1990 yılının ağustos ayında Kuveyt topraklarına girmiş ve burasını işgal ettiğini bildirmiştir.¹¹⁰ İşgalin ardından yatan bir diğer sebep ise Irak'ın Körfez'e daha rahat bir şekilde açılmak ve stratejik önemi yüksek bulunan bu alanı tamamen kontrol etmek istemesidir.¹¹¹

Irak'ın uluslararası hukuka aykırı bu girişimi başta Türkiye ve NATO ülkeleri olmak üzere dünya kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. ABD'nin yoğun olarak yaptığı geri çekil

¹⁰⁵ Altuntaş, 2009:212.

¹⁰⁶ Altuntaş, 2009:215.

¹⁰⁷ Güler, 2021:230.

¹⁰⁸ Daban ve Daban, 2018:97.

¹⁰⁹ Akşin, 2020a:448.

¹¹⁰ Akdevelioğlu ve Kürkcüoğlu, 2010:551.

¹¹¹ Daban ve Daban, 2018:97.

çağrısına Irak'tan bir karşılık gelmeyince Birleşik Devletler öncülüğündeki koalisyon güçleri Ocak 1991'de Irak'a karşı hava saldırılarına başladı ve ardından gerçekleşen kara harekâtı sonucunda şubat ayında Irak askeri birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı ve Kuveyt işgalden kurtarıldı.¹¹² Saddam'ın tamamen devrilmemesinin en önemli nedeni olarak ise İran'ın bölgedeki pozisyonuna karşı bir dengeleme mekanizması olacağı ve olası bir iktidar boşluğunda Irak'ın Şii güç odaklarının kontrolüne geçeceği düşüncesidir.¹¹³

Irak'a yapılan operasyon sürecinde dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye'nin de kuzeyden bir harekât başlatmasını istemiş ancak ordu bu düşünceye sıcak yaklaşmadığı için Özal'ın operasyon planı gerçekleşmemiştir.¹¹⁴ Burada dikkat çekilmesi gereken temel husus Özal'ın önceki dönemlere kıyasla dış politikada pro-aktif bir tutum sergilediği ve Türkiye'nin güvenlik konseptinin dönüşümüne dair ilk sinyalleri yaktığı olgusudur. Ayrıca bu konuya dair Özal'ın kendi liberal düşüncesini milliyetçi bir perspektifle de yorumlamaya çalıştığı düşüncesi de iddia edilmektedir.¹¹⁵ Özal'ın dış politikaya yönelik bu yaklaşımları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı bir şekilde işlenecektir.

Savaşın sonuçlarına gelince ilk olarak belirtilmesi gereken husus Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar ve bölgenin sıklıkla hava saldırısına maruz kalmasıdır.¹¹⁶ Bu yaptırımlar yukarıda da bahsedildiği üzere Türk ekonomisini de derinden etkilemiş; Irak'ta ortaya çıkan güvenlik sorunu da kitlesel sığınma hareketlerini arttırıcı bir rol oynamıştır. Krizin bir diğer ve esasında en önemli sonucu da Irak'ın 36. paralelin kuzey hattında güvenli bir hava bölgesi oluşturulmasıdır.¹¹⁷ Böylece Irak ordusuna ait hava araçları belirtilen hattın kuzeyine uçuş gerçekleştiremeyecek; bunun denetimi de Çekiç Güç olarak adlandırılacak olan ABD güdümündeki ancak Türkiye, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin de katılım sağladığı bir müdahale birimi ile yapılacaktır.¹¹⁸ Ortaya çıkan bu durum, bölgenin kuzeyinde zamanla bir otorite boşluğuna yol açacak başta PKK gibi terör örgütleri olmak üzere birçok yapılanma bu otorite boşluğundan yararlanarak bölgedeki etkinliğini güçlendirecekti.¹¹⁹

Yukarıda bahsi geçen durumun Türkiye açısından en önemli etkisi terörün 1980'li yıllara kıyasla çok daha tehlikeli bir tehdit olarak öne çıkması olacak ve en nihayetinde Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'nin ulusal güvenliğine karşı var olan tehditleri bertaraf etmek için

---

¹¹² Akşin, 2020a:451.

¹¹³ Bozarslan, 2015:224.

¹¹⁴ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, 2010:551,552.

¹¹⁵ Önal ve Özdağ, 2016:60.

¹¹⁶ Cleveland, 2004:520.

¹¹⁷ Oran, 1996:161.

¹¹⁸ Oran, 1996:161.

¹¹⁹ Özdemir, 2020:65.

bölgeye sıklıkla müdahale etmek zorunda kalacaktı.¹²⁰Fakat zamanla bu müdahaleler yetersiz kalmaya başlayacak ve terörün artan bir ivme ile daha büyük bir tehdit haline gelmesi Türkiye'nin terörle mücadele stratejisini de dönüştürerek şekillendirecektir. Bu hususlar çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı bir şekilde incelenecektir. Lakin bu incelemeden önce bölgesel konjonktürü etkileyen bir diğer önemli gelişme olan 11 Eylül saldırılarına ve onun Türkiye açısından sonuçlarına odaklanmak yerinde olacaktır.

2.2.2. 11 Eylül ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler

21. yüzyılın gerek bölgesel gerekse de küresel anlamda en önemli gelişmelerinden birisi hiç şüphesiz ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırılarıdır.¹²¹ Bu saldırılar üzerine günümüze değin yüzlerce akademik çalışma yapılmış, olayın iç yüzüne dair çeşitli komplo teorileri ortaya konulmuştur. Bu komplo teorilerinden en çok öne çıkanı 11 Eylül saldırılarının ABD'nin Ortadoğu'da daha etkin olabilmek için kendi tasarladığı ve gerçekleştirdiği bir proje olduğudur. Bu komplo teorilerinin geçerliliği henüz ispatlanabilmiş olmadığı için akademik bir çalışmada bunlardan uzun uzadıya bahsetmek lüzumsuz olacaktır.

Saldırıların içeriğine ve sonuçlarına gelmek gerekirse 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de kaçırılan yolcu uçakları İkiz Kuleler ve Pentagon'a kasıtlı olarak çarptırıldı ve bu saldırılarda 3'bin civarında insan hayatını kaybetti.¹²² Olaydan Usame Bin Ladin liderliğindeki El Kaide sorumlu tutulmuş ve Ladin, 2011 yılında ABD askeri birimleri tarafından öldürülmüştür.¹²³ Ancak Ladin'in öldürülmesinden daha mühim bir gelişme varsa o da ABD'nin bu saldırılara karşı küresel düzeyde bir savaş açtığını ilan etmesi olmuştur.¹²⁴Bu doğrultuda ABD, ilk olarak Ekim 2001'de Afganistan'a saldırmış ve kısa sürede bölgeyi işgal etmiş ve bu tutumunu Birleşmiş Milletler 'in meşru müdafaa ilkesine dayandırmaya çalışmıştır.¹²⁵ Afganistan işgalinden yaklaşık bir yıl sonra ABD tarafından "Önleyici Saldırı Doktrini" ilan edilmiştir.¹²⁶ Bu doktrin çevresinde ABD, kimyasal silahların mevcudiyetini bahane göstererek 2003 yılında da Irak'ı işgal etmiştir.¹²⁷

ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri bu çalışmanın kapsamını aşacak düzeyde bir incelemeye ve değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak önce 11 Eylül ardından da

---

¹²⁰ Akçapa, 2014:30

¹²¹ Fidan, 2004:4-5.

¹²² Oran, 2013:16.

¹²³ Oran, 2013:16.

¹²⁴ Acet ve Doğan, 2017:60.

¹²⁵ Acet, 2017:62.

¹²⁶ Taşdemir ve Özen, 2006:5.

¹²⁷ Oran, 2013:21,22.

yaşanan bu işgaller hakkında kısa bir tahlil yapılması gerekilirse ilk olarak ABD'nin 21. yüzyılın hemen başında kendini rakipsiz olarak hissettiği uluslararası düzlemde Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü gibi sınırsız askeri kuvvet kullanması 21. yüzyıl açısından önemli gelişmeler olarak tarihe geçmiştir.¹²⁸ İşte bu durum hem bölgesel hem de küresel güçlerin savunma stratejilerini yeniden sorgulamalarını dolaylı yoldan etkilemiştir. İlk olarak 1980'li ve 1990'lı yılların küreselleşme ve teknoloji patlaması liberalizmin mutlak egemenliğini ortaya koymuş ve bu düşünce artık askeri çatışmaların geri planda kalacağı yanılgısına ve sermaye piyasalarının bütün uluslararası güç dengesinin temelini oluşturacağı varsayımını dizayn etmiştir. Ancak ABD'nin bu tutumu ve terörün küresel ölçekli yönünün giderek ön plana çıkması savunma sanayisinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Buna ilaveten ABD'nin Ortadoğu'da fiilen hâkimiyet kurma girişimi bölgesel anlamda iki güç olan Türkiye ve İran'ın da uzun vadeli çıkarlarına ters düşmekteydi.¹²⁹ Ancak İran, bu durumu açıkça ifade edip kamuoyuna yönelik ABD karşıtı bir söylem geliştirse de Türkiye için aynı durumun söz konusu olduğunu belirtmek doğru olmayacaktır. Zira Türkiye için ABD gibi küresel bir gücün kendi sınırlarının hemen ötesinde egemenlik kurması her ne kadar kendi manevra alanını daraltsa da dönemin konjonktürü ABD ile doğrudan ters düşmeye aykırıydı ve ABD'nin girişimlerine karşı daha pasif ve söylemsel anlamda daha ılımlı bir tutum geliştirmenin doğru olduğu düşüncesi dönemin karar alıcı mekanizmaları tarafından uygun görülmüş ve 11 Eylül sürecinde Türkiye- ABD ilişkileri olumlu yönde gelişmiştir.¹³⁰

Türkiye'nin ABD'yi stratejik bir ortak olarak algılaması ve Birleşik Devletler ile ters düşmenin kendi çıkarlarını zedeleyeceğini düşünmesi bahsi geçen durumun temel sebebi olarak gösterilebilir. Ancak bu algılama birkaç yıl içerisinde değişecek ve eşit ortaklık çerçevesi dâhilinde Ankara kendi ulusal çıkarlarındaki kırmızı çizgileri daha net bir şekilde ortaya koyarak bu çıkarlar doğrultusunda gerektiğinde ABD ile fikir ayrılığına düşmeyi göze alabilecektir.¹³¹ Ancak bu hususa geçmeden önce bölgesel konjonktürü etkileyen en önemli gelişmelerden birine daha değinmek çalışmanın ortaya koyacağı hipotezlerin altyapısını doğru bir şekilde ifade edebilmek adına zaruridir. Bu gelişme hiç şüphesiz etkileri günümüze değin süren ve Arap Baharı olarak algılanan olaylar silsilesidir.

2.2.3 Arap Baharı

---

¹²⁸ Fidan, 2004:44.

¹²⁹ Ataman, 2006:410.

¹³⁰ Üzgel, 2013:253.

¹³¹ Colbert, 2006:263.

21. yüzyılın bölgesel anlamdaki en önemli gelişmelerinden biri olan Arap Baharı ve onun yarattığı sonuçlar, bölgenin en önemli aktörlerinden biri olan Türkiye'yi de ciddi manada etkilemiş; sosyolojik yapı, ulusal güvenlik ve ekonomik parametreler bağlamında birçok olguyu açığa çıkarmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar silsilesinin ortaya çıkışındaki temel etkenler olarak Ortadoğu'daki yönetimlerde ciddi bir şekilde ağır basan otoriterliğin ve bu ülkelerdeki demokrasi eksikliğinin olduğu ifade edilmektedir.¹³² Zira Türkiye ve İsrail dışındaki hemen hemen bütün Ortadoğu ülkelerinde yönetim çok dar bir azınlığın elindedir ve bu azınlık, uzun yıllar boyunca ülkedeki başka grupların örgütlenip iktidara gelmesinin önünü kesmektedir. Ancak bu durum 21. yüzyılın önüne geçilemeyen liberalleşme ve teknoloji dalgası karşısında zedelenmeye başlamıştı ve alttan alta biriken tepkiler günden güne daha sağlam bir temel üzerinde yükselmekteydi. Fakat bu tepkiler, esasında halkın refah durumunun oldukça düşük olmasından da kaynaklanmaktaydı.

Yani Arap Baharı gösterileri salt demokrasi arzusundan dolayı ortaya çıkmamış buna ilaveten ve asıl olarak halkın yaşadığı iktisadi sorunlar bu olayların yaşanmasında tetikleyici etkiye olmuştur.¹³³ Zira gösterilerin fitilini yakan hadise de esasında refah düzeyi oldukça düşük ve hiçbir örgütlü yapılanması olmayan sıradan bir sokak satıcısı tarafından başlatılmıştır. Tunus'ta iktisadi sorunlar nedeniyle kendini yakan vatandaş, kısa bir süre sonra halkın sokaklara dökülmesine neden olmuş ve geniş çaplı eylemler sonucu yaklaşık 3,5 hafta sonra Ocak 2011'de Tunus lideri Bin Ali koltuğundan devrilmiştir.¹³⁴

Tunus'ta başlayan bu olaylar kısa bir süre içerisinde bölgenin diğer ülkelerine de sirayet etmiştir. Tunus'a doğu hattından komşu olan Libya'nın Bingazi kentinde başlayan gösteriler, Kaddafi'nin aşırı güç kullanması nedeniyle daha da tırmanışa geçmiş ve en nihayetinde NATO'nun da muhalefete desteği ve müdahalesi ile Ekim 2011'de Kaddafi öldürülmüş ve Arap Baharı gösterileri burada da sonuç almıştır.¹³⁵ Ancak Libya'da Kaddafi'nin öldürülmesiyle düzen tam olarak kurulamamış ve mevcut iç bölünme günümüze değin varlığını sürdürerek devam etmiştir. Kaddafi döneminde Libya'nın enerji kaynaklarından senelik 40 milyar dolar civarında kazancı vardı.¹³⁶ Libya'nın sahip olduğu enerji potansiyeli gerek bölgesel gerekse küresel güçler bazında bir çıkar çatışmasına neden olmaktaydı ve bu doğrultuda ilgili ülkelerin Libya'daki gelişmelere doğrudan müdahale ettiği

---

¹³² Özdemir, 2017:22.

¹³³ Özdemir, 2017:22.

¹³⁴ Mahalli, 2017:25.

¹³⁵ Düzgün ve Akbaş, 2012:68.

¹³⁶ Mahalli, 2017:61.

düşünülürse bölgede neden hâlâ ülkenin tamamına egemen olan bir idarenin kurulamadığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

Arap Baharı'nın derinden sarstığı bir diğer ülke de Mısır olmuştur. Ordunun desteğiyle uzun yıllardır iktidarını koruyan Hüsnü Mübarek, Ocak 2011'de başlayan gösteriler karşısında daha fazla tutunamamış ve aynı yılın 11 Şubat tarihinde koltuğundan devrilmiştir.¹³⁷ Mübarek'in devrilmesinin ardından Türkiye'nin de söylemsel olarak destek verdiği Muhammed Mursi, 2012 yılında yapılan seçimler neticesinde cumhurbaşkanı olmuş ancak iktidarını uzun süre koruyamadan 3 Temmuz 2013 tarihinde askeri bir müdahale sonucu koltuğundan indirilmiştir.¹³⁸ Ordunun bu müdahalesi esasında Müslüman Kardeşler yapılanmasının Mursi ile birlikte yeniden egemen olduğu ve ordunun yönetimde ikinci plana itildiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.¹³⁹ Zira darbenin hemen ertesinde Müslüman Kardeşler yapılanmasına yönelik tutuklamalar da esasında ordunun bu gruba yönelik bakış açısını açık bir şekilde göstermektedir. Eski genelkurmay başkanı ve darbenin baş mimarlarından olan Sisi'nin 2014 yılında göstermelik bir seçimle iktidarı ele geçirmesiyle birlikte de ordu yönetimde hem fiilen hem de resmen söz sahibi olmuştur ve bu durum günümüze değin devam etmektedir.¹⁴⁰

2.2.3.1 Suriye İç Savaşı

Arap Baharı sürecinden en çok etkilenen ülke ise hiç şüphesiz Suriye olmuş ve ülke uzun yıllar süren bir iç savaşın içerisine sürüklenmiştir.¹⁴¹ Esasında Suriye konusu ve bölgede yaşananlar başlı başına ayrı bir çalışmada incelenmesi gereken kapsamlı ve derin bir meseledir. Ancak bu tez çalışmasında bu durum mümkün olmadığından ötürü bahsi geçen gelişmeler olabildiğince özetlenmiş ve ayrıntılardan ayrılmış bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

Suriye'deki ilk kıvılcım bir grup eylemcinin duvara iktidar karşıtı yazılar yazması ve ardından bu kişilerin tutuklanması ile meydana gelmiştir.¹⁴² Ardından bu durum başka gruplar tarafından Mart ayında Daraa kentinde organize bir şekilde protesto edilmiş fakat yaşanan gösterilere müdahale sonucunda 4 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁴³ Bu olayların hemen ertesinde muhalefet hızlı bir şekilde örgütlenmeye ve yurtdışında da destek alarak güçlenmeye başladı.

¹³⁷ Bekaroğlu ve Kurt, 2015:22.

¹³⁸ Bekaroğlu ve Kurt, 2015:22.

¹³⁹ Somuncuoğlu, 2019:285.

¹⁴⁰ Behçet, 2019:317.

¹⁴¹ Yılmaz, 2017:20.

¹⁴² Çendek ve Örki, 2019:46.

¹⁴³ Mahalli, 2017:137.

Ancak Suriye'deki muhalefetin tek bir bütün olmadığı ve PYD, IŞİD, El Nusra gibi organizasyonların da bu süreçte güçlenerek ülkenin farklı kısımlarında kontrolü yavaş yavaş ele geçirdiklerini belirtmek gerekmektedir. Bu durum ülkenin zamanla kantonlara ayrılmasına ve bu kantonları ele geçirmek adına yüksek yoğunluklu bir silahlı çatışmanın ortaya çıkmasına neden olmuş; bunun neticesinde de hem yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş hem de milyonlarca insan sığınmacı durumuna düşerek dünyanın farklı yerlerine sığınmak zorunda kalmıştır.¹⁴⁴

Suriye'de yaşanan olayların şiddetli bir iç savaşa evrilmesindeki en önemli nedenlerden birisi de bölgede yaşanan bloklaşmalar ve onun tetiklediği vesayet savaşlarıdır. Zira Türkiye, ABD, Körfez ve AB ülkeleri Esad karşısında muhalefete yoğun bir destek vermiş; İran ve Rusya gibi güçler ise merkezi iktidarın devrilmemesi için doğrudan kendi askerleriyle sahada faaliyet göstermiştir. Türkiye'nin Suriye konusundaki tutumu ünlü siyaset bilimci Graham Fuller'e göre Türk dış politikasında uzun yıllardır egemen olan birtakım ilke reflekslerin bir ihlaliydi.¹⁴⁵ Ayrıca Fuller, Suriye iç savaşının mezhepsel bir boyutunun olduğunu da vurgulayarak yaşananların bölgedeki Şii- Sünni eksenli ayrılığı daha da körükleyebilecek sonuçlar doğurabileceğini belirtiyordu.¹⁴⁶

Savaşa dolaylı olarak müdahil olan bir diğer aktör de İsrail olmuş ve Suriye ordusuna yönelik sıklıkla hava saldırıları düzenlemiştir.¹⁴⁷ Bu saldırılar esasında Suriye'de yaşananların bölgesel güçleri ne denli etkilediğini ve çıkar çatışmalarının ne kadar yoğun bir şekilde yaşandığının da bir göstergesidir. Zira İsrail, Suriye'de İran destekli Esad'ın yönetimi elinde tutmaya devam etmesini kendi çıkarlarına aykırı olarak algılamaktaydı ki aynı durumun Türkiye için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir.

Genel olarak bakıldığında 2011 yılında başlayan ve kısmi olarak günümüze değin devam eden Suriye iç savaşının seyri ve savaş sırasında yaşananlar bu çalışmanın kapsamını aşan bir düzeye sahiptir ve bu bağlamda savaşın seyrinden ziyade sonuçlarına odaklanmak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak belirtilmesi gereken husus savaşta yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği ve yukarıda da belirtildiği üzere milyonlarca insanın ülkelerini terk etmek zorunda kaldığıdır. Resmi verilere göre sadece Türkiye'ye sığınanların sayısı bile 3,7 milyonu bulmakta; bu sığınanların büyük bir kısmı kadınlardan ve çocuklardan oluşmaktadır.¹⁴⁸ Yaşanılanların bir diğer önemli sonucu da Suriye'de muhalif gruplardan

¹⁴⁴ Yılmaz, 2017:104.

¹⁴⁵ Fuller, 2019:251.

¹⁴⁶ Fuller, 2019:251.

¹⁴⁷ Cankara, 2021:5675.

¹⁴⁸ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi:12.01.2021)

oluşan gayri resmi bir askeri birliğin açığa çıkması olmuştur. Eski ordu mensuplarının da yoğun katılımıyla oluşan ÖSO, savaşın henüz başında 40.000 kişilik bir insan gücüne sahip olmuştur.¹⁴⁹ Bu sayı zamanla daha da artacak fakat yaşanan çatışmalarda bu gayri resmi askeri birliğin üyelerinin bir kısmı da hayatını kaybedecektir. 2022 yılı itibariyle Suriye'deki güncel duruma bakıldığında Türkiye tarafından da desteklenen ÖSO, Türkiye ile birlikte ülkenin kuzeybatı bölgesinde birtakım kontrol alanları oluşturmuş bir şekilde mevcudiyetini korumaktadır.¹⁵⁰

Suriye savaşının bir diğer ve Türkiye açısından en önemli sonuçlarından birisi de PKK'nın bir diğer uzantısı olan ve 2003 yılında kurulan PYD'nin ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak Suriye'nin kuzeydoğu kısımlarında kantonlar oluşturmasıdır.¹⁵¹ Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdit olarak algılanan bu durum Ankara'daki karar alıcılar tarafından askeri önlemler alınması düşüncesini ortaya çıkaracak ve Türkiye bölgeye doğrudan müdahale edecektir. Bu müdahale ve sonuçları çalışmanın ilerleyen kısımlarında işleneceğinden bu bölümde ilgili mesele üzerinde fazla durulmadan Suriye iç savaşının bir diğer sonucuna geçmek yararlı olacaktır.

Bölgede yaşananların bir diğer önemli sonucu da Rusya ve İran'ın Suriye'deki etkinliğini arttırması olmuştur. İlk olarak Rusya faktörüne değinilecek olursa savaşın başlangıcından itibaren Şam yönetiminin yanında bir tutum sergilemiş ve 2015 yılından itibaren bizzat kendi askeri birimleri ile muhalif gruplara karşı hava operasyonları düzenleyerek Esad güçlerine destek vermiştir.¹⁵² Bu destek sadece askeri operasyonlarla sınırlı kalmamış ve uluslararası düzlemde birçok diplomatik zirvede Rusya, Suriye'nin yanında hatta onun adına kararlar alabilen bir aktör haline gelmiştir. Hali hazırda Rusya, Suriye'de askeri varlığını Soğuk Savaş dönemine kıyasla daha güçlü bir şekilde sürdürmekte ve Türkiye ile ortak devriyeler düzenleyerek imzalanan antlaşmaların garantörlüğü görevini yürütmektedir.¹⁵³

Bölgedeki varlığını ve etkinliğini güçlendiren bir diğer aktör de İran olmuştur. Tıpkı Rusya gibi Şam'daki resmi iktidarın yanında bir pozisyon alan İran, Esad birliklerine yüksek düzeyde ve doğrudan kara desteği de vererek Suriye'deki vekâlet savaşında oldukça önemli

¹⁴⁹ Arı, 2017:489.

¹⁵⁰ Polat, 2020:70.

¹⁵¹ Köylü, 2018:79.

¹⁵² Aslanlı, 2018:5.

¹⁵³ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turk-rus-ortak-devriyesi-basladi-438651.html> (Erişim Tarihi:20.09.2021)

(Erişim

bir aktör niteliğine bürünmüştür.¹⁵⁴ Bu noktada İran'ın bölgesel eksenli bir liderlik kurmaya çalıştığı ve bu doğrultuda Esad iktidarının devrilmemesini sağlayarak Suriye'nin diğer Arap ülkelerinin etkisi altına girmeyi önleme stratejisi geliştirdiği söylenebilir.¹⁵⁵ İran, bu stratejisini bilhassa Lübnan Hizbullah'ı üzerinden gerçekleştirmekte; buna ilaveten Suriye merkezi güçlerine ciddi düzeyde lojistik ve finansal destek de vermektedir.

Ayrıca İran, doğrudan kendi devrim muhafızlarını da bölgeye sevk etmektedir. Bu doğrultuda Tahran yönetimi Suriye İç Savaşı'nın başladığı günden bugüne değin onlarca generalini ve 3 bine yakın bir sayıda askerini bölgede kaybetmiştir.¹⁵⁶ Bu sayı da esasında Esad'ın Suriye'deki iktidarını koruyabilmesinin İran için ne denli stratejik bir önemde olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Zira bir devletin kendisine doğrudan komşu dahi olmayan başka bir devletteki gelişmeler karşısında kendi generallerini kaybedecek bir düzeyde müdahil olması sıkça rastlanılan bir durum değildir. Fakat genel manada bölgesel dengeler ve ilgili ülkelerin ulusal çıkarlarının hangi temeller üzerine inşa edip geliştirildiği göz önüne alındığında İran'ın Suriye'de neden bu denli fedakâr bir tutum içerisine girdiği de anlaşılabilir.

2.2.4 Arap Baharı'nın Ardından

Esasında başlı başına ayrı bir şekilde bir inceleme ve çalışma alanı olan Arap Baharı olgusu, nedenleri ve sonuçları ile bölge tarihinin son yüz yıldaki en önemli kırılma noktalarından birisi olmuştur. Ancak bu kırılmanın bölgesel dinamikler üzerindeki dengeleri tamamen yeniden dizayn edip edemediği tartışma konusudur. İlk olarak bölgede her ne kadar birtakım devrimler olup Mısır, Tunus, Libya gibi ülkelerde iktidar değişiklikleri yaşansa da bu ülkelerde egemen olan klikler hemen hemen aynı kalmıştır. Örneğin ordunun desteği ile uzun yıllar boyunca iktidarını koruyan Hüsnü Mübarek ve onun Mısır'ı, yine ordu içinden gelen Sisi tarafından yönetilmektedir.¹⁵⁷ Arap Baharı'ndan en çok etkilenen bir diğer ülke olan Suriye'de ise rejim, dünyanın farklı yerlerinden gelen baskılara rağmen İran ve Rusya gibi ülkelerin desteği ayrıca kendi içinde çıkar amaçlı grupların iktidarın yanında durması nedeniyle mevcudiyetini korumayı başarmıştır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ Polat, 2020:62.

¹⁵⁵ Talla, 2017:7.

¹⁵⁶ <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/03/21/10-general-ile-2603-asker-oldu>(Erişim Tarihi:20.01.2021).

¹⁵⁷ Özkoç, 2020:92.

¹⁵⁸ Canyurt, 2017:23.

Fakat bütün bu statik durumlara rağmen Arap Baharı'nın bölgesel güçler açısından ortaya çıkardığı sonuçlar da yadsınamaz. İlk olarak İran ve Rusya bilhassa Suriye üzerinden bölgedeki varlığını ciddi şekilde güçlendirmiş ve Suriye yönetimimin ayakta kalabilmesi bu iki ülkenin desteğine bağımlı hale gelmiştir.¹⁵⁹ Ayrıca Arap Baharı sosyal açıdan da büyük problemlere ve sonuçlara yol açmış; bölgenin etnik kimliğini değiştirebilecek bir sığınmacı dalgası meydana gelmiştir. Süreç nedeniyle 14 milyona yakın insanın sığınmacı olarak Türkiye'ye geldiği ve bundan çok daha fazlasının da bulundukları bölgede temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamadığı ifade edilmektedir.¹⁶⁰ Çalışmanın esas odak noktası olan Türkiye'ye gelince Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ilk kez bir başka bölgede etkinlik kurabilmiş ve Suriye'deki terör yapılanmalarına yapılan operasyonlar neticesinde Türkiye bu bölgede *de facto* bir biçimde kendi kontrolünde olan küçük kantonlar oluşturabilmiştir.¹⁶¹ Esasında bu durum Türkiye'nin savunma konsepti ve ulusal güvenlik stratejisi içinde oldukça önemli bir gelişme ve kırılma noktasıdır.¹⁶²

Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet olarak murisi olan Osmanlı İmparatorluğu, 1699 Karlofça Antlaşması ile birlikte Karadeniz'e kıyısı olan önemli stratejik bölgelerini kaybetmişti.¹⁶³ Osmanlı ve Türkiye bir bütün olarak ele alındığında 1699 yılından sonrası için uygulanan temel stratejinin sınırları sınır hattında korumak ve yeni toprak kayıplarının önüne geçmek olduğu söylenebilir. Yani sınır güvenliği sınırın öteki yakasından değil devletin kendi *de jure* egemenlik alanı olan bölge üzerinden sağlanmaktaydı. İlgili dönemin bölgesel ve küresel şartları dikkate alındığında bu stratejinin ne denli doğru olduğu ve bilhassa Ulusal Kurtuluş Harbi'nin ardından mutlak bir şekilde başarılı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu stratejinin bölgesel anlamda vuku bulan şartlar karşısında değişim ve dönüşüme uğraması da kaçınılmazdı. Zira Türkiye'nin tehdit algılamaları olarak gördüğü grup ve yapılanmalarla etkin bir mücadele edebilmesinin yegâne yolu sınırın öteki yakasında fiilen aktif bir strateji geliştirmesi gerekliydi. Terör gruplarının bilhassa lojistik ağını işlevsiz hale getirebilmek ve çatışmayı sınırın öteki yakasına çekebilmek de esasında bu stratejinin birer parçası haline gelmiştir.

---

¹⁵⁹ Polat, 2020:89.

¹⁶⁰ Kocamaz, 2019:116.

¹⁶¹ Demir, 2021:572.

¹⁶² Ozan, 2017: 43-47.

¹⁶³ Armaoğlu, 1997:14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1990 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ

3.1 Soğuk Savaş Dönemine Kısa Bir Bakış

Sebepleri, gelişmeleri ve sonuçlarıyla oldukça geniş ve derin bir çalışma alanı olan Soğuk Savaş; Türkiye gibi orta ölçekli devletler için de yüksek düzeyde bir güvenlik tehdidini ve bu tehdidin neden olduğu savunma reflekslerini ortaya çıkarmıştır. Bu refleksler ve algılamalar uzun yıllar boyunca Türkiye'nin gerek iç gerekse de dış politikası üzerindeki tutumlarını doğrudan etkilemiş hatta dış politika davranışlarında Soğuk Savaş döneminin konjonktürü temel belirleyici etken olmuştur.¹⁶⁴ Bu dönemde Türkiye'nin uyguladığı güvenlik stratejisinin mantığını anlayabilmek adına bahsi geçen dönemin gelişmelerini kısaca hatırlamak çalışmanın seyri açısından yararlı olacaktır.

Almanya'nın müttefik devletler tarafından işgal edilmesiyle birlikte bu bölge iki büyük parçaya bölünmüş; Batı Almanya kendi içinde üç kısma daha ayrılmakla beraber Doğu Almanya tamamen Sovyetler Birliği'nin kontrolüne geçmiştir.¹⁶⁵ Böylece Avrupa'nın ortasında sosyalist bir güç mevcudiyet kurmuştu ve Avrupa ideolojik olarak iki büyük parçaya ayrılmıştı. Ancak Soğuk Savaş'ı başlatan ve taraflar arasındaki görüş ayrılığına neden olana ilk kriz Almanya'da değil İran'da patlak vermiş; Sovyetler Birliği buradaki askerlerini geri çekmek konusunda pürüz çıkarmıştı.¹⁶⁶ SSCB'nin bölgede kurmaya çalıştığı komünist rejimli uydu bir devlet girişimi her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da bu olay Moskova yönetiminin geleceğe dair nasıl bir tehlike oluşturduğuna yönelik ilk sinyal olarak algılanmıştır. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Şubat 1946'da Moskova'da görev yapmakta olan Amerikalı diplomat J. Kennan'ın Washington yönetimine SSCB hakkında gönderdiği rapor esasında ABD'nin Sovyet tehdidinin somut bir şekilde ortaya konmasının ilk adımı olmuştur.¹⁶⁷

Bu raporda Kennan, SSCB'nin hem siyasi hem de ideolojik manada kontrol alanını genişletme amacını bünyesinde barındırdığının altını çizmiş ve bu tehdidin çevrelenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Kennan bu düşüncelerini ileri sürerken Çarlık Rusya'sının

---

¹⁶⁴ Küçükvatan, 2011:77.

¹⁶⁵ Sander, 1996:190.

¹⁶⁶ Armaoğlu, 2019:323.

¹⁶⁷ Gaddis, 2005:34.

yayılmacılık stratejisini de anımsatmış ve SSCB'nin de benzer gayretler gösterebileceğini vurgulamıştır.¹⁶⁸

Soğuk Savaş'ın genel seyrini ayrıntılı bir şekilde ele almak bu çalışmanın konusu olmamakla beraber süreç adına altı çizilmesi gereken önemli olguları belirtmek gerekir. İlk olarak sistemsel bağlamda Soğuk Savaş dönemi çift kutuplu bir dünyayı temsil ediyordu ve uluslararası ilişkiler büyük ölçüde ABD ve SSCB'nin oluşturduğu bu iki kutbun tutum ve davranışları sonucunda sergileniyordu.¹⁶⁹ Bu durum nedeniyle orta ve küçük ölçekli devletler, güvenliklerini sağlayabilmek için bu iki kutbun çevresinde kümelenmeye mecburdu. Dönemin bir diğer özelliği de iki taraf arasındaki rekabetin aynı zamanda retorik bağlamda bir hegemonya kurulması amacı taşıdığı ve bu amaç doğrultusunda sadece askeri güçlerin değil istihbarat gibi mekanizmaların da oldukça önemli bir işleve büründüğüdür.¹⁷⁰ Bu işlevin ortaya çıkardığı en önemli sorun istihbarat ağının gelişme göstermesi ve medya yoluyla kurulmak istenen üstünlük nedeniyle birçok devletin iç işlerine dolaylı olarak müdahale ediliyor, toplumlar belli bir düşünsel kalıba sokulmaya çalışılıyordu.

Dönemin bir diğer özelliği de aşırı silahlanmanın ortaya çıkardığı güvenlik ikilemiydi ve bu ikilem bilhassa nükleer silahlardan kaynaklanıyordu.¹⁷¹ Her iki güç de elinde nükleer silah bulundurmaktaydı ve bunların işlevsiz hale getirilmesi adına iki taraf da istemsiz hareket ediyordu zira karşılıklı güven sorunu dönemin sonuna değin sürecekti. 1962 yılında yaşanan Küba krizinde iki tarafın da nükleer bir çatışmanın eşiğine gelmesi bu riskin ne denli dikkate alınması gerektiğinin en önemli işareti olmuştur. Buna ek olarak tarafların kendi içlerindeki herhangi bir askeri hareketlenmenin diğer taraf açısından bir savaş hazırlığı olarak algılanma riski de süreç boyunca mevcudiyetini daima korumuştur.¹⁷² Ayrıca iki süper gücün doğrudan olmasa da dolaylı yollardan çatıştığı birçok olay gerçekleşmiştir. Kore Krizi, SSCB'nin Afganistan işgalinin ardından ABD'nin yerel güçleri desteklemesi, Arap-İsrail çatışmalarında taraflara yönelik silah satışları vb. buna örnektir. Son olarak Soğuk Savaş boyunca her iki süper gücünde kendi bloklarının etkisi altında olan ülkelerin iç siyasi ve idari gelişmelerine sıklıkla müdahale ettiğini belirtmek gerekir. SSCB'nin Polonya, Macaristan, Çekoslovakya müdahaleleri; ABD'nin ise birçok ülkede yönetimin değişmesine neden olan askeri darbeleri dolaylı olarak desteklemesi buna örnektir.¹⁷³

---

¹⁶⁸ Kissinger, 2017:429.

¹⁶⁹ Sander, 1996:182.

¹⁷⁰ Hobsbawm, 1996:266-267.

¹⁷¹ Tokatlı, 2022:380.

¹⁷² Hobsbawm, 1996:266.

¹⁷³ Bekcan, 2019:19-21.

1945 yılının ilkbaharında Amerikan ve Sovyet orduları Avrupa'nın ortasında buluştuğunda Türkiye'deki karar alıcıların aklında bir tek soru vardı. Bundan sonraki süreçte dış politika tutumları hangi dinamik üzerine şekillenecek? Esasında bu soru Türkiye'nin hangi ülkeleri tehdit olarak algıladığı ve bu tehditler karşısında kimlerle stratejik bir ortaklık kurulabileceği olgusuyla da doğrudan ilgiliydi. Ancak bu soruların cevabı esasında 1920'li yılların başından itibaren verilmeye başlanmıştı. Her şeyden önce Türkiye düşünsel ve teknik olarak Soğuk Savaş'tan yaklaşık 1,5 asır öncesinden yüzünü Batı'ya dönmeye başlamıştı ve küresel düzlemde güçlü bir ülke olarak var olabilmek için Batılı gelişmeleri kendine örnek alıyordu.¹⁷⁴ Bu durum cumhuriyetin ilk çeyreğinde de daha yoğun bir şekilde devam etmişti. Bahsi geçen dönemde Türkiye'yi yöneten karar alıcı mekanizmalar her en kadar SSCB'yi İngiltere ve Fransa'ya karşı bir dengeleme aracı olarak kullansa da ideolojik olarak Türkiye'nin hiçbir şekilde Sovyet etkisi altına girmeyeceğini sıklıkla vurguluyordu.¹⁷⁵

SSCB tehdidinin en belirgin olarak gün yüzüne çıktığı dönem ise 2. Dünya Savaşı'nın son yılları olmuştur. SSCB, Türkiye ile olan saldırmazlık paktını 1945'in baharında feshetmiş ve yeni bir antlaşmanın imzalanamayacağını sinyallerini vermiştir.¹⁷⁶ SSCB, aynı yıl içinde Türkiye'yi kendinden uzaklaştıran bir diğer tutum daha sergileyerek Kars ve Ardahan'ı istediğini Türk devlet adamlarına bildirmiştir.¹⁷⁷ 1 yıl sonra ise Sovyetler boğazlar konusunda Türkiye'ye bildirimlerde bulunarak boğazların statüsünün değişmesi gerektiğini dostane olmayan bir üslupla dile getirmiştir.¹⁷⁸ Bu üç gelişme bile başlı başına Türkiye'nin dışarıdaki tehdit algılamalarını şekillendirmek için yeterli olmuştur. Üstelik çalışmanın diğer kısımlarında olduğu gibi Türkiye savaş boyunca Batılı devletler ile daha yakın temaslar kurmuş ve de buna ek olarak idari anlamda kendini Batılı devletler sistemine daha yakın hissetmiştir. Ayrıca Türkiye'yi yöneten karar alıcılar, ülke içindeki modernleşmenin tamamlanabilmesinin yolunun Batı ile tam olarak bütünleşmeden geçtiğini düşünmekteydiler.¹⁷⁹ Bütün bu sebepler göz önüne alındığında Türkiye'nin güvenlik anlamında yönünü neden Batı'ya çevirdiği daha net bir şekilde anlaşılabacaktır. Bundan sonraki süreç ise Türkiye'nin Batılı bir güvenlik şemsiyesi altına girmesiyle şekillenecek; bu durum Türkiye'nin ulusal güvenliği ve askeri donanımı açısından göz ardı edilemeyecek düzeyde önemli bir kırılma noktası olacaktır.

---

¹⁷⁴ Poyraz, 2010:139.

¹⁷⁵ Arslan, 2021:21.

¹⁷⁶ Armaoğlu, 2019:324.

¹⁷⁷ Tellal, 2009:502.

¹⁷⁸ Armaoğlu, 2019:325.

¹⁷⁹ Mor, 2016:57.

3.1.1 Türkiye'nin NATO'ya Girmesi

Batı ittifakı ile olan ilişkilerin savaş boyunca geliştiği ve buna eş zamanlı olarak aynı dönemde SSCB tehdidinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığının çalışmanın bir önceki kısmında altı çizilmişti. Bu durum karşısında Türkiye, güvenliğini daha sağlam bir temel üzerine oturtma arayışı içine girdi. Türkiye'nin bu arayışına paralel olarak Rus yayılmacılığı tehdidine karşı Avrupa'nın güvenliğinin nasıl sağlanacağı sorusu da o dönem sıklıkla konuşulan konular arasındaydı. Biraz daha açık bir ifadeyle Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olduğu olgusu sadece Türkiye için değil Batılı devletler için de geçerliydi ve esasında bu durum Ankara'daki karar alıcı mekanizmanın lehineydi. Bu lehte durum doğru bir şekilde değerlendirildiğinde olumlu sonuç alınabilecekti ve hem dönemin cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ hem de kendinden sonra yönetime geçen Adnan Menderes ile ekibi bu istikamette ilerleyerek Türkiye'nin ulusal güvenliğine dair günümüze kadar mevcudiyetini sürdürecektir bir üyeliği gerçekleştirmeyi başardılar. Türkiye'nin Batılı projelerle ilk resmi bağı Marshall yardımları ve Truman Doktrini ile gerçekleşmişti ancak bu iki girişim güvenlik açısından ne Türkiye ne de Avrupa için yeterli değildi.¹⁸⁰ Daha kapsamlı ve daha fonksiyonel bir yapıya ihtiyaç vardı ve bu, NATO ile mümkün olacaktı.

NATO'nun kuruluş süreci ve Batılı devletlerin ortak bir güvenlik kurumu inşa etme çabası bu çalışmanın konusu olmamakla beraber paktın kuruluşunun ardından Türkiye'nin bu güvenlik çemberine kendini dâhil etme sürecini kısaca ele almakta fayda var. NATO'nun 1949 yılında kurulmasının ardından Türkiye üyelik başvurusunu ilk kez Mayıs 1950'de yapmış ancak bu başvuru bilhassa İngiltere'nin isteksizliği nedeniyle olumlu bir karşılıkla sonuçlanmamıştı.¹⁸¹ Dönemin yeni cumhurbaşkanı Celal Bayar'a göre, Türkiye'nin ilk başvurusunun kabul edilmemesinin sebebi Batılı güvenlik paktının, Türkiye'yi diğer tehditler karşısında bir tampon bölge olarak tutma düşüncesinden kaynaklanıyordu.¹⁸² Tarihçi Fahir Armaoğlu ise İngiltere'ye ek olarak İskandinav ülkelerinin de Türkiye'nin üyeliğinin önüne set çektiğini ve bu durumun sebebinin de bahsi geçen ülkelerin Türkiye'nin NATO'ya girmesi halinde Sovyet tehdidinin kendi üstlerine daha üst bir düzeyde yoğunlaşacağını düşündüklerinden kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁸³ Ayrıca İngiltere'nin, Türkiye ve Yunanistan'ı kendi önderliğinde kurulacak olup kendi hâkimiyetinin belirgin olacağı başka

---

¹⁸⁰ Erhan, 1996:80.

¹⁸¹ Oran, 2009:496.

¹⁸² Yiğittepe, 2017:51.

¹⁸³ Armaoğlu, 2019:395.

bir güvenlik paktına dâhil etme düşüncesi Türkiye'nin ilk üyelik girişimini olumsuz etkilemişti.¹⁸⁴

Bu olaylara ek olarak Ortadoğu için ortak bir komutanlık kurma girişimi İngiltere'nin de girişimleriyle devam etmekteydi. Ancak Ortadoğu Komutanlığı fikri ülkelerin çıkar ve amaçlarının ters düşmesi nedeniyle gerçekleşmeyecektir. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Uzak Doğu'da Kore Savaşı'nın patlak vermesi Batılı büyük güçlerin kendileri için bir tehdit olarak algıladıkları komünist ideolojiyi ve onun yayılmacı hedeflerini daha da ciddiye almalarına yol açacaktır. Kore Savaşı'na Türkiye'nin de asker göndermesi ve burada Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kayda değer başarılar göstermesi başta ABD olmak üzere birçok Batılı gücün dikkatini çekmiş ve bu durum NATO'ya üyelik sürecinde Türkiye'nin önünü açmıştır.¹⁸⁵ Ayrıca Türkiye'ye hava üsleri kurulması fikri ve Türk devlet adamlarının bu projeyi desteklemek için koşul olarak NATO'ya girebilmeyi öne sürmesi de Türkiye'nin üyelik sürecinde oldukça önemli bir rol oynamıştır.¹⁸⁶

Buna ilaveten NATO'ya üye olmak konusunda hem iktidarın hem de muhalefetin ortak düşüncelere sahip olması Türkiye'nin güvenlik ihtiyacının nasıl algılandığını ve bu eksikliğin giderilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda ülkenin büyük bir kısmının hemfikir olduğunun açık bir göstergesidir. Zira hem dönemin başbakanı Adnan Menderes hem de eski cumhurbaşkanı ve dönemin muhalefet lideri olan İsmet İnönü; devlet adamlığı konusunda oldukça yetkin kişilerdi ve Sovyetler Birliği'nin tutumlarına dair öngörülü davranabiliyorlardı. Bütün bu gelişmelerin nihayetinde 1951 yılının sonbaharında NATO üyelerinin Türkiye'nin üyeliğini onaylaması ve bu onayın 19 Şubat 1952 tarihinde Türk meclisinden geçmesiyle birlikte Türkiye resmen NATO'ya dâhil olmuştur.¹⁸⁷

Türkiye'nin NATO üyeliği sadece Türkiye tarihi için değil Osmanlı'dan beri devam etmekte olan süreçler açısından en önemli dönüm noktalarından biridir. Bir defa, Batılı büyük güçler ilk kez Türkiye'yi kendi yanlarında bir kuruma dâhil etmişlerdir. Bu durum hem Türkiye'nin güvenliği açısından hayati bir öneme sahipti hem de Türk ordusunun modernleşmesi için bir kırılma noktası niteliğindeydi. Türk devlet adamları 1. Mahmut devrinden beri Türk ordusunda reformlar yapmaya çalışıyordu ve bu reformasyon sürecinde kısmi olarak başarılı da olunmuştu lakin Batılı güçlere kıyasla Türk ordusu hâlâ oldukça geri bir noktadaydı.¹⁸⁸ Ayrıca yeni Türk devletinin kurulmasıyla beraber hem Osmanlı'dan kalan

¹⁸⁴ Özalp, 2018:409.

¹⁸⁵ Türkman, 2014:142-143.

¹⁸⁶ Ekici ve Baharçipek, 2016:158.

¹⁸⁷ Armaoğlu, 2019:396-397.

¹⁸⁸ Kurtaran, 2013:173-176.

borçlar hem de ülkenin uzun yıllar boyunca savaşlardan geçmesi nedeniyle Türkiye'nin ekonomik gücü oldukça zayıftı. Kaynakların yeterli olmaması Türk ordusunun gelişmesinde ciddi bir engeldi ki Türkiye bu sebepten ötürü uluslararası silahsızlanma girişimlerine de kendi güvenliği için destek vermekteydi.¹⁸⁹ Ayrıca bunun dışındaki birçok farklı sebep de ordunun NATO'ya giriş öncesi süreçte gelişmesine engel oluşturmuştur.

2. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Türk ordusunun güçlendirilmesinin zaruri olduğu gayet açık bir şekilde ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç NATO'ya üye olunmasıyla birlikte giderilmiştir. Zira Türkiye'nin NATO üyeliği sadece kurumsal ve idari bazda bir gelişmeden ibaret değildi. Buna ek olarak Türkiye'nin NATO üye olmasının, teknik ve teknolojik anlamda Türk ordusunun modernleşmesi ve silahlı kuvvetlerin envanterinin gelişmesi açısından oldukça önemli bir katkısı olmuştur.¹⁹⁰ Ayrıca NATO'ya üyelik, Türk dış politikasının daha özgüvenli ve aktif bir şekilde yürütülmesi açısından kolaylaştırıcı işlev görmüştür.¹⁹¹

3.1.2. Ulusal Güvenlikte İlk Dönüşümler

Türkiye'nin NATO üyeliği SSCB tehdidi karşısında Anadolu topraklarının güvenliğini kısmi bir şekilde sağlamayı başarmıştı. Zira daha birliğe üye olunmasının üzerinden henüz 1 yıl geçmişken Sovyetler Birliği, Türkiye'ye yönlendirdiği bildiride Doğu Anadolu üzerindeki gayelerinden ve Boğazların statüsünün değişmesi isteklerinden vazgeçtiklerini duyurmuştur.¹⁹² 1950'li yıllarda Türkiye gerek dış politikasını gerekse de ekonomik açıdan izlediği politikaları büyük ölçüde ABD güdümünde şekillenmiştir. Bu durumun ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sonuçları tartışmak bu çalışmanın konusu olmamakla beraber en azından güvenlik tehditlerinin belli bir ölçüde azaldığını söylemek mümkündür. Ancak bu ifade, SSCB'den gelen tehditlerin tamamen bittiği şeklinde de yorumlanmamaktadır. Örneğin 1962 Küba Füze Krizinde Türkiye, ABD'nin kendini yalnız bırakması riskiyle karşı karşıya gelmiş, 1960'lı yıllar boyunca tırmanan Kıbrıs bunalımlarında da Türkiye'nin kendi ulusal çıkarlarını savunma girişimleri bizzat ABD tarafından NATO silahları bahane edilerek engellenmiştir.¹⁹³

ABD'nin Türkiye'yi kendi uydu devleti gibi algılaması ve Ankara'nın bütün politikalarının Washington tarafından belirlenebileceği düşüncesinin ne denli karşılıksız

¹⁸⁹ Uzgel, 2009:309.

¹⁹⁰ Özalp, 2018:413.

¹⁹¹ Armaoğlu, 2019:397.

¹⁹² Tellal, 2000:21.

¹⁹³ Sertel, 2022:256.

olduğu 1973 Kıbrıs Barış Harekâtı ile gayet açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllar boyunca Türkiye’nin NATO üyeliği devam etmesine rağmen ABD ile birçok konuda ters düşmesi ve ABD tarafından uygulanan silah ambargoları esasında daha sonraki yıllarda gerçekleşecek değişimlerin temelini oluşturmuştur. Zira ABD’nin uyguladığı ambargolar Türk devlet adamlarının zihninde, Türkiye’nin ulusal güvenliğin sağlanması noktasında mümkün olduğu düzeyde kendi kendine yetebilme düşüncesinin açığa çıkmasına neden olmuştur. Bu düşüncenin karşılık bulduğu ilk ciddi girişim ise 1970’li yıllar boyunca kurulan savunma sanayi şirketleri olmuştur. Örneğin 1975 yılında orduyu güçlendirme vakıflarının topladığı yardımlar ile kurulan ASELSAN, varlığını günümüze değin sürdüren ve her geçen yıl kendini geliştirerek uluslararası sistemde öne çıkan silah üreticisi ve geliştiricisi kurumlar arasında yer almıştır.¹⁹⁴ Bir diğer savunma kurumu olan ve 1980’li yıllar boyunca ön plana çıkan Türk Uçak Sanayi A.Ş. (TUSAŞ) ise 1973 yılında kurulmuş olup, zamanla kendi kendini geliştiren oldukça önemli bir yapı haline gelecektir.¹⁹⁵

ASELSAN’ın kuruluşu ve geliştirilmesi, yansımaları günümüze değin ulaşan ve faydaları bugün daha net bir şekilde gözükten bir girişim olmuş; bu durum Türkiye’nin ulusal savunma stratejisinde adeta bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Zira Türkiye, ABD tarafından temin edilen silahları özgür bir şekilde kullanamıyor hatta bu konuda ABD’nin yönelttiği tehditlere sık sık maruz kalıyordu.¹⁹⁶ Silahların ve araçların kullanılabildiği askeri politikalar ise ancak ABD ile kurulan temasların neticesinde gerçekleşebiliyor, bu durum da çoğu kez Türk Silahlı Kuvvetleri’nin zaman kaybetmesine ve nihai amaçlarına tam olarak ulaşamamasına neden oluyordu. Ancak 1970’li yıllarda temeli atılıp günümüze değin adeta bir devlet politikası haline gelen ve bütün siyasi liderlerin sürdürmeye çalıştığı ‘‘savunma stratejisinin yerleşmesi ve bağımsızlaşması politikası’’ bugün Türkiye’nin uluslararası düzlem üzerindeki konumunu güçlendiren ve bölgesel manadaki üstünlüğün arka planında yatan en önemli sebeplerden birisidir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı ise bu önermelerin ve yargıların daha güçlü zeminler üzerinde açıklanması şeklinde devam edecek ve Türkiye’nin ulusal güvenlik stratejisinin geçmişten bugüne değin birbiriyle bağlantılı bir şekilde zamanla nasıl dönüşüm geçirdiği tartışılacaktır. Bu dönüşümün arka planında yatan sebepler ve olgular zinciri de ortaya konulan yargıların geçerliliğinin pekiştirilmesi adına açıklanmaya çalışılacaktır.

---

¹⁹⁴ Sezgin ve Sezgin, 2018:14.

¹⁹⁵ Güngör, 2019: 53.

¹⁹⁶ Dolanbay, 2019:855.

3.2 Soğuk Savaş Sonuna Doğru İç Siyasi Gelişmeler

Türkiye'nin 1960'lı ve 1970'li yılları gerek iç siyasi gelişmeler açısından gerekse de dış politikada başta Kıbrıs Bunalımı olmak üzere karşılaşılan sorunlar bakımından oldukça çalkantılı ve yoğun geçmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Kıbrıs Harekâtı nedeniyle Türkiye'ye uygulanan ambargolar, yerli silah sanayisinin gelişmesinin önünü açmıştı.¹⁹⁷ Ancak bu gelişmeler 1980 öncesi süreçte oldukça yavaş ve zor ilerlemekteydi. Zira hem idari manada aralıksız yaşanan istikrarsızlık, iktidar değişiklikleri, hem de buna ek olarak ekonomik yetersizlikler yerli savunma sanayisinin gelişmesinde ciddi bir engel teşkil etmekteydi. Buna ek olarak ülke genelinde siyasi meselelerden dolayı yaşanan çatışmalar ve kavgalar, göz ardı edilemeyecek düzeyde bir iç güvenlik zafiyetine yol açıyor; bu durum da ülkedeki bütün çalışmaları hem maddi hem de psikolojik manada olumsuz etkiliyordu. Şiddet olayları o denli artmıştı ki örneğin darbenin hemen arifesindeki üç yıl içerisinde 9090 silahlı saldırı, 3014 gasp ve 6365 patlayıcı madde eylemi gerçekleşmişti.¹⁹⁸ İç siyasetteki bu kavga ve ülke genelindeki bölünmüşlük en sonunda 1980 askeri müdahalesini de beraberinde getirdi. 1980 askeri müdahalesi ise olumlu ve olumsuz yanlarıyla Türkiye açısından birçok manada bir dönüm noktası niteliğindedir. Belirtilen devirde yaşanan iç siyasi gelişmeleri ele almak bu çalışmanın konusu olmamakla beraber 1980-1983 yılları arasında ülkenin askeri yönetim tarafından idare edilmiş; 1983 genel seçimleriyle birlikte seçmenlerin 7 milyon 823 bin ve toplam geçerli oyun %45,15'ini alan Anavatan Partisi, tek başına iktidar olmaya hak kazanmıştır.¹⁹⁹

Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi'nin iktidar oluşu Türkiye'nin modernizasyonu açısından birçok gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Özal'ın liberal politikaları ve Türk ekonomisini küresel ekonomiye entegre etme çabası, ülkedeki özel sektörün gelişimine çok ciddi katkılar sağlamış ayrıca ulaşımdan iletişime değin birçok konuda ülkenin hızlı bir kalkınma sürecine geçmesini kolaylaştırmıştır. Türkiye'nin önemli iktisat uzmanlarından Korkut BORATAV, 1983-1987 arası dönemi Özal'ın altın yılları olarak değerlendirerek bu dönemdeki başarıları vurgulamış ancak 1987 sonrası devirde de bilhassa halkın mali anlamda alt sınıflarının ezildiğinin altını çizmiştir.²⁰⁰

Bu çalışma, genel hatlarıyla Özal'ın veya herhangi bir siyasi liderin politikalarının ele alınıp değerlendirilmesi amacını gütmemektedir. Ancak ele alınan dönemin daha doğru bir

¹⁹⁷ Demir, 2020:60.

¹⁹⁸ Kavıracı, 2019:2078.

¹⁹⁹ Tanör, 2003:61.

²⁰⁰ Boratav, 2003:192-193.

şekilde idrak edilebilmesi açısından bir üstteki paragraftaki bilgilerin, metnin içine dâhil edilmesi gerekli görülmüştür. Bu bilgilere ek olarak Özal döneminde dış politik manada daha esnek ve daha atılgan bir tutum izlendiğinin ve dış politikanın belirlenmesinde lider faktörünün öne çıktığının altını çizmek gerekir.²⁰¹ Özal'ın bu tutumunun, onun şahsi liderlik özelliğinden ve gelenekselcilikten uzak, liberal anlayışıyla doğrudan bağlantılı yönetim anlayışından kaynaklandığı da ifade edilebilir.

3.2.1 Terör Sorununun Ortaya Çıkışı

1970'li yılların aşırı radikalleşen ideolojik akımları, 1980 askeri müdahalesi ile bastırılmış ve mevcut dönemde ülke genelinde iç güvenliğin sağlanması adına anayasanın değiştirilmesinden sıkıyönetim uygulamalarına değin birçok çeşitli politika hayata geçirilmişti. Bu politikalar güvenlik anlamında 1980'li yılların ilk yarısında meyvelerini vermiş, geçici bir süreliğine de olsa ülke genelinde sükûnet ve güvenlik hâkim olmuştu.²⁰² Ancak 1984 yılına gelindiğinde Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde bir grup militanın terör eylemleri ile başlayan olaylar silsilesi, varlığını günümüze değin sürdürecektir ve maddi manevi ülke üzerinde büyük tahribatlar yaratacak problemler zincirinin temelini oluşturacaktır. Siirt'e bağlı Eruh ilçesinde gerçekleşen terör saldırısı PKK'nın ülke içerisinde gerçekleştirdiği ilk terör eylemi olarak kabul edilmektedir.²⁰³ Kendilerini Kürdistan İşçi Partisi olarak tanımlayan ancak yaptığı eylemler nedeniyle bir terör örgütü olmanın ötesine geçemeyen PKK'nın varlığı ve gelişimi Türkiye'nin gerek güvenlik stratejilerinde gerekse de komşuları ile olan ilişkilerinin şekillenmesinde temel belirleyici faktörlerden biri olacaktır. Örneğin 1985 yılında Suriye ile imzalanan Sınır Güvenliği antlaşması, Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinde PKK faktörünün belirleyici olduğu ilk gelişmelerden biri olmuştur.²⁰⁴

Yukarıda bahsi geçen Suriye ile imzalanan bu antlaşma esasında Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde sayısız diplomatik girişimden sadece birisidir. Türkiye, 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca gerek Şam gerekse de Erbil yönetimi ile PKK ile ortak mücadele adına birçok girişimde bulunacak hatta zaman zaman bu iki devlet ile görüş ayrılıklarına düşerek savaşın eşiğine gelecektir. Zira PKK'nın silahlı gücü büyük ölçüde Suriye ve Irak'ta konuşlanmakta ve buradan Türkiye sınırına geçerek terör eylemlerini geçmişten günümüze değin sürdürmektedir. İşte bu durum, Türkiye'nin gerek 1990'lı yıllar boyunca uygulayacağı sınır

²⁰¹ Akçay, 2016: 175-180.

²⁰² Oran, 2010:19-20.

²⁰³ Fırat ve Kürkçüoğlu, 2010:134.

²⁰⁴ Karabulut ve Eryılmaz, 2016:26.

ötesi operasyonlarda gerekse de günümüzde Türk ordusunun sınırın öte yakasında güvenlik kantonları inşa etmesinde temel belirleyici faktör olacaktır.

1980’li yıllarda gerçekleşen ilk terör eylemleri karşısında Ankara’daki karar alıcıların tutumu ve temel gayesi terör örgütünün büyüyüp gelişmesini önleme amacı üzerine inşa edilmişti. Örneğin 1985 yılında başlatılan köy koruculuğu sistemi, çıkarılan pişmanlık yasaları ve terörle mücadele adına özel silahlı birimlerin kurulması bu amaçlar doğrultusunda atılan adımlar olmuştur.²⁰⁵

---

²⁰⁵Kavsıracı, 2019:2089-2090.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİNDE DÖNÜŞÜME NEDEN OLAN TEMEL MESELELER

4.1 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Yerli Savunma Sanayisi Çalışmaları

Soğuk Savaş boyunca iki kutup arasında gerçekleşen rekabet ve çatışma, silah sanayisinin de hızlı bir şekilde gelişmesine ve bilhassa havacılık konusunda tarafların birbirine üstünlük kurmasına yol açmıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'nda seri bir şekilde üretilen ancak teknik ve donanım bakımından birçok kusur barındıran uçaklar 1970'li yıllarda tartışmaya başlanmış ve yeni teknolojiler ortaya konmuştu. Bu bağlamda günümüzün dünya çapındaki en büyük savunma sanayi firmalarından biri olan Lockheed Martin Corporation'un 1972 yılında başlayan çalışmalarının neticesinde başarılı bir şekilde tasarlanarak ortaya konulan ve 1978 yılında başta ABD olmak üzere birçok batılı ülkenin hizmetine sunulan F-16 savaş uçağı; 20. yüzyılın son ve 21. yüzyılın ilk çeyreğine damgasını vuran bir askeri hava aracı haline gelmiştir.²⁰⁶ Lockheed Martin isimli firmanın resmi internet sitesinde de belirtildiği üzere 15 metre uzunluğunda, 9 ton ağırlığında olan bu araç, saatte 2 mach yani yaklaşık 1500 kilometre hıza kadar ulaşabilmektedir.²⁰⁷ Teknik açıdan diğer birçok uçaktan üstün olan, bilhassa ağır silahları taşımasına rağmen çevikliği ve seri olması nedeniyle günümüzde hali hazırda dünya üzerinde en çok tercih edilen savaş uçağı olma özelliğini koruyan F-16 hava aracı; gelişmekte olup ulusal savunma anlamında kendi kendine yetebilme için birtakım kusurlar ve eksiklikler barındıran Türkiye için de oldukça önemli bir işleve sahiptir.²⁰⁸

F-16 üretiminin seri hale gelmesiyle birlikte Türkiye de bu hava araçlarına olan ilgisini belirtmiş hem bir NATO ülkesi olmasının avantajları hem de Özal'ın Batı ile olan ilişkileri üst düzeyde tutması nedeniyle uçakları birleştirilebilecek parçalar şeklinde temin etmiştir.²⁰⁹ Ancak F-16 alımına dair ilk girişimlerin ve ihalelerin Özal'dan önce askeri vesayet altındaki Bülent Ulusu hükümeti döneminde başladığının da altını çizmek gerekir. Bu bağlamda yapılan ihalelerin F-16 lehine sonuçlanmasıyla parça tedarikine başlanmıştır. Yurtdışında üretilen parçaların TUSAŞ tarafından birleştirilmesi tekniğiyle Türkiye'de 1987-1995

²⁰⁶ <https://www.britannica.com/technology/F-16> (Erişim Tarihi:28.03.2021)

²⁰⁷ <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html> (Erişim Tarihi:28.03.2021)

²⁰⁸ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59255768> (Erişim Tarihi: 28.12.2021)

²⁰⁹ Uzgel, 2010:79-81.

döneminde 152 adet uçak üretilerek askeri TSK'nın hizmetine sunulmuştur.²¹⁰ Ayrıca 1985 yılında kurulan TEİ, ilk etapta yan sanayi montaj amaçlı bir firma olarak hava savunma sistemine hizmet etmiş ancak devamında bununla yetinmeyerek uçak içi parçaların üretilmesinde ve geliştirilmesinde önemli roller oynamaya başlamıştır.²¹¹ Buna ilaveten TUSAŞ da savunma sanayisi teknolojisi, yazılım ve ekipman konusunda da oldukça kilit bir rol oynamaktadır. TUSAŞ sayesinde F-16 uçaklarının onarımı ve geliştirilmesi büyük ölçüde yerli imkânlarla yapılabilmış ve bu hususta Türkiye'nin dışa bağımlılığı bir miktar azalmıştır.²¹²

Ayrıca yine 1980'li yıllarda savunma sanayisinin iyileştirilmesine yönelik idari başkanlıklar kurularak merkezi yönetim tarafından desteklenmiştir. Bu kurumlar 1989 yılında Savunma Sanayi Müsteşarlığı ismiyle tekrardan dizayn edilerek geliştirilmiştir.²¹³ Yine bu dönemde birçok askeri araç projesi ortaya konulmuş ve bunların bir kısmı da başarılı bulunarak faaliyete geçirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı ve yürütme erkinin ortak çalışmalarıyla oluşturulan 6. ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda da savunma sanayisinin geliştirilmesine de yer verilmiştir.²¹⁴ Örneğin 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda savunma sanayisinin ihtiyaçlarını karşılamak adına bir fon oluşturulduğunun altı çizilmiş ve bu alanda yapılan çalışmalarda yerlilik ilkesinin ön plana çıkarılması gerektiği bir ilke olarak vurgulanmıştır.²¹⁵

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise savunma sanayisinin ülkenin sahip olduğu teknolojiyi de yukarı çekecek şekilde geliştirilmesinin önemi belirtilerek gerekli finansmanın sağlanmasının zaruri olduğu ifade edilmiştir.²¹⁶ 1981-1991 döneminde genel olarak ele alındığında askeri harcamalar toplam GSYH'nin yaklaşık olarak yüzde 5'ine tekabül etmekteydi ki bu rakam Türkiye gibi sanayileşmeden altyapı ve ulaşımaya değin birçok konuda eksiklikler barındıran bir ülke için oldukça ciddi bir paydır.²¹⁷ Savunma harcamalarında 1980'li yıllardan 1990'lara doğru dikkat çeken bir diğer rakam ise silah ve araç gereç maliyetleridir. Buna göre askeri envanter için savunma bütçesinden ayrılan oran 1984'e değin yüzde 10'a dahi ulaşmamışken bu rakam 1993 yılında yaklaşık olarak yüzde 26'ya değin

---

²¹⁰ <https://www.tusas.com/urun/f-16-oncel-i> (Erişim Tarihi:28.03.2021).

²¹¹ Yalçın, 2008:246-247.

²¹² Yalçın, 2008:251.

²¹³ Baran, 2018:59.

²¹⁴ Yeşilyurt ve Yeşilyurt, 2019:5.

²¹⁵ DPT, 1989:221,336.

²¹⁶ DPT, 1995: 75.

²¹⁷ Erdurmaz, 2010:136.

çıkılmıştır.²¹⁸ Bunun anlamı ise Türkiye'nin ilgili dönemde sahip olduğu silahları ve askeri araç-gereçleri yenileme yoluna gittiğidir. Esasında bu durum Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) modernleşmesi olarak da yorumlanabilir.

1998 yılında ise savunma stratejisine yönelik kapsamlı bir rapor ortaya konularak bu alandaki faaliyetlerin Türkiye'nin mevcudiyeti açısından ne derece mühim olduğu devlet mekanizmaları tarafından vurgulanmıştır.²¹⁹ Buna göre ileri düzeyde silahların ülkenin kendi sahip olduğu imkânlarla üretilmesi ve bu doğrultuda ihtiyaç duyulan yapılanmaların tesis edilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir.²²⁰ Bu raporun somut bir karşılığı olarak AR-GE'ye ayrılan bütçede gözle görülür bir şekilde artış yaşanmıştır. 1997 yılında 34 milyon dolar olan AR-GE finansmanı 2000 yılında 43 milyon dolara yükselerek yüzde 26,47 oranında artmıştır.²²¹ Ancak bütün bu gelişmelerin kısa vadede silah ithalatını olumlu yönde etkilemesini beklemek de güçtü. Örneğin 1998 yılında 1,86 milyar dolar olan savunmaya yönelik ithalat, 1999 yılında 3,30 milyar dolara yükselerek bir yıl içinde yüzde 77 oranında artmıştır.²²² Bu artışın nedenlerinden biri olarak bahsi geçen dönemde terörle mücadeleden kaynaklı gereksinimlerin de var olduğunun altını çizmek gerekir.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında 20. yüzyılın son çeyreği Türkiye'nin yerli bir savunma sanayisi oluşturma çabalarına tanıklık etmiştir. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi hiç şüphesiz bu durumu ortaya çıkaran ve Türkiye'nin savunma konusunda kendi kendine yetebilme oranını arttırmasını istemesinin altında yatan en temel sebep 1974 Kıbrıs Bunalımı ve ardından ABD tarafından uygulanan ambargodur.²²³ Bu olay, Türkiye'nin her ne kadar NATO gibi güçlü bir organizasyonun bir üyesi olsa da ulusal savunmasını tek bir devletin insafına bırakamayacağını açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Savunma Sanayisi Müsteşarlığı'nın kurulması başta olmak üzere Türkiye gerek idari düzenlemeleri hayata geçirerek gerekse de finansal destek sağlama noktasında ihtiyaç duyulan adımları atarak yerli savunma sanayisi çalışmalarını hızlandırmıştır.²²⁴

1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca yürütülen bu çalışmaların kısa sürede kayda değer sonuçlar vermemesi her ne kadar başarısızlık izlenimi yaratsa da esasında bu faaliyetler Türkiye'nin 2000'li yıllar boyunca yapacağı çalışmalara zemin oluşturmaları açısından oldukça

²¹⁸Erdurmaz, 2010:136.

²¹⁹ Yeşilyurt ve Yeşilyurt, 2019:11.

²²⁰https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20180626095928654133.pdf (Erişim Tarihi:20.04.2021).

²²¹<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/Savunma.pdf> (Erişim Tarihi:20.04.2021).

²²² Yeşilyurt ve Yeşilyurt, 2019:23.

²²³ İzgi, 2007:41-42.

²²⁴ İzgi, 2007:51.

mühimdir. Ayrıca bahsi geçen yıllarda alt yapısı oluşturulan kurumlar, ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmaları hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin yerli savunma sanayisi çalışmalarını salt 21. yüzyıla yüklemeyip 1970'li yıllarla başlayan süreçten günümüze değin yürütülen faaliyetleri bir bütün olarak algılamak ve bu şekilde ifade etmek işlenen konunun daha sağlıklı ve daha hakkaniyetli bir şekilde idrak edilebilmesi için zaruri bir ihtiyaçtır.²²⁵

4.2 Sınır Ötesi Harekâtlar ve Ulusal Güvenlik Stratejisine Etkisi

1970'li yıllarla başlayıp 1980'ler ve 1990'lar boyunca Türkiye'nin yerli savunma sanayisini geliştirmeye yönelik çabalardan çalışmanın bir önceki bölümünde bahsedilmişti. Ancak bir devletin ulusal güvenlik stratejisinin dönüşebildiğini ifade etmek için pek tabii olarak salt yerli savunma sanayisinin gelişim gösterdiğini bir delil olarak öne sürmek oldukça yetersizdir.²²⁶ Bu tezin ortaya koyduğu önermeler de esasında sadece yerli savunma sanayisi çalışmalarından baz alınarak geliştirilmemiş bundan çok daha önemli olarak Türkiye'nin kendi güvenliğini tehlike altında gördüğü anlarda dünyanın pek istisna ülkelerinin yapabildiği biçimde sınırının diğer yakasına askeri operasyonlar düzenlemesi olgusu da yazının temel fıkırsel argümanlarından birini oluşturmaktadır.

Bu tez çalışmasının ortaya koyduğu savların hangi olay veya durumlarla beslendiğini bahseden bu kısa açıklamadan sonra 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesinde uygulamış olduğu askeri operasyonlardan, bu operasyonların olumlu ve olumsuz etkilerinden, buna ilaveten uygulanan askeri stratejilerde açıkça görülen zafiyetlerden ve bu zafiyetlerin ilerleyen dönemlerde Türk Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne ne gibi etkilerde bulunduğundan bahsetmek yararlı olacaktır.

4.2.1 Irak'a İlk Kara Harekâtları

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bulunan PKK yapılanmalarına yönelik sınır ötesi harekâtlar her ne kadar 1990'lı yıllarda yoğunlaşmış gibi gözükse de esasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kara unsurları ile Irak'a girdiği ilk askeri girişim 1983 yılının bahar ayında gerçekleşmiştir.²²⁷ 7000 kişilik askeri personelin iştirak ettiği bu operasyon Türkiye'nin gerekli gördüğü takdirde uluslararası hukukun bir gereksinimi olan meşru müdafaa haklarından kaynaklanan güvenlik ilkesini nasıl etkili bir şekilde hayata geçirebileceğinin

²²⁵ Bu konuda daha kapsamlı bir araştırma için bknz: Türk Savunma Sanayi Tarihi: Dönemler ve Aktörler (1834 – 2020)- Yasin Şehitoğlu, Enes Kurt.

²²⁶ Ocak, 2016:27.

²²⁷ Ateş ve Akutay, 2013:129.

1980 sonrası için simgesel bağlamda ilk önemli örneğidir.²²⁸ Bu harekât aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan hava araçları ile de desteklenerek, ordunun güvenli şekilde bölgeye intikal edip geri çekilebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu operasyonun Irak Yönetimi'nin bilgisi ve rızasıyla yapılmış olmasından ötürü de uluslararası hukuka uygun bir boyutunun olduğunu eklemek gerekmektedir.²²⁹ Ancak Türkiye'nin bu girişimi bölgede PKK yapılanmasının ciddi bir darbe alması için oldukça yetersizdi. Hatta bu gelişme Kuzey Irak Kürt siyasi yapılanmalarının PKK ile yakınlaşmasını dolaylı yoldan hızlandırıcı bir gelişme olmuş ve örgüt ile bölgedeki yerel Kürt grupları arasında kendi ifadeleri ile resmi sözleşmeler de yapılmıştır.

1983 yılındaki kapsamlı girişimin ardından 1984 ve 1986 yıllarında da Kuzey Irak'a askeri operasyonlar düzenlenmiş ve buna ilaveten bölgedeki PKK kampları pek çok kez hava saldırıları ile tahrip edilmiştir. Ancak 1980'li yıllar boyunca gerek uygulanan politikaların yetersizliği gerekse de bölgedeki PKK yapılanmasının her geçen gün destek bulması nedeniyle terörle mücadele bağlamında kayda değer neticeler alınamamıştır.

4.2.2 1990'lardaki Askeri Harekâtların Ulusal Güvenlik Konseptine Etkisi

1990'lı yıllarda ilk olarak terörle mücadele bağlamında farklı strateji çeşitleri ortaya atılarak çözüm önerileri geliştirilmek istenmiştir. Bunun en belirgin örneği olarak TSK'nın üst düzey rütbeli subaylarının ortaya koyduğu'' alan hâkimiyeti'' politikası uygulanmak istenmiştir.²³⁰

Sınır ötesine yönelik icraatlara gelince ilk olarak 1991 yılında Kuzey Irak'a yeniden kapsamlı bir operasyon düzenlenerek bölgedeki terör hedefleri imha edilmiştir. Esasında bu operasyonun askeri sonuçlarından ziyade siyasi olarak önemli bir anlamı vardır. Bu harekât, Körfez Savaşı'nın neticelenmesiyle birlikte Türkiye'nin terör örgütlerinin bölgedeki otorite boşluğundan yararlanmasına müsamaha göstermeyeceğinin bir işareti olarak da yorumlanabilir.²³¹ Süpürge Harekâtı olarak adlandırılan bu operasyon Türkiye'nin 1990'lı yıllarda terörle mücadele konusundaki askeri kararlılığının da net bir göstergesi olmuştur.

1992 yılının sonbaharında düzenlenen operasyonda ise harekâtın kapsamı genişlemiş ve sayısal anlamda oldukça başarılı bir sonuç alınmıştır. Resmi açıklamalara göre 1500'e yakın terör örgütü mensubunun etkisiz hale getirildiği bu harekât Türkiye'nin örgüte ciddi

²²⁸ Ögür ve Diğerleri, 2014:21-22.

²²⁹ Hancılar, 2020:348.

²³⁰ Çapar, 2013:205.

²³¹ Ögür ve Diğerleri, 2014:34.

manada vurduğu ilk büyük darbe olmuştur.²³² Ayrıca bu harekâta Türkiye, bölgedeki Kürt yapılanmalarından da ilk kez simgesel anlamda bir destek görebilmiş, bu desteğe bir karşılık olarak da Kürtlere yönelik finansal yardım yapılmıştır.²³³ Bu durum her ne kadar PKK ile bölgedeki Kürt aşiretlerinin arasını açsa da uzun vadede örgütün bölgede tutunmasını ve güçlenmesini engelleyememiştir.

1990-1995 yılları arasında TSK mensupları bölgeye gerek havadan gerekse de karadan birçok kez müdahale ederek PKK'ya yönelik ağır darbeler vurmuştur. Bunların en önemlilerinden biri ise 1995 yılında gerçekleştirilen Çelik Harekâtı'dır. Birçok sınır ötesi operasyon gibi bahar ayında başlayan harekâta 35 bin kişilik bir askeri güç katılmış ve operasyon sonucunda 500'den fazla terör unsuru etkisiz hale getirilmiştir.²³⁴ Harekâtın bu denli geniş ve kapsamlı olması esasında ilgili dönemde PKK sorunun ne denli arttığının ve Türkiye'yi yöneten kadroların bu soruna karşı ne denli ilgi gösterdiğinin ve devlet imkânlarının ciddi düzeyde kullanıldığının açık bir göstergesidir. Ayrıca bu operasyona üst düzey görevli 13 generalin de bilfiil dâhil olması Türkiye'nin PKK meselesini ne denli bir ulusal güvenlik tehdidi olarak gördüğü ve bu tehdit karşısında askeri kadroları ne düzeyde kullandığı adına bize fikir vermektedir.²³⁵

Türkiye'nin bu denli geniş bir askeri personelle sınırın öte tarafında faaliyet yürütebilmesi, esasında ulusal güvenliğin tehdit altında olduğu anlarda devletin refleks merkezinin nasıl etkili bir şekilde işlediğine dair oldukça önemli bir gelişmedir. Zira uzun yıllar boyunca sınırının öte yakasındaki gelişmelere kayıtsız kalma stratejisi izleyerek ulusal güvenliğini denge mekanizması üzerine ayakta tutmaya çalışan Türkiye, 1990'lı yıllarda bu stratejisinin bilhassa PKK gibi terör örgütleri karşısında başarısız olduğunu fark edince savunma mekanizmasında askeri güç unsurlarının daha etkili bir şekilde kullanılması gerektiğini kavramıştır. Zira Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejilerinde uzun yıllar boyunca SSCB ve Yunanistan'ın tehdit algılamaları etkili olmuştur.²³⁶ Ancak terör sorununu ortaya çıkması ve ülkenin gayri nizami bir çatışma biçiminin içine sürüklenmesi diplomasi ve denge oyunları gibi politikaların terör sorunu karşısında bir savunma stratejisi olamayacağı gerçeğini her geçen gün daha da net bir şekilde kavramıştır.

---

²³²<https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekatlar-417275.html> (Erişim Tarihi:26.04.2021)

²³³ Çikrikçi, 2016:361.

²³⁴<https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekatlar-417275.html> (Erişim Tarihi:29.04.2021)

²³⁵ Özgen, 2015:82.

²³⁶ Aydın ve Ereker, 2014:133.

1998 ve 1999 yıllarında da sınırın diğer yakasına yönelik oldukça geniş çaplı harekâtlar icra edilmiş ancak bunlardan da tam olarak istenilen neticeler elde edilememiştir.²³⁷ Bu bağlamda Türkiye 1990'lı yıllarda gerek yaşanan gelişmelerden ve ortaya çıkan problemlerden gerekse de sınır ötesi operasyonların kendi bünyesinde barındırdığı zafiyetlerden belli başlı dersler çıkarmış, bu dersler de gelecek yıllarda ülkenin ulusal savunma konseptini doğrudan şekillendirmiştir.

4.3 Yunanistan Meselesi ve Türk Güvenlik Konseptine Etkisi

Türkiye'nin Batı'dan hem deniz hem de kısa da olsa kara komşusu olan Yunanistan, sahip olduğu güç parametreleri bakımından her ne kadar Türkiye'yi bölgede manevra yapamayacak bir durumda bırakabilecek bir potansiyelde olmasa da Yunanistan'ın gerek uluslararası bağlantıları gerekse Avrupa Birliği içindeki konumu, onu küresel düzlemdeki büyüklüğüne kıyasla daha etkili bir devlet yapmaktadır. Bu durum Türkiye'yi SSCB sorununda olduğu doğrudan gibi bir var olabilme tehdidinin içine sokmasa da ulusal güvenlik bakımından Ankara, Yunanistan'ı ve bilhassa onun ortaya koyduğu savları bir problem olarak algılamaktadır.²³⁸ Bilhassa deniz yetki alanları ve kıta sahanlığı gibi meselelerde Yunanistan, Türkiye'yi abluka altına almaya çalışmakta ve kısmi olarak da bunu başarmaktadır.²³⁹ Yunanistan ile olan kronik sorunlar bu çalışmanın temel konusunu oluşturmamakla beraber bu hadiseleri kısaca ele almak ve ortaya konulan meselelerin Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisini nasıl şekillendirdiğini ifade etmek zaruridir.

4.3.1 Kara Suları Problemi ve Yunanistan Tehdidi

Türkiye ve Yunanistan arasında kalan Ege Denizi esasında Osmanlı'dan günümüze değin çözülemeyen ve paylaşılamayan bir alan olarak iki millet arasında krizlere yol açmıştır. Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ve bilhassa 1. Balkan Savaşı'nda Selanik'in de alınmasıyla Yunanistan bölgede deniz gücü bakımından oldukça önemli bir aktör haline gelmiştir.²⁴⁰

Atina yönetimi bu bağlamda ilk olarak Lozan Antlaşması'nda iki devlet arasında 3 mil olarak belirlenen karasularını Türkiye'nin onayı dışında 6 mile çıkartmıştır.²⁴¹ Yunanistan'ın bu hamlesi 1964 yılında Türkiye tarafından karşılık bulmuş ve Ankara da aynı ölçüde

²³⁷ Ateş ve Akutay, 2013:131.

²³⁸ Çelikkol ve Karabel, 2017:18.

²³⁹ Kozanhan, 2022:65-66.

²⁴⁰ Yavuz, 2008:143.

²⁴¹ Armaoğlu, 2019:631.

karasularını genişlettiğini açıklamıştır. Ancak Yunanistan bununla da yetinmeyerek başta Kıbrıs Harekâtı'nın ardındaki dönem olmak üzere birkaç kez karasularını 6 milden 12 mile çıkarma girişiminde bulunmuş fakat Türkiye'nin bu duruma şiddetle karşı çıkması ve böyle bir senaryonun hayata geçirilmesi takdirinde Türkiye'nin bu meseleyi bir harp nedeni (casus belli) olarak sayması Atina yönetimine her defasında geri adım attırmıştır.²⁴² Bugün Ege Denizi'nde güncel ve herkesçe kabul edilen duruma göre Yunanistan bölgenin %35'ini kontrol altında tutmakta, buna karşılık Türkiye ise sadece %8,8'lik bir dilim üzerinde yetkiye sahip olmaktadır.²⁴³

Yunanistan'ın temel ancak bir türlü başaramadığı amacı ise karasularını iki katına çıkararak Türkiye'yi tamamen kara sınırlarına mahkûm etmektir. Esasında Atina yönetiminin bu politikası sadece Türkiye tarafından değil ABD tarafından da hoş karşılanmamaktadır. Zira Pentagon'daki karar alıcılar Ege Denizi'nin Türkiye veya Yunanistan'dan herhangi birinin mutlak kontrolüne geçmesini olası bir kriz durumunda denizin kullanımı açısından riskli görmekte, ABD bu nedenle Ege'deki sorunlara dengeleme politikasıyla yaklaşmaktadır.²⁴⁴ Dolayısıyla günümüz koşullarında Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma politikasını gerçekleştirebilmesi düşük ihtimal olsa da bu husus Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlar arasında yer almakta ve bir yandan Türk askeri birlikleri Yunan manevralarına ve tacizlerine karşı refleksler gösterirken diğer yandan da Ankara'daki karar alıcı mekanizmalar uzun vadede bu politikaya karşılık stratejiler geliştirmektedir. Bahsi geçen bu stratejiler ve güvenlik politikaları çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylıca ele alınacağından bu kısımda bu husus detaylıca ele alınmamıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Yunanistan'ın agresif tutumları ve militarist saldırgan realist anlayışının Türk güvenlik reflekslerini de doğrudan etkilediğini ve esasında Türkiye'nin denizcilik stratejisinin şekillenmesinde başta Yunanistan olmak üzere bölge ülkelerinin tavır ve tutumlarının fazlasıyla etkili olduğu açıktır.

4.3.2 Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu

Bir kavram olarak ele alınacak olursa Kıta Sahanlığı bir devletin kara parçasının denizler altındaki uzantısını ifade etmekte ve bu alanda devlete mutlak kontrol yetkisi vermektedir.²⁴⁵ Bu alan 200 mile kadar uzamakla beraber esasında birçok bölgede 200 mil uygulaması ülkelerin birbirine olan yakınlığından dolayı adeta imkânsızdır. Kıta Sahanlığı

²⁴² Çelikkol ve Karabel, 2017:18.

²⁴³ Armaoğlu, 2019:633.

²⁴⁴ Karagül ve Özdemir, 2020:1055.

²⁴⁵ Balık, 2018:90.

konusu da diğer birçok denizcilik hususları gibi 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer bulmuştur. Ayrıca kıta sahanlığı konusunda farklı ülkeler tarafından ortaya konulan tezler de vardır. Bu tezlerden bu çalışmayı ilgilendiren husus ise adaların kıta sahanlığının olup olmadığıdır. Yunanistan, Ege'deki adaların da kıta sahanlığını olduğunu ve bunlara göre her bir ada için ayrı ayrı kıta sahanlığı hakkı bulunduğunu iddia etmektedir.²⁴⁶

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne bakılacak olursa adaların kıta sahanlığının olup olmadığı konusunda net bir ifade ortaya konulmamakla beraber sözleşmenin 121. maddesinde adaların kıta sahanlığının sözleşmenin diğer maddelerine uygun olarak makul bir şekilde tespit edilmesi gerektiği belirtilmekte ancak içerisinde yaşam alanı bulunmayan küçük kara parçalarının kıta sahanlığının kesinlikle olamayacağını altı çizilmektedir.²⁴⁷ Ayrıca Türkiye'nin bu sözleşmeye taraf olmadığı göz önüne alınırsa Yunanistan'ın bu tezlerinin gerek hukuki gerekse de fiili olarak uygulanabilirliğinin olmadığını belirtmek gerekir. Ancak kronik bir problem olarak Kıta Sahanlığı Sorunu Türkiye'nin tehdit algılamaları içerisinde bulunmakta ve bu meselenin çözülememesi Ankara yönetimini denizcilik stratejileri açısından kısıtlamaktadır.

Bir diğer kavram olan MEB yani Münhasır Ekonomik Bölge ise yine bölgesel anlamda çözülemeyen kronik bir sorun olarak mevcudiyetini korumaktadır. Tanım olarak MEB, karasularından itibaren 200 millik alanın ötesine kadar olan kısmı ifade etmekte ve bu alanda hak sahibi devlete hukuki sınırlar çerçevesinde ticari veya bilimsel araştırmalarda kullanmak üzere yetki vermektedir.²⁴⁸ Fark olarak kıta sahanlığına kıyasla bu alandaki canlı kaynaklarının da elde edilmesi MEB aracılığıyla devlete verilmiş bir yetkidir.²⁴⁹

Ancak MEB ve Kıta Sahanlığı konusunda Türkiye ile Yunanistan'ın tezleri çatışmakta, bu da Akdeniz bölgesinde deniz kontrol alanlarının net bir şekilde belirlenemeyip geçmişten günümüze değin süren tartışmalara neden olmaktadır. Esasında bu anlaşmazlığın altında yatan temel husus Kıbrıs adasının hukuki statüsüyle doğrudan ilgilidir. Yunanistan, KKTC'yi tanımayarak Kıbrıs'ı bir bütün olarak görmekte ve Kıbrıs'ın kendi MEB alanlarını bir bütün olarak ortaya koymaktadır.²⁵⁰ Buna ilaveten Yunanistan'ın adaların da kendine özgü kıta sahanlığı olduğunu iddia etmesi de bilhassa Meis Adası nedeniyle Türkiye'nin ortaya koyduğu haritalarla ters düşmektedir.²⁵¹

---

²⁴⁶ Kesgin, 2018:118-119.

²⁴⁷ BM Enformasyon Merkezi

²⁴⁸ Yayıncı, 2012:14-15.

²⁴⁹ Yayıncı, 2019:10.

²⁵⁰ Kasım, 2007:70.

²⁵¹ Çelikkol ve Karabel, 2017:19.

HARİTA 1: Doğu Akdeniz’de Kıta Sahanlığı

Türkiye’nin ve Yunanistan’ın Tezlerine Göre Akdeniz’de Devletlerin Kıta Sahanlığı²⁵²

Resimlerde de görüldüğü üzere Yunanistan, Türkiye’nin Akdeniz’deki hâkimiyet alanlarını kısıtlama politikası gütmekte bu doğrultuda Türkiye’yi Anadolu yarımadasına hapsedecek ve Ankara’nın açık denizlerde mevcudiyet kuramayacak şekilde stratejiler geliştirmektedir. Yunanistan’ın bu tutumu AB tarafından da dolaylı bir biçimde desteklenmekte ve Yunan tezleri ile örtüşen benzer haritalar AB kurumları tarafından ortaya konmaktadır. Ayrıca Atina yönetimi bölgede Mısır ve İsrail ile de ortak hareket etmekte ve Türkiye’ye karşı bir cephe kurmaya çalışmaktadır.²⁵³Örneğin Yunanistan son yıllarda birçok kez İsrail ile ortak askeri tatbikatlar düzenlemiş buna ilaveten Tel Aviv ile Atina arasında askeri alanda çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır.²⁵⁴

Belirtilen bu hususların altında hiç şüphesiz siyasi sebepler yatmakla beraber son dönemde meseleyi daha da komplike hale getiren bir gelişme daha yaşanmıştır. Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon enerji yatakları, olaya bambaşka ve oldukça ciddi bir ekonomik boyut kazandırmış ve sorunu daha da çözülemez bir hale getirmiştir.²⁵⁵ Zira enerji, onun uluslararası düzlemde devletlere sağladığı avantaj ve yarattığı manevra alanı, günden

²⁵² <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/dogu-akdeniz-de-turk-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolgesi-derhal-ilan-edilmelidir> (Erişim Tarihi:20.05.2021)

²⁵³ Yayı, 2020:131.

²⁵⁴ Yayı, 2020:131.

²⁵⁵ Yaşa ve Yılmaz, 2022:7.

güne önemini arttırmakta; hatta küresel düzlemdeki birçok çatışma farklı sebeplerden de kaynaklanmakla beraber hemen hemen hepsinde enerji faktörü de bulunmaktadır.

Esasında bu hususlar başlı başına ayrı bir çalışmada incelenmeye değer ve bir o kadar da geniş, kapsamlı bir husustur. Ancak bu çalışmanın temel konusu ve kapsamını aşması bakımından Akdeniz ve Ege'deki sorunlar sadece yüzeysel bir şekilde ifade edilmekle yetinilmiştir. Ancak bu sorunlara karşı Türkiye'nin geliştirdiği strateji ve çözümler çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacak ve değerlendirilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİNDE STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ: İLERİ HATTA SAVUNMA VE BU STRATEJİNİN KARADA UYGULANIŞI

5.1 Psikolojik Bir Kırılma Noktası: Stratejik Derinlik Doktrininin Değerlendirilmesi

Dünya üzerinde çeşitli ülkeler çeşitli dönemlerde kendi ulusal çıkarları, misyonları ve vizyonları doğrultusunda birtakım doktrin, misak, plan vb. türde tezler ortaya koyarak bir yandan bu tezlerin bir devlet politikası olması ve kamuoyundan destek görmesini sağlamaya çalışmış diğer yandan da kendine rakip veya tehdit olarak gördüğü ülkelere karşı kırmızıçizgiler ortaya koymuştur. Örneğin ABD tarafından 1823 yılında ortaya atılan Monroe Doktrini 'ne göre Birleşik Devletler Avrupa'daki güç çatışmalarından ve siyasi hesaplaşmalardan kendini uzak tutacaktı.²⁵⁶ Ünlü siyaset bilimci ve tarih analizcisi Paul Kennedy, ABD'nin bu doktrinin sadece siyasi değil ekonomik amaçlar taşıdığının altını çizmektedir.²⁵⁷ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere ortaya konulan doktrinler sadece tek bir amaç gütmemekte; siyasi, sosyal ve iktisadi birçok farklı alanda gaye ve hedefler belirleyerek çeşitli faktörleri içerisinde barındırmaktadır.²⁵⁸

Türkiye ve Osmanlı tarihinin ise doktrinler açısından zengin olduğunu söylemek güçtür. Zira Osmanlı örneği üzerinden hareket edilecek olursa imparatorluğun en güçlü olduğu dönemde dahi doktrinler ve stratejik planlar ortaya konulma gereksinimi duyulmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de buna benzer şekilde çeşitli dönemlerde çeşitli stratejilerin uygulanması gerekliliği bir devlet politikası haline gelse de bunlarla ilgili herhangi bir doktrin türünde metin yayınlanmamıştır. Örneğin 1945-1960 arası dönemde Türkiye, muhalefet ve iktidarıyla birlikte ABD ve Atlantik ittifakı ile ortak hareket etmeyi temel bir politika haline getirse de bu politikayı destekleyecek olan bir stratejik belge ortaya konulmamış veya daha doğru bir ifadeyle kamuoyuyla paylaşılmamıştır.²⁵⁹

Ancak Ahmet Davutoğlu tarafından yazılıp 2001 yılında ilk baskısı çıkan ve çeşitli dillere çevrilip uluslararası ilişkiler alanında Türk akademik literatürüne oldukça büyük bir katkı sağlayan “Stratejik Derinlik” isimli kitap bu durumun istisnası olarak değerlendirilebilir.²⁶⁰ Bir doktrinden çok daha fazlasını içeren bu çalışma Türkiye'nin bölgesel

---

²⁵⁶ Kennedy, 2001:224.

²⁵⁷ Kennedy, 2001:224.

²⁵⁸ Kalyon, 2010:17.

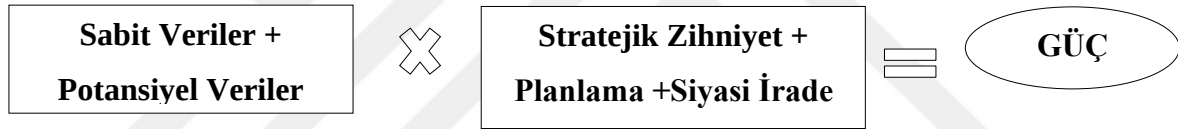
²⁵⁹ Hale, 2021:129-133.

²⁶⁰ Yeşiltaş, 2014:28.

ve küresel düzlemdeki konumunu sorgulamakta ve geleceğe yönelik inşa edilmesi gereken stratejilerin hangi temeller üzerinde ilerlemesine yönelik tavsiyeler vermektedir.²⁶¹ 2021 yılı itibariyle siyasi yaşamına devam etmekte olan ve aynı zamanda akademik camiada çalışmalarını sürdüren Davutoğlu, bu eserinde Türkiye'nin bölgesel misyonuna dair oldukça çarpıcı tezler ve savlar ortaya koymuştur. Bu savlar hakkında mutlak doğru veya yanlış yorumunda bulunmak doğru olmamakla beraber ortaya konulan doktrinin Suriye politikası başta olmak üzere en azından belli bir dönem Türk dış politikasında etkili olduğu söylenebilir.

Doktrinin ve çalışmanın içeriğine gelince ilk olarak Davutoğlu, eserinin birinci bölümünde güç kavramı ve stratejik program üzerine metodolojik ve ontolojik yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Bu bölümde Türkiye'nin güç parametrelerini de ele alan yazar, coğrafi konjonktür ile savunma stratejisi arasında bir bağ kurmakta ve bu bağ analiz ederken nüfus, tarihsel geçmiş gibi olguları da göz önüne almaktadır.²⁶² Davutoğlu, bir devletin güç parametrelerini de matematiksel bir denklem şeklinde ortaya koymakta ve bunları tek tek ele almaktadır.

ŞEMA 5.1.: Ahmet Davutoğlu'na Göre Devletsel Güç Formülü ²⁶³

*‘Sabit Veriler: Tarih, Coğrafya, Nüfus, Kültür. Potansiyel Veriler: Ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite.’*²⁶⁴

Davutoğlu'nun belirtilen biçimde tasarladığı bu denklem esasında ortaya koymak istediği tezlerin altyapısını oluşturmaktaydı. Burada ilk dikkat çeken husus potansiyel verilerin güç kavramında yüzde 25 oranında ağırlığa sahip olduğudur. Davutoğlu, eserinin hemen hemen tamamında Türkiye'nin bölgesel ve küresel konumunu öne sürerek Türk dış politikası için daha revizyonist bir stratejiyi savunmuştur.²⁶⁵ Buna ilaveten kültür unsurunun da önemli bir veri olarak denkleme dâhil edilmesi Davutoğlu'nun ortaya koyduğu savlarda Türkiye'nin komşu bölgelerde nasıl etkili olabileceğine dair ipucu vermektedir. Zira yazar Türkiye'nin kültürel yapısının ve tarihsel altyapısının diğer ülkelerden birçok bakımdan

²⁶¹Detaylı Bilgi İçin Bknz: Ahmet Davutoğlu- Stratejik Derinlik

²⁶² Davutoğlu, 2016:41.

²⁶³ Davutoğlu, 2016:17.

²⁶⁴ Davutoğlu, 2016:17.

²⁶⁵ Yeşiltaş, 2014:28.

farklılık gösterdiğinin altını çizmekte; Osmanlı örneği üzerinden hareket ederek ülkenin çeşitli uygarlıkların bulunduğu yerde hüküm sürdüğünü belirtmektedir.²⁶⁶

Davutoğlu aynı zamanda Türkiye’yi köprü değil merkez ülke olarak ele almakta bu da güvenlik felsefesinin farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.²⁶⁷ Aynı zamanda yazar eserinde Türkiye’nin kendi havzaları ile olan ilişkisini detaylı bir şekilde ele almakta ve bu ilişkilerin yeni bir perspektiften değerlendirilmesi düşüncesini vurgulamaktadır. Davutoğlu’nun ortaya koyduğu savlarda en belirgin ve en çok vurgulanmak istenen düşünceler ise şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Türkiye komşuları ile sadece sınırlardan kaynaklı değil Osmanlı’dan günümüze değin sosyo-politik olarak devam etmekte olan bir bağla bağlıdır. Bu bağ kültürel miras ve tarihsel arka plan unsurlarını içermekte ve süreklilik arz etmektedir.
- 2- Birinci maddede belirtilen ilişki Türkiye’nin lehine olacak şekilde kullanılabilir potansiyeller içermektedir. Bu bakımdan Türk stratejik güvenlik zihniyeti sadece sınırları korumak olmamalı bunun ötesinde Türkiye; askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda sınırlarının ötesinde etkin olabilmelidir.
- 3- Belirtilen etkinlik, Türkiye’nin sahip olduğu mevcut ve potansiyel güç unsurları ile desteklenmelidir.
- 4- Türkiye bir yandan Batı ile ilişkilerini kendi ulusal çıkarları çerçevesinde dizayn ederken diğer yandan da Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar, Akdeniz, Karadeniz ve Ege’de etkin bir strateji ortaya koymalı; ancak bu strateji dizayn edilirken belirtilen bölgeler ayrı ayrı düşünülmeden daha geniş bir perspektiften kapsayıcı ve birleştirici uygulamalar hayata geçirilmelidir. Biraz daha açık bir ifadeyle herhangi bir bölgeyle olan ilişkiler geliştirilirken diğer bölgeler ihmal edilmemeli, stratejik zihniyet bütün yakın kara ve deniz havzalarını ortak bir şekilde planlamalıdır.
- 5- Bütün bu uygulamalarda kullanılan diplomatik araçlar, Osmanlı’nın bölgesel anlamda kurduğu üstünlüğü ve sağladığı kontrol alanını göz önüne alarak tasarlanmalıdır. Bu bağlamda Sevr’i yeniden yaşamama üzerine kurulu olan güvenlik mekanizması sil baştan dizayn edilerek pasif savunmadan aktif saldırıya geçiş sağlanmalıdır. Bu ifadede belirtilen “saldırı” kavramı salt askeri güç unsurlarının yoğunlaştığı ve militarizmin egemen olduğu bir dış politika tutumu anlamına gelmemekte; bundan ziyade sosyo-politik öğelere (kamu diplomasisi vb.) başvurmak gerekmektedir.

---

²⁶⁶ Davutoğlu, 2016:81.

²⁶⁷ Yeşiltaş, 2014:37.

Davutoğlu'nun ortaya koyduğu tezler ve başbakanlığı döneminde bunun uygulanmaya konma çabası birçok eleştiriye de maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin en çok yoğunlaştığı nokta "Stratejik Derinlik" tezinin rasyonel ve realist temeller üzerine inşa edilmeyip sahada uygulanabilirliğinin oldukça güç olması ve buna ilaveten teorinin Türkiye'nin güç parametrelerini sağlıklı bir şekilde değerlendiremeyip ülkeyi olduğundan daha güçlü bir şekilde algılaması iddiasından kaynaklanmaktadır.²⁶⁸

Yapılan eleştirilerin doğruluk payı tartışmalı ve görecelidir ancak her şeye rağmen "Stratejik Derinlik" teorisi, Türk akademik literatürü ve Türkiye üzerine yapılan güvenlik çalışmaları için göz ardı edilemeyecek bir öneme ve ağırlığa sahiptir. Üstelik ortaya konulan savların kısmi bir düzeyde de olsa aşamalı bir biçimde uygulamaya konulabildiğinin ve bu uygulamaların Türk ulusal güvenlik konseptine doğrudan etkide bulunduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca yazar, eserinde işlediği bütün konuları monist bir tutum sergilemeden açıklamış; çoğulcu ve kapsayıcı bir analiz sunabilmiştir.²⁶⁹

5.2 Fiili Kırılma Noktası: Çözüm Süreci, IŞİD, PYD ve Sonrası

2000'li yıllara girildiğinde terör sorunu kısmi olarak bastırılmış, komşularla ilişkiler düzeltilmiş ve 1990'lı yıllar boyunca süregelen siyasi istikrarsızlık son bulmuştu. Ancak terörün tamamen ortadan kaldırıldığını ve Türkiye'nin önünde var olan ulusal güvenlik tehditlerinin topyekûn bertaraf edildiğini söylemek de güçtü. Zira terör yapılanması örgüt lideri Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında Kenya'da yakalanmasıyla birlikte ciddi bir darbe almışsa da kısa sürede yeniden toparlanarak tekrardan terörizm eylemlerine kaldığı yerden devam etti.²⁷⁰ Bu eylemleri tek tek işlemek bu çalışmanın konusu değildir. Ancak belirtilmesi gereken temel husus Türkiye'nin bu eylemlere sadece askeri cevaplar vermediği buna ilaveten sorunu kökünden çözmeyi amaçlayan uygulamalara girdiğidir. Bunların en bilineni ve en somut örneği "Çözüm Süreci" olarak adlandırılan müzakere ve çözüm üretme programıdır.

5.2.1 Çözüm Süreci ve Sonuçları

Esasında karşılıklı olarak bir ateşkes dönemi olarak da adlandırılabilen çözüm süreci farklı kesimlerin desteği ve aynı ölçüde eleştirileri arasında 2013 yılının Mart ayında resmen

²⁶⁸ Doster, 2019:132.

²⁶⁹ Taban, 2013:28.

²⁷⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/teror-orgutu-pkknin-elebas-ocalanin-turkiyeye-getirilmesinin-uzerinden-23-yil-gecti/2502163> (Erişim Tarihi:21.11.2021)

ve fiilen başlamıştır.²⁷¹ Karşılıklı görüşmeler, anadilde eğitim tartışmaları, sorunun sosyal sebeplerinin detaylı bir şekilde incelenmesi ve çözüm üretilme çabası, hukuki düzenlemeler ve bütün bunlara karşın birtakım siyasi ve kamusal tepkilerle yaklaşık 2 yıl süren bu dönem 2015 yılının yazında terör örgütünün eylemlerine yeniden başlamasıyla son bulmuş ve süreç mutlak bir başarısızlıkla neticelenmiştir.

Türkiye’yi yöneten karar alıcı mekanizmaların ve siyasi iktidarın her türlü iyi niyetine ve çabasına karşın sürecin neden başarısız olduğuna dair birçok görüş ve önerme de ortaya atılmıştır. Bu görüşleri çalışmanın kapsamını aşmayacak şekilde ele almak yararlı olacaktır. İlk olarak sürece dâhil edilen aktörler nihai bir çözüm arayışından oldukça uzak ve farklı amaçlar taşımaktaydı. Biraz daha açık bir ifadeyle Türkiye, terör sorununa karşı temelli bir çözüm bulma arayışındayken sürecin diğer aktörü olan örgütün lider kadrosu ve siyasi uzantıları çözümden ziyade manipülasyon ve zaman kazanma; eylemlerini meşrulaştırma amacıyla hareket etmekteydi.²⁷² İkinci husus olarak da farklı çevrelerce de sıkça dile getirilen askerin tamamen süreç dışında bırakılması olgusu, terör örgütünün il ve ilçe merkezlerinde yapılanmasına hatta buralarda silahlandırılmış kanton bölgeler oluşturmaya zemin hazırlamıştı ki bunun bedeli 2015’de patlak veren olaylarda çok ağır bir şekilde ödenecekti.²⁷³ Siyasi iktidar her ne kadar iyi niyet temelinde hareket etse de örgütün örtülü amacı bu iyi niyetin suiistimal edilmesine ve terörün daha güçlü bir şekilde sahneye çıkmasına yol açmıştı.

Bir diğer etken de örgütün ve onun uzantılarının Türkiye’den beklentilerinin karşılanamayacak bir düzeye gelmiş olmasıydı ki bu husus sadece bu çalışmanın hazırlayıcısı tarafından değil diğer birçok siyaset bilimci tarafından ifade edilmiştir.²⁷⁴ Ayrıca bölgenin sosyo-ekonomik durumu da kısa vadede terörün beslenme kaynağının kurutulması için oldukça yetersizdi. Düşük gelir, işsizlik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin diğer bölgelere kıyasla yetersizliği vb. birçok sorun henüz çözülebilmemiş değildi. Ancak sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından bölgedeki terör faaliyetlerinin büyük ölçüde durdurulmasıyla birlikte bahsi geçen sorunların çözümüne ilişkin birçok girişim gerçekleştirildiğini de belirtmek gerekir. Şehirlerin yeniden imarından, yıldan yıla artan yatırımlara ve devlet hizmetlerine değin birçok faktör son yıllarda Güneydoğu Anadolu bölgesinin daha yaşanılabilir olmasını sağlamıştır. Hastane sayısının arttırılması, yeni üniversiteler açılması, istihdam sağlanması, altyapı ve ulaşımın geliştirilmesi vb. birçok husus bu yatırımlara örnek olarak

---

²⁷¹ Köse, 2017:15.

²⁷² Coşkun, 2014:11.

²⁷³ Köse, 2017:22.

²⁷⁴ Köse, 2017:22.

gösterilebilir.²⁷⁵Türkiye'nin bölgeye yönelik bu yatırımlarının terör sorununa karşı ne denli yararlı olacağı da önümüzdeki yıllarda net bir şekilde görülebilecek ve değerlendirilebilecektir.

Çözüm Süreci'nin başarısız olması sadece iç değil dış etkenlerle de doğrudan ilişkilidir. Zira terör örgütünün sadece Türkiye içinde değil Suriye ve Irak'ta da kayda değer bir şekilde yapılandığı bilinen bir gerçektir. Bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve güç veya daha doğru bir ifadeyle otorite boşluğu örgütün ve uzantılarının daha rahat bir şekilde yapılanmasına zemin oluşturmaktadır.²⁷⁶ Türkiye'nin ulusal güvenliğindeki strateji dönüşümü de esasında bu otorite boşluğunun doldurulması hususuyla doğrudan bağlantılıdır.

Dış etkenler sadece otorite boşluğu ve terörün bundan beslenmesiyle ibaret değildi. Suriye ve Irak'taki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı teröre lojistik anlamda da katkı sağlıyor; bu bölgelerden Türkiye içindeki örgüt mensuplarına silah ve mühimmat transferi yapıyordu. Ayrıca Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan sınırlarında dağlık ve engebeli arazinin oldukça yoğun olması güvenlik birimlerinin bu alanları kontrol etmesini güçleştirmekteydi. Kara hududunun %65'lik kısmını oluşturan dağlar, örgüt için hem iyi bir sığınak hem de geçiş noktaları niteliğindeydi.²⁷⁷ Bu durumun önüne geçilebilmesi için Türkiye'nin sınır hattını kuvvetlendirmesi ve sınırın hemen öte yakasındaki alanı kontrol etmesi zorunluydu.

Sürecin başarısızlığı ve ardından patlak veren terör olayları Türkiye'yi ciddi bir iç güvenlik problemiyle karşı karşıya getirdi. Ardı ardına yaşanan terör saldırıları ve gerçekleşen can kayıpları, bir yandan terörün şehir içindeki yıkımını ve yarattığı psikolojik bunalımı ortaya koyarken diğer yandan da örgütün tamamen ülke dışına süpürülmesi ve mücadelenin sivil yerleşim yerlerinden uzakta yapılması zorunluluğunu ortaya koydu. Zira içerideki çatışmalar ordunun ve güvenlik güçlerinin sivil hassasiyeti nedeniyle terörle mücadeleyi güçleştiriyor; terör örgütü mensupları siviller arasında kendini kamufle edip saldırıya geçene değin deşifre olmuyordu.²⁷⁸ Buna ilaveten terör örgütü üyelerinin güvenlik birimlerinin geçiş noktalarını ve arama yapacakları bina/yerleşim alanlarını sıklıkla tuzaklaması ordunun verdiği can kayıplarını arttırmaktaydı.

Bütün bu hususlar Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin değişmesinde son ve en önemli halka olmuş, ordunun sahada daha aktif bir şekilde rol almasının ve diplomatik veya

---

²⁷⁵<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/guneydogu-anadoluya-yatirim-damgasi/2034123> (Erişim Tarihi: 30.05.2021)

²⁷⁶ Köse, 2017:22.

²⁷⁷ Çapar, 2013:310.

²⁷⁸<https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi> (Erişim Tarih: 30.05.2021)

siyasi girişimlerin gerçekleştirilmesinde askeri güç unsurlarından maksimum düzeyde istifade edilmesinin önünü açmıştır. Bu duruma paralel olarak Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzlemdeki etki ve manevra alanı genişlemiş ve bu etki siyasi olarak da derinleşmiştir. Bu hususlara paralel olarak Türkiye'nin bilhassa bölgesel anlamda üstünlük kurma çabası ve buna yönelik kendi ulusal savunmasının karşı karşıya kaldığı tehditleri de öne sürerek Irak ve Suriye'de uyguladığı askeri operasyonlar; Ankara'nın sadece geçici bir düzenlemeyi değil Türk ulusal güvenliğini tehdit eden her türlü yapılanmaya karşı kalıcı çözümler bulunana dek askeri olarak bölgede var olacağını bütün dünya kamuoyuna ısrarlı bir şekilde vurgulamasının da bir göstergesi ve belirtisidir; ayrıca bu durum Türkiye'yi yöneten karar alıcılar tarafından da çeşitli mecralarda birçok kez dile getirilmiştir.²⁷⁹ Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise bu operasyonlar incelenecek ve Türkiye'nin ileri hatta savunma stratejisini ne düzeyde ve nasıl uyguladığı değerlendirilecektir.

5.3 Türkiye'yi Tehdit Eden Yapılanmalar

Bütün bir çalışma boyunca Türkiye'nin ulusal güvenlik algılamaları ve bu algılamalara yönelik tehditler üzerinde sıklıkla duruldu. 20. yüzyılda SSCB, 1990'lı yıllarda terör ve geçmişten günümüze değin Türkiye'nin deniz yetki alanlarına yönelik riskler her ne kadar ulusal güvenlik stratejilerinde dolaylı etkilere yol açsa da bunların hiçbirisi Türkiye'nin savunma mekanizmasının temel ilkelerini topyekûn bir şekilde değiştirebilecek bir düzeye ulaşamadı. Ancak çalışmanın ikinci bölümünde de kısaca bahsedildiği üzere Arap Baharı ile birlikte bölgedeki devlet otoritesi yerine kaos, iç çatışma, savaş ve istikrarsızlığa bıraktı. Bu durum bilhassa terör yapılanmaların bölgede daha rahat konuşlabilemesinin ve dışarıdan daha geniş kapsamlı lojistik destek alabilmesinin temelini oluşturdu.²⁸⁰

İlk olarak ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltmasını bir fırsat olarak değerlendiren ve kökenleri esasında El Kaide'ye değin uzanan IŞİD terör örgütü başta Musul olmak üzere Irak'ın stratejik açıdan önemli olan birçok bölgesini ele geçirmişti.²⁸¹ Dünya kamuoyunda büyük bir tepkiyle karşılanan bu durum başta Türkiye olmak üzere bölgedeki bütün ülkelerin egemenlik ve güvenlik yapılanmalarını da ciddi anlamda tehdit etmekteydi. Zira günden güne kontrol alanını genişleten ve Türkiye sınırlarına doğru yaklaşan IŞİD terör yapılanması sadece Irak'ta değil Suriye'de de ciddi bir şekilde yayılmayı başardı. Örgüt bilhassa Suriye'nin Doğu ve Kuzey alanını elinde bulunduruyor ve dolayısıyla Türkiye sınırı

²⁷⁹ Çelikaşlan, 2021:379.

²⁸⁰ Bayır, 2021:46.

²⁸¹ Bektaş ve Gündoğdu, 2019:34.

meşru bir hükümet tarafından değil terör örgütü olarak kabul edilen bir yapılanma tarafından yönetiliyordu. Ancak bunun kadar tehlikeli olan bir başka durum ise küresel güçlerin IŞİD'e karşı bir başka terör örgütü olan ve PKK'nın Suriye uzantısı olarak tanımlanan PYD'yi desteklemesiydi. 2016 yılının yazına gelindiğinde Türkiye –Suriye hududunun %80'lik kısmı bu iki örgütün yani PYD ve IŞİD'in gayrimeşru egemenliği altına girmişti.²⁸² Türkiye ulusal güvenliğine açık bir tehdit olarak tanımlanabilecek bu durum sadece sınır ötesi bir tehlikeden ibaret kalmamıştı. Zira IŞİD'in karadan karaya ateşlenebilen füzeler ile Türkiye'deki yerleşim yerlerini hedef alması birçok Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olmuş ve ciddi bir güvenlik problemine yol açmıştı.²⁸³ Bilhassa Kilis ve Gaziantep'e yoğunlaşan bu saldırılar sadece insanların ölümüne ve yaralanmasına yol açmakla kalmıyor aynı zamanda psikolojik harbin bir ürünü olarak toplumsal güvenlik algısı duvarının sarsılmasına ve bireylerin kendilerini güvensiz bir ortam içerisinde hissetmesine neden oluyordu.

IŞİD ve PYD sorunu sadece sınır ve sınırın hemen arkasındaki alanı tehdit etmekle kalmıyordu. Bunlara ilaveten bu iki örgütün Türkiye içinde gerçekleştirdiği bombalı intihar saldırıları ve sınır ötesinde çeşitli görevlerdeki Türk personellerine yönelik terör eylemleri de ülke genelinde sosyal açıdan ciddi bir güvenlik bunalımına yol açtı.²⁸⁴ Bu saldırılar, kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir.

- 1- 11.06.2014: Son 7 yıllık süreç baz alındığında Türkiye'nin terör karşısında yaşadığı ilk ciddi bunalım, IŞİD terör örgütünün Haziran 2014'te Türkiye'nin Musul başkonsoloslughuna yapılan saldırı olmuş ve bu gayri meşru eylem sonucunda aralarında polislerin de olduğu 49 konsolosluk görevlisi rehin alınmıştır.²⁸⁵ Ülke tarihinde bir ilk olan bu durum Türkiye'nin terör algısına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Rehineler, Türk istihbaratının ve güvenlik birimlerinin yoğun çalışmaları sonucu Eylül 2014'te kurtarılmış olsa da bu durum Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki mevcudiyetini ciddi anlamda sarsmıştır.
- 2- 20.07.2015: Şanlıurfa- Suruç bölgesinde IŞİD tarafından düzenlenen intihar saldırısı 31 kişinin hayatını kaybetmesiyle ve 100'den fazla insanın yaralanmasıyla sonuçlandı.²⁸⁶

---

²⁸² Demir, 2019a:71.

²⁸³ Öncel, 2016:78.

²⁸⁴ İç İşleri Bakanlığı, 2017:32.

²⁸⁵ Öncel, 2016:40.

²⁸⁶ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri (Erişim Tarihi:01.06.2021)

- 3- 10.10.2015: Ankara Tren Garı saldırısında tam 109 kişi öldü, 500'den fazla kişi yaşamını yitirdi.²⁸⁷ Bu saldırı aynı zamanda ülke tarihinin sivillere yönelik en şiddetli terör eylemi olarak da kayıtlara geçti.
- 4- 12.01.2016: IŞİD'in İstanbul Sultanahmet Meydanı saldırısı 12 kişinin ölümüyle sonuçlandı.²⁸⁸ Ölenler arasında Türkiye'yi turizm amacıyla ziyaret eden yabancılar da vardı. Bu durum sadece ülke içi güvenliğin bozulması algısına yol açmakla kalmıyor aynı zamanda Türkiye'nin dışarıdan gelen insanlar için de tehlikeli bir bölge olması düşüncesinin yerleşmesine de zemin hazırlıyordu.
- 5- 17.02.2016: Ankara ilinin Çankaya ilçesinde Merasim Sokakta gerçekleştirilen terör saldırısında 29 kişi hayatını kaybetti.²⁸⁹ PKK'nın bir başka uzantısı olarak nitelendirilen TAK isimli örgüt tarafından yapılan saldırı; bilhassa bakanlıkların ve genel komutanlıkların yakınında bir bölgede gerçekleşmesi ve Genelkurmay Başkanlığı'na oldukça yakın olması sebebiyle ülkedeki kamu güvenlik algısına ciddi bir darbe vurmuştur.
- 6- 13.03.2016: Ankara ilinin Kızılay meydanında bir vasıta içerisine yerleştirilmiş bomba düzeneğinin infilak ettirilmesi sonucu olay mahallinde bulunan 38 vatandaş hayatını kaybetti.²⁹⁰ Olayın yine başkentin merkezinde bir yerde gerçekleşmesi sarsılan kamu güvenlik algısına bir darbe daha vurmuştur. PKK'nın bir uzantısı olan TAK isimli terör örgütünün üstlendiği saldırı, Türkiye'nin kendi iç güvenliğini sağlayamadığı tartışmalarının alevlenmesine de yol açmıştır.
- 7- 12.05.2016: Diyarbakır'da kırsal alanda gerçekleştirilen bombalı terör eyleminde 16 insan yaşamını kaybetmiştir.²⁹¹
- 8- 07.06.2016: İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi önünde gerçekleştirilen ve yine PKK'nın bir uzantısı olan TAK isimli terör örgütünün üstlendiği saldırıda aralarında polislerin de bulunduğu 12 kişi yaşamını yitirmiştir.²⁹²
- 9- 28.06.2016: IŞİD terör örgütü tarafından İstanbul Atatürk Havalimanının çeşitli bölgelerinde düzenlenen bombalı saldırılar 44 insanın hayatını kaybetmesine ve yüzden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş; stratejik önemi oldukça yüksek bir

---

²⁸⁷https://www.tatd.org.tr/uploads/tbl_sunuu_sunulari/130/a028ef525b2d347413557bd64c220594.pdf (Erişim Tarihi:01.06.2021)

²⁸⁸ Öncel, 2016:36.

²⁸⁹ Eşidir ve Bak, 2018:22.

²⁹⁰https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160313_ankara_patlama (Erişim Tarihi:01.06.2021)

²⁹¹ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:29.

²⁹²<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/veznecilerdeki-teror-saldirisinin-failleri-hesap-veriyor/1497875> (Erişim Tarihi:01.06.2021)

bölgede yapılan bu terör saldırısı, Türkiye'nin yeni bir Afganistan olduğu ve terör saldırılarının noktalanmayacağı iddialarını da beraberinde getirmiştir.²⁹³

10- 20.08.2016: Gaziantep şehrinde IŞİD tarafından düzenlenen bombalı saldırı, 59 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine ve onlarca insanın da yaralanmasına yol açtı.²⁹⁴

11- 10.12.2016: İstanbul'da Beşiktaş spor kulübü stadı yanında düzenlenen saldırıda 45 içinde polislerin de bulunduğu 45 kişi yaşamını yitirmiş, 100'den fazla kişi de yaralanmıştır.²⁹⁵ Saldırı diğer terör eylemlerinde de adı sıkça geçen TAK isimli örgüt tarafından düzenlenmiştir.²⁹⁶

12- 17.12.2016: İstanbul'daki saldırıdan bir hafta sonra Kayseri ilinde düzenlenen bombalı terör eyleminde de 14 asker şehit olmuştur.²⁹⁷ PKK tarafından düzenlendiği tespit edilen saldırıda içerisinde sivillerin de bulunduğu birçok kişi yaralanmıştır.

13- Terör saldırıları ile çalkanan ve iç güvenlik algısının çok ağır bir yara aldığı 2016 yılı yine bir başka terör saldırısıyla sona ermiştir. Yılbaşı gecesi İstanbul'da bir eğlence mekânına düzenlenen silahlı saldırıda 39 kişi hayatını kaybetmiş ve onlarca insan da yaralanmıştır.²⁹⁸ Kamuoyunda oldukça ciddi bir bunalıma yol açan bu saldırı IŞİD tarafından üstlenilmiştir.

Doğrudan sivillere yönelik ve yerleşim yerlerinde gerçekleşen bu 11 terör eyleminin dışında 2015-2016 yıllarında askeri birliklere de çeşitli bölgelerde birçok kez bombalı intihar saldırıları gerçekleşmiş ve birçok asker bu terör faaliyetlerinde şehit düşmüş; birçoğu da kalıcı şekilde yaralar almıştır. Ayrıca terör örgütleri sadece insanları hedef almamış, ilgili dönemde kamu hizmetlerinden devlet yatırımlarına kadar birçok faaliyetin engellemesine yönelik de saldırılar düzenlemiştir. Örneğin 2015-2017 arasındaki dönemde her 4 terör saldırısından 1'i kundaklama şeklinde gerçekleşmiş; bu saldırılar ciddi mal kayıplarına ve özel veya kamu mülkiyetinin güvenliğine yönelik kaygılara yol açmıştır.²⁹⁹

İç güvenlik sorunlarının bu denli yoğunlaştığı 2015-2017 dönemi Türkiye'nin terörle ve onun uzantılarıyla olan mücadele şeklinin değişmesini de zaruri bırakmıştır. Bilhassa sivillere yönelik saldırılar, ülkenin uluslararası camiadaki güvenlik algısını yerle bir etmiş; bu durum da sadece can kayıplarına yol açmakla kalmayıp turizmden ekonomiye, sosyal ve sportif

²⁹³Küçük, 2020:58.

²⁹⁴ Demir, 2019a:72.

²⁹⁵ Eşidir ve Bak, 2018:23.

²⁹⁶ Eşidir ve Bak, 2018:23.

²⁹⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/kayseride-erciyes-universitesi-yakininda-teror-saldirisi/708138> (Erişim Tarihi:01.06.2021)

²⁹⁸ Karaduman ve Akbulutgiller, 2018:13.

²⁹⁹ Özçelik ve Acun, 2018:13.

organizasyonlardan kültürel etkinliklere değin birçok faaliyetin aksamasına neden olmuştur. Örneğin 20 Mart 2016 tarihinde Galatasaray ve Fenerbahçe arasında oynanması gereken futbol müsabakası, terör saldırısı ihbarı ve güvenlik gerekçeleriyle iptal edilmiştir.³⁰⁰ Türkiye tarihinde bir ilk olan bu durum, terörün ve terörden kaynaklı güvenlik kaygılarının ne düzeye çıktığının açık bir göstergesidir. İhbarın asılsız olup olmaması konusunda kesinlik içeren bir istihbarat mevcut bulunmasa da iç güvenlik sorunlarının zirve yaptığı bu dönemde güvenlik güçlerinin ve yetkili makamların aldığı bu karar, teröre karşı nasıl bir üst düzeyde alarm verildiğinin de işaretidir.

5.4 Fırat Kalkanı Harekâtı

Terörle ve onun yarattığı sosyal, siyasi, iktisadi ve psikolojik bunalımlarla geçen 2015- 2016 yılları Türkiye'nin güvenlik algısının içeride ve dışarıda sarsıldığı bir başka hadiseye daha sahne olmuş; devlet mekanizmaları tarafından terör örgütü olarak ilan edilen ve ordu içerisine sızmış bir grubun 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirmeye kalktığı darbe girişimi ülkeyi her açıdan derinden etkilemiştir.³⁰¹ Halkın ve devletin diğer güvenlik birimlerinin çabalarıyla başarısızlığa mahkûm edilen bu girişim, ordu ile kamu arasındaki sarsılmaz bağı da kısmi olarak etkilemiştir. Bütün bu olanlar, terör, patlayan bombalar, darbe girişimi, dışarıda ve içeride Türk güvenlik mensuplarına gerçekleştirilen yoğun saldırılar en nihayetinde ulusal güvenlik mekanizmasının ciddi bir refleks ve kayda değer bir tepki göstermesini kaçınılmaz kılmıştır. Darbe girişimiyle birlikte moral açısından oldukça ağır bir zayıf alan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gerek kamuoyunun güvenini yeniden kazanmak gerekse de güvenlik anlamında daha etkin bir şekilde faaliyetler yürütmek adına konvansiyonel bir şekilde kullanılması kaçınılmazdı. Bu girişimin ilk ayağı ise 24 Temmuz 2016 tarihinde başlatılan ve Mart 2017'ye kadar devam eden Fırat Kalkanı Harekâtı olmuştur.³⁰²

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk kurallarına göre Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesini esas alarak gerçekleştirdiği bu operasyon hiç şüphesiz "meşru müdafaa" ilkelerini tamamen kapsamakta ve ulusal güvenliğin sağlanması noktasında devlet refleksleri davranışlarına net bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada BM sözleşmesi 51. maddesine kısaca göz atılacak olursa üye devletlere yönelik herhangi bir saldırıda BM Güvenlik Konseyi'nin gerekli adımları atana değin geçen sürede üye ülkenin kendi

³⁰⁰ <https://www.trthaber.com/foto-galeri/gazete-mansetleri-21-mart-2016/9869/sayfa-4.html> (Erişim Tarihi:01.06.2021)

³⁰¹ Alkan, 2016:254.

³⁰² Yeltin, 2018:209.

güvenliğini sağlama noktasında gerekli koşullar var olduğu takdirde meşru müdafaa haklarını kullanabileceği açık bir şekilde ifade edilmektedir.³⁰³ Bu bağlamda çalışmanın bir önceki bölümünde de örneklerle belirtildiği gibi Türkiye'nin içeride karşı karşıya kaldığı terör saldırıları ve sınır hattından ulusal alana yönelik gerçekleşen taciz ateşleri devlete meşru müdafaa hakkını net bir şekilde vermektedir. Ayrıca operasyonun yapıldığı alanda devlet otoritesinin olmayışı ve bölgenin mutlak bir şekilde bütün dünya tarafından gayri meşru bir yapılanma ve terör örgütü olarak kabul edilen bir topluluğun yani IŞİD'in kontrolüne geçmesi Türkiye'nin askeri tutumunu zorunlu kılan en temel nedendir.

İkinci bir husus olarak Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekleşen yoğun sığınmacı akımının Türkiye için ciddi bir maddi ve sosyal bir yük doğurması ve bu yükün daha fazla artması durumunda telafi edilemeyecek problemlerle karşı karşıya kalma riskinin açığa çıkması bölgeye yönelik operasyonu zaruri kılmıştır. Zira buradaki uzun vadeli amaç hem güvenlik sorunlarını azaltma hem de Suriyeli sığınmacılar için yaşanabilir güvenli bir tampon bölge inşa etmektir.³⁰⁴ Ayrıca yaşanan sığınmacı akımdan dolayı kendini sivillerin arasında kamufle eden terör bağlantılı şahısların da Türkiye'ye geçişine kolaylık kazandırdığı iddia edilmektedir.

Bu bakımdan Türkiye'nin sınırın diğer tarafında bulunması sadece askeri gerekçelerin değil sosyal ve insani durumların da zaruri kıldığı bir durum olmuştur. Hali hazırda Türkiye'de 3,7 milyona yakın Suriyeli sığınmacının barınmaya devam ettiğini de eklemek gerekir.³⁰⁵ Bu sığınmacı topluluğun arasında kadın ve çocukların nerdeyse 5'te 4 oranında ağırlıklı olması, sığınmacı akımının büyük ölçüde kendini savunamayacak bireyler tarafından yapıldığını göstermektedir.

5.4.1 Harekât Öncesi Durum

Gerek başlangıç olarak kullanılan personel sayısının oldukça az olması gerekse de operasyonun coğrafi açıdan ziyadesiyle sorunlu bir bölgede başarıyla icra edilmesi ve gerekse de harekâtın meşru gerekçeleri Fırat Kalkanı Harekâtı'nı modern dünyanın askeri müdahaleleri arasında kendini diğerlerinden ayırarak farklı bir noktaya çekmektedir.³⁰⁶ Türk askerinin oldukça kısa bir sürede bölgeyi kontrol altına aldığı bu harekât, askeri tarih literatüründe de kendine özel bir yer edindirmeyi şimdiden başarmıştır. Bu harekâtın detaylarına inmeden önce operasyonun düzenlenmeden hemen önceki dönemde bölgenin

³⁰³ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

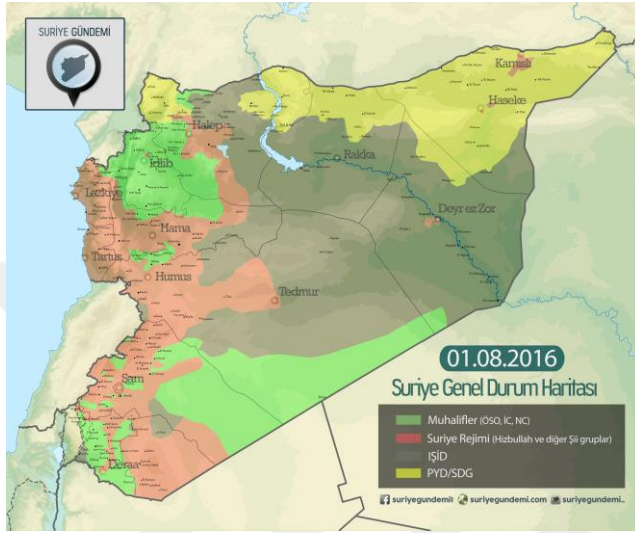
³⁰⁴ İrdem ve Diğerleri, 2020:8.

³⁰⁵ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

³⁰⁶ <https://www.msb.gov.tr/tr-TR/FiratKalkani>

genel konjonktürünü harita üzerinden işlemek de yararlı olacaktır. Zira Suriye’deki genel durumu tam olarak idrak edemeyip bölgedeki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını yeterince anlayamamak Türkiye’nin attığı adımların haklı gerekçelerini tespit etmeyi güçleştirme riski taşımaktadır.

HARİTA:2: 01.08.2016 Tarihinde Suriye’de Genel Durum³⁰⁷

Suriye’deki gelişmeleri doğrudan sahadan aldığı verilerle haritalara ve infografik görsellere aktaran “Suriye Gündemi” isimli siteden alınan renklendirilmiş bu harita, Fırat Kalkanı Harekâtı öncesi için bize bölgenin durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda haritayı yorumlamak gerekirse 2016 yazı baz alındığında göze çarpan ilk durum Suriye’nin fiili olarak birkaç parçaya bölündüğü ve çeşitli kantonlarda çeşitli güç odaklarının egemenlik kurduğudur.³⁰⁸ İlk olarak ifade edilecek husus Suriye merkezi yönetiminin Şam ve çevresi, Lazkiye, Tartus, Hama ve Humus gibi önemli kent merkezlerini belirtilen tarihte kontrol altına aldığıdır. Ancak haritada da göze çarptığı gibi ele alınan tarihte, Suriye’nin Türkiye ile olan sınır hattı neredeyse tamamen IŞİD ve YPG terör örgütlerinin gayri meşru kontrollerine girmiştir. Bu bağlamda Batı’dan doğuya sırasıyla Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak kentleri açık bir şekilde terör örgütlerinin hedefi haline gelmiş; çalışmanın önceki paragraflarında da belirtildiği gibi bu kentlere birçok kez havan saldırısı düzenlenmiştir. Bu durum da Türkiye’nin Suriye sınır hattını terör organizasyonlarından arındırmasını bir politikadan ziyade güvenlik bağlamında kaçınılmaz bir gereklilik haline getirmiştir.

³⁰⁷ <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-01-08-2016> (Erişim Tarihi:03.06.2021)

³⁰⁸ <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-01-08-2016> (Erişim Tarihi:03.06.2021)

Haritada da görüldüğü üzere Fırat nehrinin batısında Menbiç kentinden Şırnak sınırında bulunan Haseke iline bağlı El Malikiyye ilçesine kadar olan hat, kuzeyden güneye de ciddi bir alan işgal edecek şekilde PKK'nın Suriye uzantısı olan YPG kontrolüne geçmiştir. YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde bu denli yayılmasının altında yatan en temel sebep ise ABD ve AB ülkelerinin IŞİD'e karşı YPG'ye açık bir destek sunmasıdır. Bilhassa 2014 yılında IŞİD'in Kobani'ye yönelik saldırıları sonrası ABD'nin YPG'ye olan desteği artmış ve netlik kazanmıştır.³⁰⁹ Bu durum, her ne kadar Türkiye ulusal güvenliğini bir terör örgütüne karşı bir başka terör örgütünün tehdidine soksa da belirtilen dönemde Ankara'daki karar alıcıların YPG'nin bölgedeki yapılanmasına günümüze kıyasla daha az bir tepki gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Haritaya dönülecek olursa PYD dışında bir diğer tehdit olan IŞİD de Türkiye sınır hattında Fırat Kalkanı Harekâtı öncesi konuşlanmayı başarmıştır. El Bab, Dabık, Cerablus ve bu ilçelerin çevrelerini kontrol eden IŞİD; belirtilen bölgelerden Türk yerleşim yerlerine birçok kez havan saldırısı düzenlemiş ve sınırda nöbet tutmakta olan Türk askerlerine defalarca kez taciz ateşi açmıştır. Bu saldırılarda sadece 2015-2016 zaman aralığında 25 Türk vatandaşı yaşamını yitirmiştir.³¹⁰ İşte bu belirtilen hususlar Türkiye'nin önce IŞİD'e ardından da PYD'nin kontrol ettiği bölgelere askeri operasyon yapmasını zaruri kılmıştır.

5.4.2 Harekâtın İcrası

Fırat Kalkanı Harekâtı başta olmak üzere Türkiye'nin Suriye'ye yönelik düzenlediği askeri operasyonların tamamı "geç kalındı" eleştirilerine maruz kalmıştır. Ancak bireysel bazda yorum yapmaktan ve gelişmelere siyasi pencerelerden bakmak yerine devlet mekanizmalarının içeride ve dışarıda nasıl işlediğini; güvenlik reflekslerinin ne koşulda ve hangi şekilde devreye girdiğini anlamaya çalışmak daha doğru olacaktır. Zira her şeyden önce Türkiye'nin yabancı bir toprağa askeri operasyon düzenlemesi uluslararası alanda oldukça ağır bir tepkiyle karşılanacaktı ki zaten bu durum da harekâtın başlamasıyla birlikte ortaya çıkmış; Türkiye'nin askeri operasyonu çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır.³¹¹ Bu tepkilerin biraz olsun hafiflemesi ve Türkiye'nin BM 51. maddesinde belirtilen şartların varlığının gerçekleştiğini göstermesi için zamana ihtiyaç vardı. Bundan daha önemli bir husus ise bölgeye gerçekleştirilecek bir harekâta askeri zayıtın (daha doğru bir ifade ile şehit ve yaralı

³⁰⁹ Kerman ve Efegil, 2017:164.

³¹⁰ Demir, 2019a:72.

³¹¹ İnce, 2020:72.

sayısının) minimum düzeye indirilmesi için gerekli hazırlıkların en doğru ve eksiksiz tamamlanması gerekliliğidir.

19 Ağustos 2016 tarihine gelindiğinde Türkiye, karadan karaya topçu atışları ile bölgeyi dövmeye başlamıştır.³¹² Bu atışlar, birkaç gün boyunca oldukça yoğun bir şekilde sürmüş ve bölgeye intikal edecek olan birliklerin geçiş güzergâhları temizlenmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde Türk savaş uçakları da kara harekâtı başlamadan önce bölgeye yönelik birçok uçuş gerçekleştirmiş ve gerekli görülen alanlar bombardımana tutulmuştur. Ancak bu topçu ve hava saldırıları yapılırken sivil yerleşim yerlerinin ve sivillerin zarar görmemesi ilkesine bağlı kalındığını da belirtmek gerekir. 24 Ağustos sabah 10.30 sularında ise kara kuvvetlerine mensup askeri personel, sınır ötesine fiilen geçerek bölgede hâkimiyet başlamıştır. İlk olarak Cerablus civarı Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmış ve civardaki terör unsurları temizlenmiştir.³¹³ Ayrıca kontrol altına alınan bölgelerde hızlı bir şekilde mayın ve bombalı tuzakların da imha edilmesi süreci başlatılarak gerekli güvenlik temin edilmiştir.³¹⁴ Bu bağlamda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sadece hedef yok etme amacıyla değil bölgedeki güvenliği kalıcı olarak tesis etme amaçlı alan hâkimiyeti kurmaya çalıştığı net bir şekilde ifade edilebilir. Türkiye'nin bölgeye yönelik düzenlediği operasyonda yerel Suriye unsurlarından oluşan ve ÖSO ismiyle dünya kamuoyunda tanınan yapılanmadan da faydalandığını eklemek gerekir. Örneğin Fırat Kalkanı Harekâtında ÖSO unsurları Türkiye'ye 7 bin kişilik bir askeri grupla destek vermiştir.³¹⁵ Bilhassa insan gücü, yan kuvvet ve bölgedeki istihbaratın daha sağlıklı bir şekilde temin edilebilmesi hususlarında yararlı olan ÖSO mensupları hali hazırda Türkiye'nin hâlâ desteklediği ve kullandığı bir askeri topluluk olmaya devam etmektedir.

Harekâtın ikinci gününde de bölgedeki köyler ve yerleşim yerleri terör unsurlarından temizlenmeye devam edilmiştir. Bu bağlamda 48 saatin ardından 1 ilçe ve 15 köy tamamen Türk ordusunun kontrolü altına geçmiştir ki bu kadar kısa sürede böyle bir netice almak askeri tarih açısından oldukça önemli bir başarıdır.³¹⁶ Operasyonun 4. gününde ise Türkiye ilk şehidini vermiş; YPG terör örgütü tarafından zırhlı bir araca yapılan roketli saldırıda Ercan Çelik isimli TSK mensubu hayatını kaybetmiştir.³¹⁷ Bu noktada Türkiye'nin sadece IŞİD ile değil YPG mensupları ile de sıklıkla çatışmaya girdiğini belirtmek gerekir. Zira YPG terör

---

³¹² Demir, 2019a:74-75.

³¹³ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:24.

³¹⁴ Demir, 2019a:80.

³¹⁵ Polat, 2020:65.

³¹⁶ Demir, 2019a:83.

³¹⁷ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/cerablus-ta-ilk-sehit-2302222> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

örgütü, IŞİD'in geri çekilmesiyle birlikte açılan bölgelere yerleşme girişiminde bulunarak Türk askeri ile karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca kara operasyonu devam ederken Türk topçularının gerekli mevzileri bombalamaya devam ettiğini de eklemek gerekir.³¹⁸

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ilerleyişi ve yeni mevziler ele geçirmesi harekâtın her gününde devam etti. 6. güne gelindiğinde terörden temizlenen köy sayısı 44'e çıkmıştı.³¹⁹ Operasyonun bütün askeri safhasını gün gün ele almak bu çalışmanın kapsamını ve konusunu aşmaktadır fakat Fırat Kalkanı Harekâtı hakkında ifade edilmesi gerekilen bir diğer husus da TSK'nın Suriye rejiminin saldırılarına da maruz kalmış olduğudur. Bu saldırılar arasında en ciddiisi 24 Kasım 2016 tarihinde hava saldırısı şeklinde gerçekleşmiş ve 3 TSK mensubu şehit düşmüştür.³²⁰ Bu saldırının temel amacı olarak Türkiye ile Rusya arasını yeniden açmak olduğu ve Fırat Kalkanı Harekâtı'nın durdurulması gayesinin taşındığı da iddia edilmiştir. Yaşanan gelişmeler ve bilhassa rejim tarafından yapılan açıklamalar göz önüne alındığında bu iddiaların gerçekliği yansıttığını söylemek de mümkündür.

Zira Suriye rejimi Fırat Kalkanı Harekâtı'na tepki gösterdiğini ve icra edilen operasyonu doğru bulmadığını yaptığı açıklamalarda sıklıkla dile getirmiştir. Örneğin Suriye devlet başkanı Beşer Esad Ekim 2016'da yaptığı açıklamada, Fırat Kalkanı operasyonunun meşru olmadığını dile getirirken bu askeri girişimi bir işgal şeklinde nitelendirmiştir.³²¹ Ancak harekâtın yapıldığı alanda Suriye merkezi devletinin otoritesinin ve egemenliğinin çoktan yok olduğu gerçeği göz önüne alındığında kendi topraklarını savunamayan bir devletin, bir başka devletin kendi ulusal güvenliği için yaptığı operasyonu işgal olarak değerlendirmesi de gerçeklikten oldukça uzaktır. İran ise bu operasyona açıkça karşı çıkmamakla birlikte usul ve işleyiş bakımında birtakım eleştiriler yöneltilmiş ve Ankara'nın Şam ile ortak hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.³²²

Harekâta geri dönülecek olursa Eylül ayına girildiğinde de Türk ordusunun ilerleyişi ve yeni mevzileri ele geçirmesi de tüm hızıyla devam etmiştir. Ancak ilk 15 günlük süre zaafında 4 Türk askeri de yaşanan çatışmalarda ve bilhassa zırhlı birliklere yapılan roketli saldırılarda şehit düşmüştür. Buna karşılık geçen sürede yüzlerce IŞİD militanı da etkisiz hale getirilebilmiştir. 10 Eylül tarihine gelindiğinde ise terörden arındırılan ve tamamen kontrol altına alınan köy sayısı 96'ya ulaşabilmiştir ki bu sayı kısa bir süre içerisinde, oldukça geniş

³¹⁸ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:3.

³¹⁹ Demir, 2019a:89.

³²⁰ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rejim-ucagi-turk-askerini-vurdu-3-sehit>

(Erişim

Tarihi:

05.06.2021)

³²¹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37643394> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

³²² Demir, 2019a:326.

bir alanda Türk ordusunun hâkimiyet kurması anlamına gelmektedir.³²³ Ayrıca Türkiye, kontrol altına aldığı bölgelerin insanlar için yeniden yaşanılabilir kılmak adına da birçok çalışma yapmıştır. Bu bağlamda ilk ciddi çalışma, bölgeye Türkiye üzerinden elektrik hattı çekilmesi olmuştur.³²⁴ Buna ilaveten Türkiye tarafından yapılan çalışmalarla Cerablus'ta bir hastane açılmıştır.³²⁵ Böylelikle bölgede hayatın normale dönmesi adına ciddi bir adım daha atılmıştır.

Harekâtın 60 günlük safhası tamamlandığında ise yaklaşık 1300 kilometrelik bir alan Türk ordusu tarafından güvenlikleştirilebilmiştir ki bu alan içerisinde Cerablus ve Çobanbey gibi oldukça önemli yerleşim yerleri de bulunmaktaydı.³²⁶ Bundan sonraki en önemli hedef olarak ise El Bab bölgesi belirlenmiştir. El Bab'ı diğer bölgelerden ayıran en temel husus IŞİD'li teröristlerin burada yerleşim yerlerinde kendilerini çok ciddi bir şekilde kamufle etmesi, hatta zorlama yoluyla bölgede kendilerine aile kurarak halkın arasına tamamen karışmasıdır.³²⁷ Bu noktada bölgede yapılması gereken meskûn mahal operasyonları ve yerleşim yerlerindeki tuzakların imha edilmesi diğer alanlara kıyasla daha çetin ve riskli olacaktır. Bu durumu harekât öncesi sağlıklı bir şekilde analiz edebilen güvenlik birimleri, hazırlıklarını da bu hususları göz önüne alarak yapmıştır.³²⁸

Harekâtın seyrine dönmenden önce bu noktaya küçük bir bilgi daha eklemek yerinde olacaktır. Dünyanın büyük bir kısmı tarafından terör örgütü olarak ilan edilen IŞİD'e karşı mücadelede Türk ordusuna destek amacıyla ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin de zaman zaman hava desteğinde bulunduğunu belirtmek gerekir. Örneğin operasyonun 56. gününde ilgili devletlerin hava araçları tarafından yapılan saldırılarda birçok IŞİD mensubu öldürülmüştür.³²⁹ Sadece ABD tarafından yapılan hava saldırılarına genel olarak bakıldığında ise aylara göre şu tablo çizilebilir:

Tablo 5.1 ABD tarafından Fırat Kalkanı Harekâtı Bölgesinde IŞİD'e Yapılan Hava Saldırıları³³⁰

Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat
0	61	56	20	0	21	34

³²³ Demir, 2019a:103.

³²⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cerablusa-elektrik-verilmeye-baslandi/644506>(Erişim Tarihi:05.06.2021)

³²⁵ Demir, 2019:115.

³²⁶ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:28.

³²⁷ Anadolu Ajansı Yayınları, 2018:16.

³²⁸ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:22.

³²⁹ Demir, 2019a:132.

³³⁰ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:31.

Operasyona geri dönülecek olursa Türk ordusunun hızlı ilerleyişi gün kesmeden devam etmiştir. 100. güne girildiğinde Türk ordusunun El Bab ilçesine 2 kilometreden daha az bir mesafe kaldığını belirtmek gerekir. Ayrıca belirtilen tarihe kadar yaklaşık 1900 kilometre karelik alan da terörden tamamen temizlenerek kontrol altına alınmıştır.³³¹ Türk ordusunun El Bab'a ilk teması ise 21 Aralık 2016 tarihinde yaşanmış; belirtilen tarihte ilçeye yönelik ilk girişim, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu noktada bir hususa da dikkat çekmek gerekir. Türkiye'nin Suriye'ye yaptığını bütün operasyonlarda gösterdiği sivilleri koruma hassasiyeti ve yerleşim yerlerine zarar vermeme amacı; operasyonların gidişatını zorlaştırmış, belirlenen hedeflerin ele geçirilmesini geciktirmiş ve bu durumun yol açtığı en ciddi sorun olarak da ordunun verdiğı askeri zayıat artmıştır.³³² Zira Türk topçuları, sivillere zarar vermemek amacıyla yerleşim yerlerini vurmamış ancak kara unsurlarının yaya ve zırlı ilerleyişi sırasında belirtilen yerleşim yerlerinden Türk askerlerine çok yoğun bir saldırı yapılmıştır. Bilhassa havan topları ile yapılan saldırılara Türkiye'nin sivil hassasiyetleri nedeniyle aynı düzeyde cevap vermemiş olması askeri savaş tarihi açısından da oldukça istisnai bir durumdur. Örneğın bu bölgelere çok yoğun bir hava saldırısı yapılarak IşİD ve YPG militanlarının bütün mevzileri çok düşük bir zayıatla imha edilebilirdi ancak ordunun sivilleri koruma hassasiyeti bu durumun önüne haklı ve ilkeli bir engeldir.

Harekâtın 160. gününe gelindiğinde Türk ordusunun etkisizleştirdiğı toplam terörist sayısı 1940'a ulaşmıştır.³³³ Ancak bu süre zarfında da IşİD tarafından yapılan saldırılarda onlarca Türk askeri şehit olmuş ve birçok asker de ağır bir şekilde yaralanmıştır. Bu saldırılardan en ağırı ise operasyonun 120. gününde yani 21 Aralık 2016 tarihinde Akil Tepe olarak bilinen bölgeye yönelik olmuştur. Bölge ilk olarak Türk ordusu tarafından IşİD terör örgütünden temizlenerek ele ge irilmış ancak IşİD'in hava muhalefetini de fırsat bilerek yaptığını ve tonlarca bombanın kullanıldığı karşı saldırıda 16 Türk askeri şehit d ş m ş; birçok asker de yaralanmıştır.³³⁴ IşİD'in bu denli tahribat gücü yüksek bir saldırı yapabilmesi esasında örgütün envanterinin ne denli geniş olduğunun ve elinde bulundurduğu ateşli patlayıcı maddelerinin ne düzeyde etkiye sahip olduğunun açık bir göstergesidir. Bu bağlamda Türkiye'nin IşİD ile olan mücadelesini küçümsemek askeri hakikatlerle ve örgün g   potansiyeli hakkındaki bilgilerle birebir ters düşmektedir. Bütün bu sorunların, kayıpların

³³¹ Demir, 2019a:343.

³³² Polat, 2020:78.

³³³ Demir, 2019a:236.

³³⁴ <https://www.aydinlik.com.tr/bir-yil-once-bugun-akil-dagi-nda-16-asker-sehit-olmustu-turkiye-aralik-2017-2#2> (Erişim Tarihi: 08.06.2021).

ve risklerin arasında Türk ordusunun ilerleyişi durmamış ve Şubat 2017’de El Bab ilçesine girilmiştir.³³⁵

Belirtilen bu operasyonlarda yüzlerce bombalı tuzak imha edilmiş, yüzlerce IŞİD mensubu terörist etkisiz hale getirilmiş ve en nihayetinde 30 Mart 2017’de EL Bab, terörden ve onun uzantılarından arındırılarak tamamen kontrol altına alınmıştır.³³⁶ Bu noktada operasyonlarla ilgili eklenmesi gereken bir diğer bilgi de İHA ve SİHA isimli askeri araçların rolüdür.³³⁷ Bilhassa meskûn mahal operasyonlarında girilecek alanlara yönelik görüntü elde edilmesi hatta bu bölgedeki terör mevzilerinin imha edilmesi açısından bahsi geçen hava araçları oldukça etkili bir şekilde kullanılabilmiştir. Böylece daha az bir zayıat ile daha geniş bir alan daha kısa bir sürede ele geçirilebilmiştir. Bu durum da hiç şüphesiz Türkiye’nin kendi yaptığı askeri teknoloji çalışmalarının bir meyvesi olarak değerlendirilebilir. El Bab’ın alınması ve çevresinin temizlenmesiyle birlikte Fırat Kalkanı Harekâtı’nın askeri safhası fiilen tamamlanmıştır.

5.4.3 Yabancı Basında Fırat Kalkanı Harekâtı

Fırat Kalkanı Harekâtı’nın devam ettiği süreçte bu operasyon üzerine yabancı basında da birçok haber çıkmış ve Türkiye’nin gerçekleştirdiği girişim farklı ülke medyaları tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Örneğin son dönemde Türkiye sıcak ilişkiler geliştiren Ukrayna’da basın Fırat Kalkanı Harekâtı’nın bir terörle mücadele girişimi olduğunun altını çizmiş ve bu bakış açısıyla haberler yapmıştır.³³⁸ Amerika’da yayın yapan ve oldukça köklü bir basın kuruluşu olan Associated Press News, Türkiye’nin IŞİD’e karşı yaptığı operasyona geniş yer vermiş; bu operasyonun kaçınılmaz olduğuna yönelik ifadeler kullanırken TSK’nın YPG’ye karşı tutumunu da eleştirmiştir.³³⁹

Bir diğer köklü yayın kuruluşu olan ve Rusya merkezli faaliyetler yürüten TASS haber ajansı da Fırat Kalkanı Operasyonu ile ilgili çeşitli haberler yapmıştır. Operasyon hakkındaki gelişmeleri ve vuku bulan olayları dünya kamuoyuna aktaran TASS haber ajansı, analiz yazılarında ise bu harekâtın sadece IŞİD’e değil bölgedeki Kürtlere de yönelik olduğunu ifade ederek tıpkı AP gibi, YPG yanlısı tutumunu açık bir şekilde belirtmiştir.³⁴⁰ Bu noktada

---

³³⁵ <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2017/02/11/turk-ordusu-el-baba-girdi> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

³³⁶ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:32.

³³⁷ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:45-46.

³³⁸ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/firat-kalkani-harekati-dunya-basininda-267896.html> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

³³⁹ <https://apnews.com/article/3dd0fef7ba874b3996abb878167b6caa> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

³⁴⁰ Öztürk, 2017:205.

dikkate değer husus gerek ABD gerekse de Rus basınının YPG ile Türkiye arasındaki çatışmada YPG yanlısı tutum sergilemede ortak hareket ettiğidir. İki küresel gücün de YPG terör örgütü çoğu kez doğrudan zaman zaman ise dolaylı olarak desteklediği göz önüne alınırsa ilgili ülke basınlarının bu tutumu daha rahat anlaşılabilir. ABD basınının Rusya'ya kıyasla daha özgür olduğu gerçeği göz ardı edilmemeli ancak bu basın kuruluşların finansal kaynakları arasında çeşitli lobilerin var olduğu da göz ardı edilmemelidir. Otoriter bir yönetime sahip olan Rusya'da ise basının, ülke politikasına birebir zıt bir yayın yapması ise ziyadesiyle güçtür zira devletin basın araçları üzerindeki baskısı oldukça fazladır.³⁴¹

Ünlü Alman gazetesi Der Spiegel ise 25 Ağustos 2016 tarihli yaptığı haberde Türkiye'nin düzenlediği operasyonu *‘‘Großoffensive: Türkei bombardiert Kurdenstellungen in Syrien’’* (büyük saldırı, Türkiye Suriye'deki Kürt mevzilerini bombalıyor) manşeti ile vererek operasyonun IŞİD'e yönelik olduğunu arka plana atarak tıpkı TASS ve AP gibi YPG yanlısı bir tutum sergilemiştir.³⁴² İngiltere merkezli dünya çapında tanınmış olan bir diğer basın kuruluşu The Guardian ise yine 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtı'na yer vermiş ve yaptığı haberde YPG hedeflerinin de vurulduğunun altını sıklıkla çizmiştir. Bu bağlamda The Guardian, harekâtın görünmeyen amacı olarak YPG kontrolünün bölgede genişlemesini engellemek olduğu görüşünü ifade etmiştir.³⁴³ Fransız merkezli *‘Liberation’* isimli basın organı da harekâtın sadece IŞİD'e değil Kürtlere de yönelik olduğuna dair haberler yapmıştır.³⁴⁴

Bu bağlamda yabancı basın organlarının ortak tutumu, harekâtın Kürtlere de yönelik olduğu şeklindedir. Yapılan haberlerde YPG yerine Kürt ifadelerinin sıklıkla kullanılması, bu yayın kuruluşlarının algı operasyonu açısından belli bir amaç doğrultusunda tasarlanmış bir husustur. Zira *‘‘Kürtlere yönelik operasyon’’* ifadesinde belirli bir millet ön plana çıkarılırken bu milletin varlığına yönelik askeri bir girişim yapıldığı algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. YPG'yi terör örgütü olarak kabul etmeyen Batı ülkeleri ABD ve Rusya, kendi devlet görevlileri tarafından yaptıkları açıklamalarda da kendi basın kuruluşları ile aynı bakış açısına sahip olduklarını göstermişlerdir.³⁴⁵ Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Türkiye'nin meşru askeri girişimlerini uluslararası kamuoyuna anlatması ve kendi haklılığını ortaya koyması da oldukça güçtür. Zira küresel anlamda tanınan birçok yayın kuruluşu Türkiye

³⁴¹ Gadimov, 2014:142,143.

³⁴² <https://www.spiegel.de/politik/ausland/tuerkei-bombardiert-kurdenstellungen-in-syrien-a-1109534.html> (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

³⁴³ <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/24/turkey-launches-major-operation-against-isis-in-key-border-town> (Erişim Tarihi: 06.06.2021)

³⁴⁴ <https://journal.liberation.fr/liberation/liberation/2016-08-25> (Erişim Tarihi: 06.06.2021)

³⁴⁵ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178> (Erişim Tarihi: 06.06.2021)

karşıtı haberler yayınlarak uluslararası düzeyde algı operasyonu ve manipülasyon yaparak gelişmeleri Türkiye aleyhine lanse etmektedir.

5.4.4 Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Sonuçları ve Analizi

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın sonuçlarına gelince belirtilmesi gereken ilk husus, 15 Temmuz Darbe Girişimi ile psikolojik ve moral açısından oldukça ciddi bir hasar alan Türk ordusunun bu harekâtla birlikte kamuoyundaki itibar ve prestijini yeniden kazanmasıdır. Bu bağlamda Türk ordusunun kendine yönelik özgüveni yeniden sağlam bir temel üzerine oturmuş ayrıca operasyon açısından da elde edilen başarı askeri strateji bakımından ordunun en sıkıntılı dönemde dahi ne denli etkin ve caydırıcı bir kabiliyete sahip olduğu bütün dünyaya göstermiştir.³⁴⁶ Bunun dışında Fırat Kalkanı Harekâtı'nın askeri, siyasi ve sosyal sonuçlarına gelince şu maddeler sıralanabilir.

- 1- 3000'den fazla terör örgütü mensubu etkisiz hale getirilerek 2015 kilometrekarelik alan Türk ordusu tarafından güvenlikleştirilmiştir.³⁴⁷ Bu alanı Türkiye illerine göre kıyaslarsak hemen hemen Bartın büyüklüğünde bir bölgenin terörden arındırıldığını söylemek mümkündür.
- 2- Operasyon boyunca 72 Türk askeri şehit olmuş ve 600'ü aşkın ÖSO mensubu hayatını kaybetmiştir.³⁴⁸
- 3- Türk sınır hattı boyunca 100 kilometre uzunluğundaki alan terörden tamamen arındırılmış ve sınır hattı fiili olarak 36 kilometre ileriye çekilmiştir.³⁴⁹ Bu da Türkiye'nin sınır güvenliği ve terörle mücadele anlamında savunmanın ileri hatta çekilmesi konseptinin en net göstergesi olmuştur.
- 4- Operasyon ile birlikte Türkiye'nin sahadaki varlığı ve etkinliği güçlenmiş bu da siyasi ve diplomatik anlamda Ankara'daki karar alıcıların elini güçlendirmiştir.
- 5- IŞİD'in ve YPG'nin Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinden Türkiye'ye yönelik taciz ve saldırıları sonlandırılabilmiş bu da sınıra yakın Türk yerleşim yerlerinin güvenliği anlamında oldukça önemli bir fayda sağlamıştır.³⁵⁰

---

³⁴⁶ Ulutaş ve Duran, 2016:27.

³⁴⁷ Demir, 2019a:323.

³⁴⁸ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/firat-kalkani-harekatinin-216-gunluk-bilancosu-2423279>

(Erişim Tarihi: 10.06.2021)

³⁴⁹ Demir, 2019a:323.

³⁵⁰ Yeşiltaş ve Diğerleri:10.

6- Bölgede temel insani gereksinimlerin yeniden sağlanması ile birlikte Türkiye'ye yönelik orantısız sığınmacı dalgası kısmi bir şekilde azaltılabilmiş hatta Türkiye'den belirtilen bölgeye geri dönüşler yaşanmıştır.³⁵¹

7- Askeri anlamda Fırat Kalkanı Harekâtı'ndan birçok ders alınmış, bilhassa zırhlı birlikler ile yaya kuvvetlerinin ilerleyişinin daha güvenli olabilmesi adına birtakım tecrübeler edinilmiştir. Örneğin ordunun ilerleyişi sırasında hava desteğinin daha yoğun ve daha etkin var olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.³⁵²

8- IŞİD ve YPG'ye gerek moral bakımından gerekse de yapısal bağlamda çok ağır bir darbe indirilmiş bu da örgütten çözümlerin önünü açan bir faktör olmuştur.

9- Türkiye'nin uzun yıllardır üstüne odaklandığı askeri teknolojik çalışmaların faydaları somut bir şekilde görülmüş ancak bu çalışmaların daha da yoğunlaştırılması ve geliştirilmesi gerekliliği açığa çıkmıştır.

10- Vesayet savaşları bakımından Türkiye'nin ÖSO'yu silahlandırıp kendi çıkarları doğrultusunda kullanması, tıpkı büyük güçlerin yaptığı gibi Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte Türkiye'ye de lejyoner askeri birimleri kullanma tecrübesini somut bir şekilde kazandırmıştır.

11- Gayri nizami birliklere karşı daha az bir zayıat verebilmek adına ilgili örgütün yapılanması ve mevzilenmesine yönelik daha yoğun ve ayrıntılı bir istihbarat raporunun gerekliliği ortaya çıkmıştır.³⁵³

12- Bütün bu kazanımlar ile birlikte Türkiye'nin sınırının diğer bölgelerindeki terör yapılanmalarına karşı yapılabilecek operasyonlarda Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinden de lojistik destek sağlanabilmesinin ve yan savunma hattının güvenli bir düzleme çekilmesinin önü açılmıştır.

13- Türkiye'nin askeri operasyon kabiliyetini bir kez daha ispatlaması ile birlikte TSK'nın NATO içindeki önemi bir kez daha açığa çıkmıştır. Ayrıca uluslararası terörle mücadele hususunda Türkiye'nin başarısı, NATO üyeliği vurgusu yapılarak dünya kamuoyuna ifade edilmiş bu da Türkiye'nin prestijine olumlu etki yapmıştır.³⁵⁴

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın askeri ve siyasal sonuçlarından bahsettikten sonra bu operasyonun ulusal güvenlik stratejisindeki yeri ve önemi çalışmanın sonuç kısmında değerlendirileceğinden bu kısımda belirtilen hususa yer verilmeyecektir. Bundan sonraki

³⁵¹ Sarıbay, 2019:3.

³⁵² <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/askeri-stratejik-ve-siyasi-kazanimlariyla-firat-kalkani-harek%C3%A2ti/892764> (Erişim Tarihi: 10.06.2021)

³⁵³ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2017:44.

³⁵⁴ Sarıbay, 2019:60.

başlıkta ise ileri hatta savunma stratejisi için en az Fırat Kalkanı Harekâtı kadar önemli olan ve ulusal güvenlik bağlamında ciddi bir kırılma noktası niteliği taşıyan bir diğer operasyon ele alınacak ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

5.5 Zeytin Dalı Harekâtı

Çalışmanın bir önceki bölümünde işlenen Fırat Kalkanı Harekâtı büyük ölçüde IŞİD tehdidine karşı gerçekleştirilmiş ve başarıyla neticelendirilmişti. Ancak Türkiye'nin sınırlarına ve ulusal güvenliğine yönelik var olan tehdit sadece IŞİD varlığından kaynaklanmamaktaydı. Ankara tarafından PKK'nın Suriye'deki uzantısı olarak tanımlanan YPG terör örgütü de Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturuyor; ayrıca bu örgüt IŞİD'e kıyasla çok daha nizami, profesyonel ve finansal bağlamda güç barındıran nitelikleri bünyesinde taşımaktaydı. Ayrıca IŞİD, bütün dünya tarafından terör örgütü olarak tanımlanırken YPG bunun aksine birçok küresel güçten doğrudan destek alıyor; kendi iddiasıyla meşru bir yapılanma olduğunu birçok ülkeye (pek tabii olarak bu ülkelerin de çıkar amaçları doğrultusunda) kabul ettirebiliyordu. Buna ilaveten IŞİD ile mücadele bahanesi altında birçok ülke YPG'ye ciddi silah desteğinde bulunmuş; hatta bu terör yapılanmasının eğitim almasında doğrudan yer almıştı.³⁵⁵

Bu bağlamda YPG'nin IŞİD'e kıyasla daha kalıcı, daha kronik ve en önemlisi de eğer bir çözüm bulunmadığı takdirde yeni bir karton devletçik kurmaya daha yakın olduğu ve bölgede etnik temele dayalı bir devlet kurmayı amaçladığı ifade edilebilir.³⁵⁶ Ayrıca IŞİD'in Türkiye'ye yönelik tehdidi sadece silahlı saldırı ve sınır güvenliği iken YPG'nin Türkiye'deki Kürt halkını kışkırtma ve ayaklandırma gibi düşük de olsa ihtimalleri elinde bulundurduğu ve sosyal bir tehdit oluşturduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Türkiye'nin YPG'ye yönelik güvenlik politikalarının IŞİD'e kıyasla uygulanan politikalardan çok daha büyük bir önem arz ettiği ve atılan bu adımların uzun vadede daha çok kazanç getireceği ifade edilebilir.

Türkiye'nin YPG'ye yönelik ilk askeri operasyonu olan Zeytin Dalı Harekâtı'nı zaruri kılan en temel sebep ise son dönemde sıklıkla kullanılan terör koridoru hususuydu. Bu ifadeyi biraz daha açmak gerekirse Irak'ın kuzeyindeki terör yapılanması Batı'da Suriye'nin kuzey hattından devam ederek Akdeniz'e kadar açılan bir koridor oluşturuyor ve terör örgütü PKK, lojistik ve stratejik önemi oldukça yüksek bir güzergâhı elinde tutarak burada kalıcı olma

³⁵⁵ Kadioğlu, 2020, 212.

³⁵⁶ İç İşleri Bakanlığı, 2017:6.

çabası içine giriyordu.³⁵⁷ Zira bilhassa 1. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta açığa çıkan otorite boşluğunu kendisi için çok iyi değerlendiren PKK'nın aynı durumu Suriye'de de gerçekleştirmesi halinde Türkiye, uzun yıllar çözilemeyecek bir sorunla karşı karşıya kalacak, bölgedeki terör yapılanması gayri resmi bir şekilde *de facto* niteliğinde bir mevcudiyet kuracaktı. Örgütün ele geçirdiği topraklarda özerklik ilan etmesi ve sözde kendi yasal düzenlemelerini bölge halkına dayatması bu durumun en açık göstergesidir. Ayrıca YPG tarafından yapılan açıklamalar ve örgütün attığı adımlar 30 bin kişilik yani bir kolordu büyüklüğünde gayri resmi bir yapılanmanın bir ordu şeklinde dizayn edildiğini göstermekteydi.³⁵⁸ İşte bütün bu hususlar, Türkiye'nin YPG'ye askeri operasyon düzenlemesini zorunlu kıldı. Ayrıca tıpkı IŞİD tehdidinde olduğu gibi YPG de sıklıkla Türkiye sınırına yönelik taciz saldırılarında bulunuyor; Türkiye'nin yerleşim yerlerinde bombalı intihar eylemleri düzenleyerek ciddi bir güvenlik problemine yol açıyordu. Buna ilaveten Türk yetkili makamlarınca bölgede bir terör yapılanmasına müsaade edilmeyeceği her fırsatta dile getirilerek operasyonun zaruri olduğuna ve mutlaka yapılacağına yönelik kararlılık düşüncesi dünya ve Türk kamuoyuna açıklanıyordu.³⁵⁹

5.5.1 Harekâtın İcrası

Zeytin Dalı Harekâtı Fırat Kalkanı Harekâtı'ndan yaklaşık 10 ay sonra yani 20 Ocak 2018 tarihinde Türk Hava Kuvvetleri'ne ait araçların YPG'ye ait terör hedeflerini vurmasıyla başlamıştır.³⁶⁰ Operasyonun başlangıcında kullanılan 72 uçağın Fırat Kalkanı Harekâtı'nda şehit olan 72 askeri simge ettiği de resmi bir açıklama olmamasına rağmen çeşitli kaynaklar tarafından iddia edilmiştir.³⁶¹ Tıpkı Fırat Kalkanı Harekâtı'nda olduğu gibi Zeytin Dalı Harekâtı'nda da kara operasyonu başlamadan önce gerek obüslerle gerekse de hava araçları ile terör mevzilerinin yoğun bir şekilde dövülmesine önem gösterilmiştir. Hava harekâtlarının ve karadan yapılan topçu atışlarının en temel amacı kara birliklerinin ilerleyeceği güzergâhta güvenliği sağlamak ve verilebilecek askeri kaybı en aza indirmektir. Zira Zeytin Dalı Harekâtı bölgesi Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesine kıyasla çok daha engebeli ve terör unsurlarının arazi şartlarından yararlanarak kendilerini kamufle edebilmesine uygundu.³⁶²

³⁵⁷ Oruç, 2016:289.

³⁵⁸ Anadolu Ajansı Yayınları , 2018:66.

³⁵⁹ Bayraktar, 2019:52.

³⁶⁰ Demir, 2018:81.

³⁶¹ <https://www.haberturk.com/zeytin-dali-icin-havalanan-72-ucagin-sirri-1805037>

(Erişim Tarihi:25.07.2021).

³⁶² Özçelik ve Acun, 2018:15-16.

Yukarıda bahsi geçen hususlara ilaveten YPG terör örgütü IŞİD'e kıyasla çok daha nitelikli ve askeri terminoloji ile örtüşen özel mevziler ve savunma hatları oluşturmuştur.³⁶³ YPG'nin bölgedeki varlığı sadece yer üstü mevzileri ile de sınırlı değildi. Olası saldırılara karşı çelik ve betonla güçlendirilmiş ve oldukça geniş yer altı tünelleri de örgüte savunma kabiliyetinden manevra alanına kadar birçok savaş avantajı sunmaktaydı.³⁶⁴ Bu bağlamda kara birliklerinin ilerleyişi hem daha yavaş hem de daha riskli bir konjonktürde gerçekleşecekti. İşte bu sebepten ötürü yoğun hava saldırısı Zeytin Dalı Harekâtı için oldukça önemlidir. Ayrıca psikolojik harbin de bir parçası olacak şekilde konvansiyonel orduların düşman birimleri karşısında kendi güç parametrelerini ve tahribat gücünü ispatlaması, gayri nizami örgütlerin çözülmesi ve direncinin kırılması adına oldukça önemlidir. Bu bağlamda operasyon öncesi yapılan hava harekâtları büyük bir önem arz etmekte ancak bu harekâtlar gerçekleştirilirken sivillere yönelik hassasiyetin korunması da göz ardı edilmemelidir. Aksi takdirde örgütün yerel halktan kendisine yeni katılımcılar devşirmesi kolaylaşacaktır.

Harekâtın amacı ve gerekçesi Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yapılan açıklamaya göre ilgili alandaki terör örgütlerini bertaraf etmek ve yerel halkın can güvenliğini örgüt tehdidinden arındırmak olarak ifade edilmiştir.³⁶⁵ Ordu tarafından yapılan bu açıklama, operasyonun sivil hassasiyetlere ve savaş hukukuna uygun bir şekilde gerçekleşeceğinin en önemli işaretidir. Ayrıca yine TSK açıklamasında operasyonun BM 51. maddesinin bir gerekliliği olduğu ifadesi de meşru müdafaa anlamında dünya kamuoyuna bir mesajdır. Zira Türkiye'nin sınır ötesine yaptığı haklı ve zorunlu operasyonlarda gerek yabancı basın gerekse de Avrupa ve ABD merkezli birtakım lobi ve yapılanmaların operasyonları kara propaganda yoluyla dünya kamuoyuna olumsuz bir şekilde lanse etmeye çalıştığı ve uluslararası alanda Türkiye'nin prestijini zedeleyen adımlar attıkları bilinen bir gerçektir. Buna ilaveten bizzat terör örgütleri tarafından da yoğun bir manipülasyon akışı ve kara propaganda faaliyeti de her daim mevcut olmuştur. Örneğin YPG terör örgütü Zeytin Dalı Harekâtı sırasında farklı bölgelerden ve geçmiş tarihlerden alınan görüntüleri çeşitli şekilde manipüle ederek medya aracılığıyla yaymış; harekâta gölge düşürmeye çalışmıştır.³⁶⁶ Bilhassa sosyal medya, terör örgütlerinin kara propaganda ve manipülasyon faaliyetleri için oldukça uygun ve işlevsel bir mecradır. Bu hususlar göz önüne alındığında Türkiye, yaptığı

---

³⁶³ Özçelik ve Acun, 2018:18.

³⁶⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pyd-pkknin-yerin-4-metre-altindaki-tunel-agi-bulundu/1048190> (Erişim Tarihi: 26.07.2021)

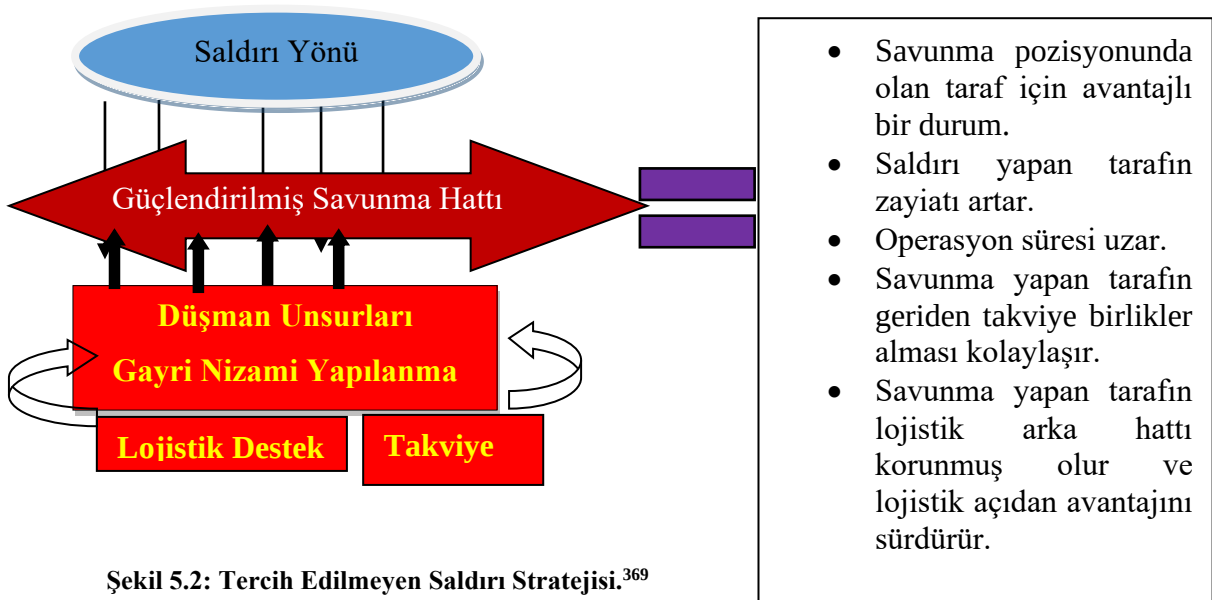
³⁶⁵ <https://www.tsk.tr/Home/Detay/596> (Erişim Tarihi:25.07.2021).

³⁶⁶ Kartal, 2018:68.

operasyonlardan sonuç alabilmek için sadece askeri başarılarla değil etkin ve işlevsel bir kamu diplomasisine de ihtiyaç duymaktadır.

Operasyona geri dönecek olursa hava taarruzundan bir gün sonra yani 21 Ocak 2018 tarihinde TSK bünyesindeki kara unsurları sınır ötesine giriş yaparak daha önceden tespit edilmiş hedeflere doğru süpürme harekâtı yaparak ilerlemeye başlamıştır.³⁶⁷ Bu noktada TSK'nın daha önceden planlandığı askeri stratejiden de kısaca bahsetmek gerekmektedir. Türk kara unsurları doğrusal bir alan üzerinde ilerlemek yerine farklı noktalardan farklı hedeflere hızlıca intikal ederek terörden arındırılmış oldukça küçük kantonlar oluşturmayı ve daha sonra bu kantonları birbiriyle bağlayarak kontrol alanını genişletmeyi temel hedef olarak belirlemiştir.³⁶⁸ Böylece hem askeri olarak daha az zayıat vermek hem de YPG terör örgütünün hat savunması yapmasını engellemek amaçlanmıştır. Zira örgüte yönelik operasyonda belli bir hat boyunca yapılan saldırı, Türk askerinin açık hedef olmasına zemin oluşturacak ayrıca düşman unsurlarının savunma mevzileri kurabilmesini kolaylaştıracaktı. Ancak farklı noktalardan yapılan saldırılar hem örgütün kuşatılmasını sağlamış hem de güçlü bir savunma merkezi oluşturulabilmesinin önüne geçerek düşmanın direnç gücünü kırmıştır. Bu strateji şematik bir şekilde görselleştirilmek gerekirse ortaya şu izlenim çıkacaktır:

Türk Silahlı Kuvvetleri (Konvansiyonel Ordu)

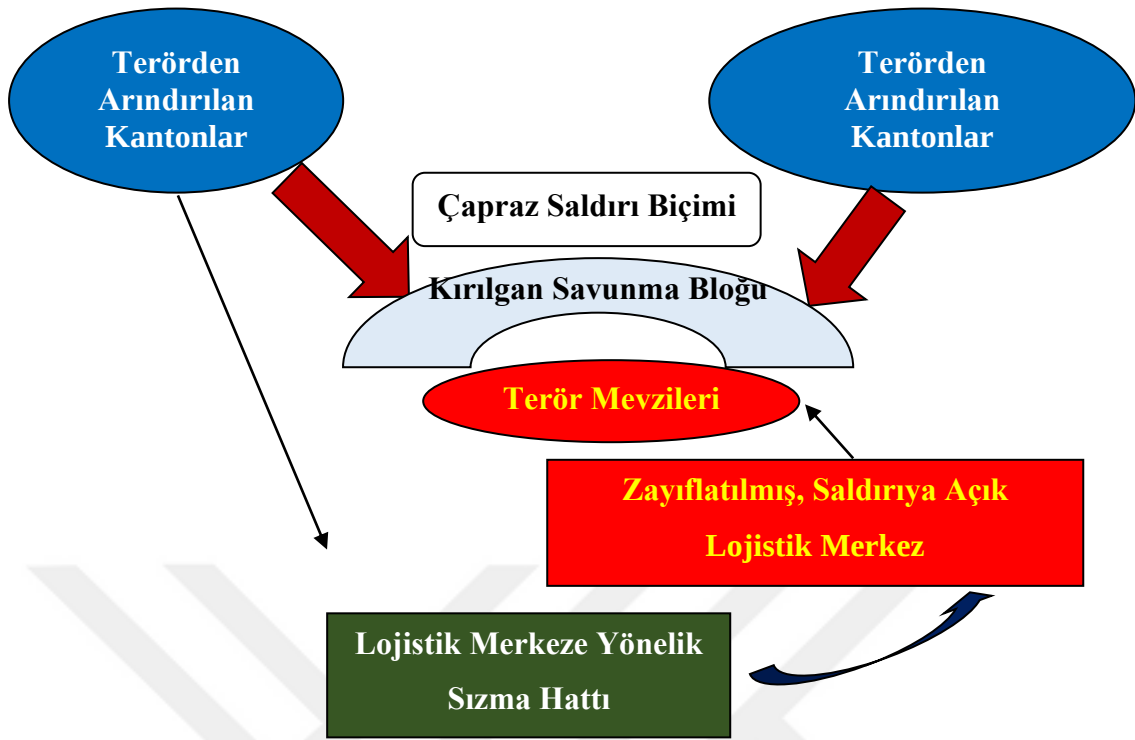

Şekil 5.2: Tercih Edilmeyen Saldırı Stratejisi.³⁶⁹

³⁶⁷ Demir, 2018:85-86.

³⁶⁸ Anadolu Ajansı Yayınları, 2018:77.

³⁶⁹ Bu şema harekâtın gidişatı hakkında edinilen bilgiler doğrultusunda tasarlanmış ve bu bilgilerin tasvir edilmesi amacıyla sunulmuştur. Burada betimlenen harekât çeşidi rasyonel olmadığı için tercih edilmemiştir.

Şekil 5.3: Zeytin Dalı Harekâtında Kullanılan Askeri Saldırı Biçimi³⁷⁰

Şemada da tasvir edildiği üzere Zeytin Dalı Harekâtı'nda terör mevzilerinin arka merkez bölgesine yönelik saldırı ve bilhassa lojistik destek hattının zayıflatılması temel strateji olarak belirlenmiş ve uygulanmıştır. Bu noktada birkaç hususa dikkat çekmek gerekir. Her şeyden önce teröre topyekûn bir saldırı, terör yapılanmasının savunma mekanizmasının tamamen kırılmadan ve lojistik hattın kontrol altına alınmadan operasyonun zorlaşması riskini barındırmaktaydı. Bunun yerine daha önceden tespit edilmiş küçük bölgelerin biran önce terörden temizlenmesi ve buralarda geçici askeri mevcudiyet kurularak ilerlenmesi tercih edilmiştir. Zira bu kanton bölgeler bir taraftan terör yapılanmasının çevrelenmesi ve kuşatılması için oldukça işlevsel bir özellik gösterirken diğer yandan da bu kantonlardan terör unsurlarının savunma hattı oluşturamadığı güzergâhtan arka merkeze doğru sızma harekâtı düzenlenmesi kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda harekâtın ilk 100 saatlik dilimi içerisinde farklı bölgelerden 5 kanton oluşturulabilmiştir.³⁷¹ Ayrıca doğrudan savunma bloğuna yapılacak bir saldırı askeri kaybı artırma riskini barındırırken bu bloğun önce zayıflatılması ve sonra aşama aşama kırılması stratejisi operasyonun çok daha sağlıklı bir şekilde icra edilmesini kolaylaştırmıştır. Buna ilaveten bu kantonların tamamı coğrafi olarak Afrin'i kuşatacak ve

³⁷⁰ Bu şema harekâtın gidişatı hakkında edinilen bilgiler doğrultusunda tasarlanmış ve bu bilgilerin tasvir edilmesi amacıyla sunulmuştur. Burada betimlenen harekât çeşidi operasyon sırasında başarıyla icra edilmiştir.

³⁷¹ Demir, 2018:95.

örgütün temel merkez üslerinden olan bu yerleşim yerine kısıracak şekilde dizayn edilmiştir.³⁷²

Operasyonun ilk 9 gününde 500'den fazla terör örgütü mensubunun etkisiz hale getirilmesi ve birçok terör mevziisinin imha edilmesi harekâttan oldukça kısa bir zamanda ne denli sonuç alındığının net bir göstergesidir.³⁷³ Ayrıca operasyon boyunca Türk Hava Kuvvetleri'ne ait araçlar da terör mevzilerine yoğun bir şekilde imha harekâtı düzenlemiş ve kara unsurlarının daha güvenli bir şekilde ilerleyişine zemin oluşturmuştur.³⁷⁴ Zeytin Dalı Harekâtı devam etmekte iken YPG tarafından Kilis'e düzenlenen roketli saldırı, esasında örgütün bu denli yoğun bir askeri saldırıya maruz kaldığı bir dönemde dahi hâlâ Türkiye sınır illerini tehdit edecek bir güce sahip olduğunun göstergesidir.³⁷⁵ Bu saldırıdan 3 gün sonra Kilis'e birçok roket daha atılmış ve bu terör eyleminde bir vatandaş hayatını kaybetmiştir.³⁷⁶ Bu durum da esasında YPG'ye yapılan operasyonun ne denli gerekli olduğunun bir başka işaretidir. Zira bölgedeki örgüt yapılanması tamamen temizlenmediği ve Türkiye'nin sınır hattı güvenlikleştirilemediği sürece Türk yerleşim yerlerinin daima açık hedef olduğu yukarıda bahsi geçen olaydan net bir şekilde anlaşılabilir.

Bir önceki paragrafta bahsi geçen roket saldırılarının önlenmesi adına harekâtın 9. gününde stratejik açıdan oldukça önemli olan Burseya Dağı ele geçirilerek güvenlikleştirilmiştir.³⁷⁷ Böylelikle operasyonun geri kalan kısmında Türkiye içindeki yerleşim yerlerinin güvenliği de sağlanmış oldu. Harekâtın 12. gününe gelindiğinde ise etkisiz hale getirilen terör örgütü üyesi sayısı 700'ü geçmiştir, buna ilaveten Türkiye operasyon ile ilgili diplomatik temaslarını sürdürmeye devam etmiştir.³⁷⁸ Zira Türkiye'nin dolaylı bir şekilde örgüte destek veren devletlerden temel beklentisi kendi sınırlarını sağlayabilecek güvenli bir hattın oluşturulabilmesi ve örgütün çatışma içerisine girmek yerine geri çekilmesinin sağlanmasıydı. Şubat ayına girildiğinde ise Kurnik ve Darmık Dağı gibi yüksek alanlar da terörden arındırılarak kontrol altına alınmıştır. Böylelikle Türk ordusunun kara alanında ilerleyişinin daha güvenli bir şekilde gerçekleşmesi sağlanmıştır.³⁷⁹ Belirtilen tarihe

---

³⁷² Özçelik ve Acun, 2018:21.

³⁷³ Demir, 2018:103.

³⁷⁴ <https://www.haberler.com/tsk-zeytin-dali-harekati-nda-etkisiz-hale-10508831-haberi/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021)

³⁷⁵ <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/pydpkktan-kilise-bir-roketli-saldiri-daha-348385.html> (Erişim Tarihi: 30.07.2021)

³⁷⁶ Demir, 2018:109.

³⁷⁷ Özçelik ve Acun, 2018:23

³⁷⁸ Demir, 2018:107.

³⁷⁹ Özçelik ve Acun, 2018:24.

kadar 20 köy de terörden tamamen temizlenmiş ve hayatın normalleştirilmesi adına çalışmalara başlanmıştır.³⁸⁰

Operasyon devam etmekte iken terörden arındırılarak kontrol altına alınan bölgelerde gözlem noktalarının kurulduğunu da belirtmek gerekir.³⁸¹ Bu gözlem noktaları hem askeri güvenlik açısından oldukça önemli bir işlev sağlayacak hem de ilerleyen zamanlarda bilhassa İdlip yerleşim yeri başta olmak üzere bölgedeki barışın tesisi adına birer kontrol mekanizması olarak rol oynayacaktır. Ayrıca kurulan gözlem noktaları insani yardımların koordinasyonu açısından da fiili bir işlev görecektir. Şubat ayının ikinci haftası bittiğinde ise etkisizleştirilen terörist sayısı 1500'e dayanmıştır.³⁸² Esasında bu rakamlar örgütün insan gücünün ne denli yoğun olduğunun ve yapılan operasyonların ne kadar kritik bir işlevde olduğunun da göstergesidir. Zira belirtilen rakamlar 21. yüzyıl için ancak ve ancak konvansiyonel bir çatışmada ortaya çıkabilecek kadar ciddidir. Bu husus da örgütün Türkiye ulusal güvenliği için nasıl bir tehdit oluşturduğuna ve bölgedeki mevcudiyetini ne denli güçlendirdiğine dair birçok örnekten sadece bir tanesidir. Operasyon sırasında ele geçirilen bölgelerde yapılan aramalarda yer altında inşa edilmiş birçok silah ve teçhizat deposunun da bulunduğunu ve bu depolarda tahribat gücü oldukça yüksek birçok silahın ele geçirildiğini belirtmek gerekir.³⁸³ Bu silahların temin edilmesinin ne denli zor olduğu göz önüne alınırsa örgütün lojistik gücünün, uluslararası bağlantılarının ve finans kaynaklarının ne düzeyde olduğuna dair yorumlar da yapılabilir. Buna göre bölgedeki YPG/PYD yapılanması IŞİD'e kıyasla çok daha güçlü, nizami ve sahip olduğu güç parametreleri açısından çok daha üstündür.

Mart ayına girildiğinde ise oldukça önemli bir yerleşim bölgesi olan ve Afrin'e uzanma noktasında stratejik bir önem arz eden Raju beldesi terörden arındırılarak TSK'nın hâkimiyetine geçmiştir.³⁸⁴ Böylelikle temel hedef olarak belirlenen Afrin'e bir adım daha yaklaşılmıştır. Bu noktada operasyon boyunca harekâtın adım adım ilerletildiği ve çok zayıyla kısa zamanda nihai hedefe ulaşmak yerine en az zayıyla ve güvenli, riskin en düşük seviyeye indirilmeye çalışıldığı bir stratejinin belirlendiğini ifade etmek gerekir. Bu da esasında Türkiye'nin operasyon boyunca gerek kendi askeri personelinin güvenliğine gerekse de bölgedeki sivillerin yaşam hakkına ne denli saygı ve hassasiyet gösterildiğinin açık bir göstergesidir. Aksi takdirde Türkiye'nin güç parametreleri göz önüne alındığında

³⁸⁰ Demir, 2018:108.

³⁸¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tsk-idlibde-son-ateskes-gozlem-noktasini-kurdu/1147979> (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

³⁸² Demir, 2018:129.

³⁸³ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ypgpkknin-12-odali-yer-alti-muhimmat-deposu-bulundu-355833.html> (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

³⁸⁴ Özçelik ve Acun, 2018:25.

operasyonun başladığı tarihten Afrin merkezine ulaşmak sadece birkaç günlük bir zaman alırdı.

Bu bakımdan ABD'nin Irak işgali, ABD-Vietnam Savaşı veya İsrail'in Hamas ile mücadele stratejisi ile bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye'nin güvenlik, insan hayatı ve yerleşim yerlerine olan hassasiyet gibi konularda belirtilen ülkelerden ne denli farklı bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılabilir. Ayrıca yukarıda belirtilen beldenin terörden arındırılmasıyla birlikte tıpkı diğer operasyon alanlarında olduğu gibi burada da sivillerin evlerine geri geldiğini belirtmek gerekir.³⁸⁵ Bu husus da esasında TSK kontrolünde olan bölgelerin YPG kontrolünde olan alanlara kıyasla temel insani hayatın sürdürülebilmesi açısından çok daha elverişli olduğunun bir başka göstergesidir. Ele geçirilen alanlarda AFAD ve Kızılay gibi yardım kuruluşlarının da yoğun bir çalışmaya girdiğini ve insanlara yaşamsal yardımlarda bulunduğunu da eklemek gerekir.³⁸⁶

Türk tarihi için oldukça önemli bir gün olan 18 Mart Çanakkale Şehitleri'ni Anma Günü'nde Türk ordusu ciddi bir savunma ile karşılaşmadan Afrin'e girerek bölgeyi güvenlikleştirmiştir.³⁸⁷ Böylelikle Zeytin Dalı Harekâtı için en önemli safha tamamlanmış ve nihai hedefe ulaşılmıştır. Bu tarihten sonra ise şehir merkezinde hızlı bir temizlik ve meskûn mahal operasyonları başlayacaktır. Meskûn mahal operasyonlarında oldukça büyük ve envanter bakımından geniş silah depoları da ele geçirilmiştir.³⁸⁸ Buna ilaveten şehir merkezinde tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi yer altı tünelleri ve gizli geçitler bulunmuştur.³⁸⁹ Şehrin terörden ve terör örgütünün tuzakladığı bombalardan arındırılması sürerken bir yandan da sivil hayatın yeniden normale dönmesi için yoğun çalışmalar Türkiye'nin ciddi desteğiyle devam etmiştir. Bu bağlamda bölgede okulların tadilat edildiğini belirtmek Türkiye'nin böylesi bir konjonktürde dahi sivil yaşama verdiği önemin bir göstergesidir.³⁹⁰ Esasında bu durum Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından da kullanabileceği avantajlı bir husustur. Zira Türkiye'nin yaptığı operasyonlarda yalnızca ve yalnızca terörü ve terörün yarattığı güvenlik sorunlarını hedef aldığı olgusunun altının ısrarla çizilmesi ve bu olgunun dünya kamuoyuna net bir şekilde anlatılabilmesi için gerekli her türlü aracı kullanmak zaruridir.

---

³⁸⁵<https://www.haberyirmi.net/2018/03/racoda-donusler-basladi-iste-beldeden-son-fotograflar.html> (Erişim Tarihi:07.08.2021)

³⁸⁶ Özçelik ve Acun, 2018:161.

³⁸⁷<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tsk-ve-oso-afrin-merkezinde/1092118> (Erişim Tarihi:08.08.2021)

³⁸⁸ Demir, 2018:204.

³⁸⁹<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pyd-pkknin-yerin-4-metre-altindaki-tunel-agi-bulundu/1048190> (Erişim Tarihi:08.08.2021)

³⁹⁰<https://www.trthaber.com/haber/gundem/terorden-temizlenen-afrinde-cocuklar-ders-basi-yapti-357154.html> (Erişim Tarihi:08.08.2021)

5.5.2 Harekâtın Sonuçları

Afrin ilçe merkezinin birkaç gün içerisinde tamamen temizlenmesiyle birlikte de Zeytin Dalı Harekâtı resmen sonlandırılmış ve başarıyla tamamlanmıştır. Operasyonun askeri, siyasi ve sosyal sonuçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Operasyon boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan 54 personel şehit düşmüş, 200'den fazla asker de yaralanmıştır.³⁹¹
- 2- Harekâta 4000 civarında terör örgütü mensubu etkisizleştirilmiş ve yüzlerce terör mevziisi imha edilmiştir.³⁹²
- 3- Operasyonun başarıyla tamamlanmasıyla birlikte Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât bölgesi birleşerek 4 bin kilometre kareden daha büyük bir alan Türk ordusunun kontrolüne geçmiş ve güvenli bir hale getirilerek sivil yaşamın devam edebileceği şekilde yeniden dizayn edilmiştir.³⁹³ Bu alanı Türkiye'deki herhangi bir şehirle karşılaştırmak gerekirse en az Karabük kadar bir bölge terörden tamamen arındırılmıştır.
- 4- Tıpkı Fırat Kalkanı Harekâtı'nda olduğu gibi Zeytin Dalı Operasyonunun da başarıyla tamamlanması Türkiye'ye gerek iç gerekse de dış kamuoyunda ve uluslararası düzlemde büyük bir saygınlık ve diplomatik manada kayda değer bir avantaj sağlamıştır. Zira bu iki operasyonla birlikte Türkiye sahadaki varlığını ve bölgedeki askeri mevcudiyetini ciddi bir şekilde güçlendirmiş; bu husus sadece terörle mücadele için değil Suriye'nin geleceğine yönelik de Türkiye'ye manevra alanı sağlanmıştır. Ayrıca bölgede geçmiş yıllardan beri varlığını sürdüren PKK'ya ait kamplar da etkisiz hale getirilmiştir.³⁹⁴
- 5- Bölgesel ve küresel güçlerin Suriye üzerinden Türkiye'ye kurmak istediği tehdit çemberi kırılmış ve oluşturulmak istenilen terör koridoruna çok ciddi bir darbe vurulmuştur.³⁹⁵ Ayrıca Türkiye'nin bu bölgede mevcudiyetini onaylamadığı bir yapılanmaya izin verilmeyeceği bir kez daha açıkça gösterilmiştir. Bu hususu biraz daha açmak gerekirse YPG terör örgütünün bölgede bir devletçik kurmasına Ankara'nın izin vermeyeceği ve gerektiğinde en ciddi askeri önlemleri alarak bu duruma engel olacağı ispatlanmıştır.
- 6- Harekâtın bir diğer önemli sonucu ise Türk ordusunun caydırıcılık ve operasyon kabiliyeti bir kez daha ispatlanmış; bununla beraber Türkiye'nin askeri harekâtlarda terör-

³⁹¹<https://www.cnnturk.com/video/dunya/mehmetcik-afrin-sehir-merkezinde-zeytin-dali-harekati-1-yil-6> (Erişim Tarihi:08.08.2021)

³⁹² Demir, 2018:279.

³⁹³<https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/tsk-suriyede-baris-ve-istikrar-icin-ucuncu-harekata-hazir/1605799> (Erişim Tarihi:08.08.2021)

³⁹⁴ Demir, 2021:556.

³⁹⁵ Demir, 2018:275.

sivil ayrımının çok net bir şekilde yapabilecek bir hassasiyete sahip olduğu gösterilebilmiştir.³⁹⁶ Bu durum da esasında Türkiye'nin sadece bölgede değil dünyanın herhangi bir çatışma bölgesinde dahi BM kriterlerine uygun bir barış gücü işlevine sahip olduğu ve gerektiğinde bu işlevi layıkıyla yerine getirebileceğinin de açık bir göstergesidir.

7- YPG'nin mevcudiyetini sürdürdüğü diğer bölgelere olan lojistik hat ciddi bir hasara uğratılmış; örgütün Suriye'nin kuzeyinden Akdeniz'e uzanma tasarısı kalıcı olarak engellenebilmiştir. Ayrıca YPG'nin kendi kontrol altında tuttuğu bölgeleri bütünleştirme projesi de engellenmiştir.³⁹⁷

8- Gerek Fırat Kalkanı Harekâtı gerekse de Zeytin Dalı Harekâtı'nın başarıyla tamamlanması, operasyonel kabiliyeti gelişmiş konvansiyonel orduların oldukça kısa bir zamanda ve düşük zayıyla gayri nizami yapılanmalara karşı üstünlük kurabileceğini askeri tarihe bir kez daha ispatlamıştır. Bu noktada geçmiş çağlarda ABD'nin Vietnam meselesinde karşılaştığı sorunla bir kıyaslama yapıldığında yapılan askeri operasyonlarda salt imha gücünün yeterli olmayacağı; buna ilaveten istihbarat, bölgeyi tanıma, harekâtın stratejik altyapısı vb. hususların da oldukça önemli bir işlevde bulunduğu göstergesi olarak Türkiye ABD'nin yapamadığını başarıyla tamamlayabilmiştir. Zira bu noktada Zeytin Dalı Harekâtı'nın da oldukça engebeli ve düzenli ordular için zorlu bir arazide gerçekleştiğini eklemek yerinde olacaktır.³⁹⁸

9- TSK'nın bölgedeki mevcudiyetini güçlendirmesi ile birlikte Ankara'nın kendi kurumları aracılığıyla yürütmekte olduğu istihbarat faaliyetleri de daha kolay bir zeminde ilerleyebilecek şekilde konjonktür değişikliğine uğramıştır. Bununla beraber yapılan her operasyon bir sonraki operasyon için kolaylaştırıcı ve risk azaltıcı bir işlev niteliğine bürünmüştür.

10- Zeytin Dalı Harekâtı'nın sonuçları salt askeri ve siyasi hususlardan ibaret değildir. Buna ilaveten operasyonun başarıyla tamamlanması sosyal açıdan da birçok değişikliğe yol açmış; PYD'nin gayri resmi hükümranlılığı döneminde bölgeyi terk eden yüz binlerce insan Afrin'e geri dönmüştür.³⁹⁹ Ayrıca Türkiye'de bulunan sığınmacıların kalıcı olarak geri dönebilmesi adına yeni bir güvenli bölge oluşmuştur.

---

³⁹⁶ Özcelik ve Acun, 2018:35.

³⁹⁷ Demir, 2021:556.

³⁹⁸ Demir, 2021:556.

³⁹⁹ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/zeytin-dali-harekati-3-yasinda-548552.html>

11- Ayrıca YPG'nin bölgedeki demografik yapıyı değiştirme çabasının da önüne geçilebilmiştir.⁴⁰⁰

12- TSK ve ÖSO arasındaki etkileşim ve koordinasyon daha üst düzeye çıkarak iki askeri birimin ortak manevra yeteneği gelişmiştir.⁴⁰¹

13- İsrail'in Esad'ı zayıflatarak kendine güvenlik çemberi oluşturması ve kendini bölgesel hegemon etme stratejisine bir karşılık olarak Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığının daha etkin ve güçlü olduğu; bu bağlamda Ankara'nın bölgede hiçbir devletin uzun vadeli hegemonya stratejisi kurmasına izin vermeyeceği de esasında dolaylı olarak bu iki harekât ile vurgulanmıştır.

14- Türkiye'nin kendi imkânları ile ürettiği veya geliştirdiği silah ve araçlar Zeytin Dalı Harekâtı'nda bir kez daha kullanılmış ve başarıyla test edilerek bu araçların ne denli önemli bir işleve sahip olduğu tekrardan gün yüzüne çıkmıştır.⁴⁰²

Zeytin Dalı Harekâtı'nın sonuçları genel manada bu şekilde sıralanabilir. Buna ilaveten operasyon ile ilgili birçok teknik sonuç da askeri uzmanlar tarafından ayrıca belirtilebilir ve değerlendirilebilir. Ancak bu çalışma askeri bir rapor olmaktan ziyade politika, güvenlik ve strateji denklemi üzerine inşa edildiği için teknik hususlara detaylı bir şekilde girilme ihtiyacı hissedilmemiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise ileri hatta savunma stratejisinin bir diğer önemli ayağı olan Barış Pınarı Harekâtı incelenecek bu diğer harekâtlarda olduğu gibi bu operasyon da sonuçları ile birlikte değerlendirilmeye tutulacaktır.

5.6 Barış Pınarı Harekâtı

İleri hatta savunma stratejisinin Suriye ayağı üzerinden uygulanan ve başarıyla tamamlanan en önemli bir diğer adımı ise Barış Pınarı Harekâtı'dır. Fırat Kalkanı Harekâtı ile IŞİD'e, Zeytin Dalı Harekâtı ile ise de YPG'ye büyük bir darbe vurulmuştu. Ancak 2019 yılının son aylarına doğru girildiğinde Suriye sınırı üzerindeki tehdit hâlâ devam etmekteydi ve sınır ötesindeki terör koridoru sorunu tam manasıyla çözülememişti. Buna ilaveten Türkiye'nin uluslararası camiaya karşı yaptığı ve detaylarıyla dünya kamuoyuna açıkladığı "Güvenli Bölge Projesi" çağrısı da birkaç başarısız girişim dışında karşılıksız kalmış ve ülkenin kendi ulusal güvenliğine yönelik kaygıları giderilememiştir.⁴⁰³ Buna ek olarak YPG/PKK'nın kontrolü altında tuttuğu bölgelerde yoğun insan hakları ihlallerinin de mevcut

⁴⁰⁰ Demir, 2018:279.

⁴⁰¹ Polat, 2020:73.

⁴⁰² İris, 2019:534-541.

⁴⁰³ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/iste-cumhurbaskani-erdoganin-dunya-liderlerine-anlattigi-guvenli-bolge-plani-433000.html> (Erişim Tarihi:01.01.2020)

olması, bu yapılanmanın demokratik olamayacağının ve gayri meşru bir yapılanma şeklinde tipik bir terör örgütü bakışıyla faaliyet yürütmeye devam edeceği ortadaydı. Örneğin çocuk kaçırma, kadın hakları ihlalleri, baskı, tehdit, silah zoruyla örgüte destek sağlanması vb. eylemler YPG'nin sıklıkla başvurduğu hukuk dışı yöntemlerdi.⁴⁰⁴ Bu bağlamda Türkiye, Suriye'de bir demokrasi hareketine sıcak bakması düşüncesi devam etmekteydi ancak örgütün demokratik ve meşru olmadığı gerçeği de apaçık ortadaydı. YPG'nin yaptığı insan hakları ihlalleri ve bölgede uyguladığı yoğun sistematik katliamlar da rakamlarla açıkça görülmekteydi.

Örneğin örgüt son 10 yılda bölgede 1200'e yakın sivil vatandaşı öldürmüştü; birçoğuna da insanlıkla taban tabana zıt olan işkence uygulamıştır.⁴⁰⁵ Ayrıca başta ABD ve Rusya olmak üzere küresel ve bölgesel güçler YPG tehdidi üzerinden Türkiye'yi çembere alma politikasını sürdürmekte, örgüte üstü kapalı bir şekilde destek vererek Türkiye'nin bölgedeki askeri ve siyasi mevcudiyetinin artmasının engellenmesine yönelik politikalar gütmekteydi. Bu husus da ulusal güvenlik stratejisinde yeni bir perspektif geliştiren Ankara'nın bu stratejiyi geliştirmesine karşıt bir durumdu ve mutlak surette aşılması gerekmekteydi.

Operasyon öncesi Türk yetkili makamlarından sıklıkla yapılan ‘‘Fırat’ın Doğu’su’’ vurgusu ve belirtilen makamların buradaki terör yapılanmasının altını çizmesi esasında Barış Pınarı Harekâtı’nın sinyallerini vermektedir. Zira bundan önceki iki harekât yani Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı, Fırat nehrinin batısını kapsamakta ve nehir coğrafi olarak araya bir tampon sokarak terörün belirtilen bölgede konuşlanması noktasında terör yapılanmasına kendi batı yakasından bir güvenlik çemberi oluşturmaktaydı. Bu durum da örgütün her ne kadar Suriye’nin kuzeybatısındaki varlığı kırılmış olsa da kuzeydoğusundaki yapılanmasının güçlü bir şekilde sürmesine zemin oluşturmakta ve Türk sınırlarına yönelik tehdit de bu nedenden ötürü devam etmekteydi. Ayrıca Suriyeli sığınmacıların geri dönebilmeleri için güvenli bir bölgenin oluşturulması şarttı ve bu bağlamda YPG’nin bu bölgeden temizlenmesinin zaruriyet arz ettiği Türk yetkili makamlarınca vurgulanmaktaydı.⁴⁰⁶ Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Barış Pınarı Harekâtı’nın bir gereklilik olduğu ve operasyonun meşru temeller üzerine inşa edildiği açıkça görülmektedir.

5.6.1 Harekâtın Uygulanışı

⁴⁰⁴ İç İşleri Bakanlığı, 2017:46-64.

⁴⁰⁵ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:32.

⁴⁰⁶ Polat, 2020:78.

Operasyon Türkiye cumhurbaşkanının 9 Ekim 2019 tarihinde orduya yönelik yaptığı muvaffakiyet dileği ve harekât açıklaması; buna eş zamanlı olarak Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı araçların terör yapılanmasına yönelik imha manevraları ile hem resmen hem de fiziken başlamış oldu.⁴⁰⁷ Kara unsurları da hava birimleriyle paralel olarak aynı gün içerisinde harekâta başladı. İlk olarak topçu ateşleri ile Rasulayn ve Tel Abyad bölgesindeki terör mevzileri yoğun bir şekilde dövülürken gece yarısına doğru da Türk Kara Kuvvetleri'ne bağlı profesyonel zırhlı birlikler, sınırın öteki yakasına geçmeyi başardı.⁴⁰⁸ Operasyonun başlamasıyla birlikte gerek Milli Savunma Bakanlığı'nın resmi sosyal medya hesapları gerekse de ulusal ajanslar tarafından paylaşılan görüntülerde Türk ordusunun ilerleyişi, hava araçlarının düzenlediği imha manevraları ve yapılan topçu atışları esasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin caydırıcılık gücünün de bir göstergesi olarak hem iç hem de dünya kamuoyuna sıkça sunulmuştur.

Yukarıda belirtilen bu husus esasında psikolojik savaşın ve örgütün direnç gücünün kısa zamanda kırılmasının da bir ayağıdır. Operasyona dair görüntüler de Türk medyası tarafından paylaşarak TSK'nın etkinlik gücünün ne düzeye olduğunu göstermiştir.⁴⁰⁹ Zira belirtilen görüntülerin terör örgütleri tarafından da izlendiği unutulmamalı bu bağlamda her insanın içerisinde yatan içgüdüsel hayatta kalma dürtüsünün kısmi de olsa bazı terör mensupları üzerinde savaşmadan geri çekilme etkisi yarattığı ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin sahip olduğu askeri güç unsurlarının sadece cephe hattında değil cephenin geri alanında çatışmaya hazır bir şekilde bekleyen bölgeye de dolaylı bir etki yarattığı yorumuna da ulaşılabilir. Bu husus da gücün psikolojik etkilerine açık bir örnektir.

Operasyonun gidişatına dönülecek olursa 10 Ekim gününden itibaren bölgedeki terör yapılanmasının ciddi bir kırılma sürecine girildiği açıkça görülmektedir. Zira Türkiye'nin zaferinden emin olan ve uzun zamandır YPG egemenliği altında yaşamaya mecbur bırakılan birtakım yerel yapılanmalar da hızlı bir şekilde YPG'ye karşı direnişe geçmiş ve örgütle çatışmaya geçmiştir.⁴¹⁰ Aynı gün içerisinde Türk ordusu da hızlı bir şekilde ilerleyerek ilk stratejik hedef olan Tel Abyad'ı kuşatarak belirtilen bölgenin çevre hattındaki küçük yerleşim bölgelerini terörden arındırmaktaydı.⁴¹¹ Kuşatma harekâtı hem örgütün belirli bir alan içerisinde sıkışıp kalmasına zemin hazırlıyor hem de dışarıdan gelebilecek bir desteğin önünü

⁴⁰⁷ Demir, 2019b:107-108.

⁴⁰⁸ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:50.

⁴⁰⁹ <https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-iste-baris-pinari-harekatindan-ilk-goruntuler> (Erişim Tarihi:01.02.2020)

⁴¹⁰ Demir, 2019b:114

⁴¹¹ Demir, 2019b:115.

kapatarak örgütün direniş gücünü zayıflatıyordu. Bu husus da hem TSK'nın daha az zayıat vermesini hem de operasyonun daha kısa sürede tamamlanmasını sağlamaktaydı. Operasyon devam etmekte iken tıpkı diğer harekâtlarda olduğu gibi YPG tarafından Türk yerleşim yerlerine çok sayıda roket atıldı ve bu atışlar can kayıplarına neden oldu.⁴¹² Bu durum esasında örgüte karşı alınan bütün önlemlere ve atılan adımlara rağmen YPG'nin halen bir tehdit oluşturduğunun; Türkiye'nin ulusal güvenliği için bu tehdidin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğinin açık bir göstergesidir.

Harekâtın 3. gününde yani 12 Ekim'e gelindiğinde Rasulayn, 13 Ekim gününde ise Tel Abyad terörden ve terörün yol açtığı güvensizlik, tehdit vb. risklerden tamamen ayrıştırılarak kontrol altına alındı.⁴¹³ Aynı tarihler içerisinde M4 karayolu TSK'nın denetimine ve egemenliğine geçti.⁴¹⁴ Böylelikle Türk ordusunun en önemli stratejik hedefleri harekâtın daha bir haftası dahi dolmadan başarıyla gerçekleştirilmiş oldu. Bu durum esasında ordunun alan operasyonu kabiliyetinin ne denli geliştiğinin de bir göstergesi olarak yorumlanabilir. 17 Ekim'de ise ABD'li yetkililerin de devreye girilmesi ile kısa süreli bir ateşkes kararı alınmış bu süreç zarfında YPG'nin geri çekilmesi tasarlanmıştır.⁴¹⁵

Ayrıca varılan mutabakatta ABD, Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarına ılımlı yaklaştığını da net ve açık bir şekilde ifade etmiştir.⁴¹⁶ Bu durum esasında ABD'nin Türkiye'nin ulusal güvenliğinden ziyade Ankara ve Washington arasında son dönemde bozulan ilişkilerin yeniden düzeltilebilmesi gerekliliğinin Beyaz Saray tarafından verilen bir sinyali olarak da değerlendirilebilir. Zira iki ülke arasındaki ilişkilerin zedelenmesi Türkiye'yi bir yandan Rusya ve İran gibi bölgesel güçlerle olan temasının yoğunlaşmasına yol açıyor diğer yandan da Ankara'nın bölgedeki sorunlara yönelik diplomatik yollarla çözüm bulunamadığı savını güçlendirerek Türkiye'nin sahada daha özerk hareket etmesine zemin oluşturunuyordu. Bu bağlamda ABD'deki karar alıcı mekanizmaların zaman zaman farklı ve istikrarsız tavırlar sergilediği görülmektedir.

Mutabakat konusuna geri dönülecek olursa YPG'nin doğrudan aleyhine olan bu anlaşmaya örgütün riayet ettiği ve geri çekildiğini belirtmek gerek. Esasında bu riayet ediş örgütün içerisinde bulunduğu çıkmaz sonucu bir zaruriyet halini de almıştı. Bu durum bir değerlendirilmeye tabi tutulduğunda YPG'nin artık TSK ile bir çatışma içerisine girmeyi

---

⁴¹² <https://www.haberturk.com/son-dakika-akcakale-ye-roket-ve-havanli-saldiri-yaralilar-var-2529744> (Erişim Tarihi: 21.08.2021)

⁴¹³ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:53.

⁴¹⁴ Demir, 2019b:129.

⁴¹⁵ Polat, 2020:79.

⁴¹⁶ Demir, 2019b:154.

rasyonel bulmadığı ve böyle bir çatışma dâhilinde çok ciddi güç kayıplarına uğradığının bilincine vardığı gerçeğine ulaşılabilir. YPG'nin geri çekilmesi ve TSK'nın kontrol alanını genişletmesiyle birlikte 13. günün sonunda ise Türkiye'nin kontrol alanı hedeflediği düzleme ulaşmış ve esasında Barış Pınarı Harekâtı'nın askerî açıdan risk barındıran ve doğrudan yoğun çatışma içeren safhası tamamlanmıştır. 22 Ekim tarihinde Ankara ve Moskova arasında yapılan bir antlaşma ile örgütün sadece Barış Pınarı bölgesinden değil bütün sınır hattından 30 kilometre geri çekilmesi konusunda anlaşıldı.⁴¹⁷ Ancak YPG'nin geri çekilmesi sırasında örgüt tarafından sıklıkla ateşkes ihlalleri yapıldı ve varılan antlaşmaların sekteye uğratılması adına gayret edildi.⁴¹⁸

YPG'nin çekilmesiyle birlikte Türkiye de bölgede hızlı bir şekilde sağlık, ulaşım, altyapı gibi çalışmalara başlamış; ayrıca Tel Abyad ve Rasulayn başta olmak üzere kontrol altına alınan yerleşim yerlerindeki bombalı tuzaklar imha edilerek gerek askeri personelin gerekse de sivillerin güvenliği sağlanmıştır.⁴¹⁹ Belirtilen mayın ve patlayıcı tuzakların sayısı TSK tarafından yapılan açıklamalarda binlerle ifade edilmektedir ki bu durum esasında örgütün hem yerleşim yerlerinin nasıl riskli ve güvensiz bir hale getirdiğinin hem de sahip olduğu askeri envanterin ne denli ciddi olduğunun göstergesidir. Örgütün bu denli bir askeri ekipmana sahip olması esasında dışarıdan aldığı lojistik ve finansal desteğin de bir belirtisidir. Bu bağlamda ABD, AB ve Rusya'nın YPG üzerinden İŞİD ile mücadele adı altında örgütü silahlandırması esasında bölgedeki güvensizlik ortamını bir başka güvenlik problemiyle gidermeye çalışma gayreti olarak da yorumlanabilir. Bu husus da hiç şüphesiz sürdürülebilir ve rasyonel değildir.

Harekâtın gidişatına geri dönülecek olursa YPG'nin çekilmesiyle birlikte Türkiye ve Rusya askeri personelleri sınırın 10 kilometre derinliğinde yoğun bir program dâhilinde denetim ve güvenlik kontrolü amaçlı devriye faaliyetleri düzenlemeye başlamıştır.⁴²⁰ Ayrıca bu devriye faaliyetlerine insansız hava araçları da destekte bulunmuştur. NATO üyesi bir ülkenin gelişmeler ve meydana çıkan durum neticesinde Rusya ile ortak askeri faaliyette bulunması da yüzeysel bir mantıkla yorumlandığında esasında tarihin seyri açısından oldukça ilginç ancak uluslararası ilişkiler disiplininin temel odak noktalarından biri olan ulusal çıkar, güvenlik ve devlet merkezli bakış açısı göz önüne alındığında ise gayet normal bir durumdur. Zira devletler için çıkar ve güvenlik temel amaç ve vazgeçilemeyecek yegane ilkedir.

⁴¹⁷ Ayvaz, 2020:57.

⁴¹⁸ Demir, 2019b:183.

⁴¹⁹ Demir, 2019b:257.

⁴²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ikinci-turk-rus-kara-devriyesi-gerceklestirildi/1636005> (Erişim Tarihi:01.09.2021)

(Erişim

5.6.2 Barış Pınarı Harekâtı'nın Sonuçları

Türkiye'nin Suriye üzerinden gerçekleştirdiği üçüncü kara operasyonu olan Barış Pınarı Harekâtı esasında sonuçları ve yol açtığı gelişmeler bakımından diğer iki harekâtın bir tamamlayıcısı niteliğindedir. Bu bağlamda yapılan operasyon sadece kendi manevra alanını kapsamamakta bölgenin diğer alanlarında da doğrudan etkilere neden olmuştur. Operasyonun sonuçlarına değinilecek olursa sırasıyla şu ifadeler yer verilebilir.

- 1- Operasyon doğrudan yapıldığı alan göz önüne alındığında 2200 kilometrekarelik kara bölgesi terörden arındırılarak gerek sivillerin gerekse de bölgedeki güvenlik güçlerinin yaşamını sürdürebilmesi adına elverişli bir hale getirilmiştir.⁴²¹ Ayrıca YPG'nin sınır hattından 30 kilometreye yakın bir mesafe boyunca geri çekilmeye mahkûm bırakılması ve bu alanlarda Türkiye ile Rusya'nın ortak devriye atması ile birlikte terörden tamamen arındırılan alanın miktarı 4220 kilometrekareye değin ulaşmaktadır.⁴²²
- 2- Tel Abyad ve Rasulayn gibi iki stratejik ilçe başta olmak üzere 160 civarında ikamet alanı güvenlikleştirilmiştir.⁴²³ Bu durum da esasında Türkiye'de yaşamakta olan Suriyeli sığınmacıların ülkesine geri dönebileceği yeni alanlar anlamına gelmektedir. Bu anlamdan da çıkarılacak sonuç şudur ki Türkiye'nin yaptığı askeri operasyonlar sadece ulusal güvenlik veya ulusal çıkar gibi hususları kapsamamakta aynı zamanda insani değerler ve savaş mağdurları için de bir fırsat doğurmaktadır. Bunun somut bir örneği olarak terörden arındırılan bölgelere geri dönen sivillerle yapılan görüşmelerde bu ailelerin hem operasyonun neticelerinden memnun oldukları hem de Türkiye'ye dair olumlu düşünceler besledikleri yaptıkları açıklamalardan da net bir şekilde görülmektedir.⁴²⁴
- 3- Operasyon süresince yaklaşık 1300 terör örgütü mensubu ortadan kaldırılmış ve binlercesi de sınırdan oldukça geri bir noktaya çekilmeye mahkûm edilmiştir.⁴²⁵ Buna karşılık Türkiye'nin kendi askeri personelinden verdiği şehit sayısı ise 9'dur.⁴²⁶ Esasında bu durum oldukça düşük bir zayıatla çok ciddi neticeler alınabildiğinin bir göstergesi olarak TSK'nın operasyonel kabiliyetinin her adımda daha da geliştiğinin de bir işaretidir. Buna ilaveten bölgedeki yerel unsurlardan kurulan ve Suriye Milli Ordusu olarak

⁴²¹ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:70.

⁴²² Demir, 2019b:307.

⁴²³ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:70.

⁴²⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/baris-pinari-harekati-yerinden-edilen-binlerce-sivili-evine-kavusturdu/2004588> (Erişim Tarihi:01.09.2021)

⁴²⁵ Demir, 2019b:313.

⁴²⁶ Anadolu Ajansı Yayınları, 2019:71.

adlandırılan askeri birimin TSK'ya kıyasla çok daha fazla kayıp verdiğini de eklemek gerekir. Ancak Türk askerinin verdiği kayıpların bir nicelik olmaktan çok daha fazla anlam ifade ettiği ve alınan başarılarla rağmen Suriye üzerinde verilen kayıpların şehit aileleri için ağır acılara da yol açtığı gerçeğinin bir psikolojik unsur olarak altı çizilmelidir.

4- Barış Pınarı Harekâtı ile birlikte Türkiye'nin sahadaki varlığının askeri olarak güçlenmesi hiç şüphesiz diplomatik ve siyasal olarak da Ankara'daki karar alıcı mekanizmanın elini uluslararası mecrada güçlendirmiş ve devletin dış dünyaya karşı diplomatik manada özgüven bilincini arttırmıştır.⁴²⁷ Bu durum da yapılan diplomatik girişimlerde Türkiye'nin kendi savlar ve uygulamak istediği projeler için askeri olarak da baskılama avantajına sahip olmasına temel oluşturmuştur.

5- 4. Maddede ifade edilen hususu somut bir örnekle açıklamak gerekirse Türkiye Barış Pınarı Harekâtı ile birlikte sadece operasyon alanını değil bu alanın dışında kalan hat boyunca sınırın tamamını terörden arındırmayı başarmış yani Ankara'nın ısrarla altını çizdiği ve devletin askeri amaçları arasında yer alan "Güvenli Bölge" projesi hayata geçirilebilmiştir.⁴²⁸ Bu durum da askeri gücün caydırıcı özelliğine ve işlevselliğine örnek olarak gösterilebilir.

6- Barış Pınarı Harekâtı ile birlikte Türkiye aleyhinde yabancı basında yapılan manipölasyonlar ve algı operasyonlarına karşılık Türkiye'nin bu karalama kampanyalarını işlevsiz hale getirecek veriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Örneğin TSK'nın Kürtlere yönelik bir operasyon düzenlediği savı bölgede özgürlüğüne kavuşan ailelerin gösterdiği olumlu tepkiler ve YPG karşısında Türkiye'yi destekleyen Kürt kökenli bireylerin mevcut bulunduğu gerçeği ile çürütülebilmektedir.⁴²⁹

7- Barış Pınarı Harekâtı ile birlikte lojistik olarak da TSK'nın bölgede sahip olduğu ciddi bir düzeye ulaşmıştır. Bilhassa M4 karayolu olarak bilinen kara geçiş hattının TSK kontrolüne geçmesi bu durumun net bir göstergesidir.⁴³⁰ TSK için olumlu neticelere yol açan bu husus YPG için de tam tersi olarak olumsuz sonuçlar ifade etmektedir.

8- Barış Pınarı Harekâtı, sadece Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamakla kalmamış Kuzey Irak ve Suriye hattı üzerinden Akdeniz'e ulaşan bir terör koridoru projesini de

⁴²⁷ Demirkol, 2020:83.

⁴²⁸ Demirkol, 2020:82.

⁴²⁹ Caner, 2019:19.

⁴³⁰ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/ypgnin-lojistik-faaliyet-yuruttugu-m4-karayolu-kontrol-altinda-943372.html> (Erişim Tarihi: 03.09.2021)

işlevsiz hale getirmiştir.⁴³¹Bu durum gerek kısa gerekse de uzun vadede örgütün çıkarlarına çok ciddi darbeler vurduğu gibi ayrıca YPG'nin petrol ticaret gücünü de olumsuz anlamda etkilemiştir. Bu bağlamda TSK'nın yaptığı operasyonlar sadece terör mensuplarının imha edilmesi ile sınırlı kalmadığının göstergesi olarak ayrıca örgütün ekonomik güç parametrelerini de ciddi manada azalttığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Barış Pınarı Harekâtı'nın sonuçları bu şekilde özetlenebilir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu harekât ile ileri hatta savunma stratejisinin en önemli parçası olan Suriye ayağı büyük bir gelişme kat etmiştir. Bu stratejinin diğer ayağı ise Kuzey Irak üzerinden gerçekleştirilen güvenlik tehditlerinin minimum düzeye indirilmesidir. Türkiye bir yandan Suriye üzerinde operasyonlar gerçekleştirirken diğer yanda da eş zamanlı olarak Kuzey Irak üzerinde bir savunma hattı oluşturmayı başarmıştır. Çalışmanın ortaya koyduğu savların sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi adına bu hususun yani Irak üzerinden kurulan savunma hattının da incelenmesi zaruridir.

5.7 İleri Hatta Savunma Stratejisi'nin Irak Ayağı

Türkiye'ye yönelik mikro düzeyde ulusal güvenlik tehdidinin en yoğun olarak geldiği bölgenin Kuzey Irak olduğunu söylemek hatalı bir yaklaşım olmayacaktır. Bir devlet olarak ele alındığında 1. Körfez Savaşı dönemi haricinde Irak'ın Türkiye'ye yönelik ciddi bir tehdit oluşturmadığı ancak bölgesel anlamda bakıldığında otorite boşluğundan kaynaklı olarak Türkiye'nin Kuzey Irak sınırının ulusal güvenlik anlamında göz ardı edilemeyecek derecede önemli ve üzerine odaklanması gereken bir alan olduğu ifade edilebilir.⁴³² Bu bağlamda ilk cümlede ifade edilen mikro düzeyde tehdidin terör ve terörden kaynaklı sorunlardan oluştuğunu ancak bu sorunların süreklilik arz etmesi ve yaklaşık yarım asır boyunca çözülememesi nedeniyle mikro bir tehdidin makro düzeyde sonuçlara yol açtığı analizi yapılabilir. Bu kısa durum analizinden sonra Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin dönüşmesi noktasında uygulama anlamında Kuzey Irak politikasının da mutlak bir dönüşüme uğraması gerektiği Türkiye'yi yöneten karar alıcı kadro tarafından tercih edilmiştir. Yeni güvenlik stratejisinin Irak'ta nasıl uygulandığı ve hangi politikalar üzerine şekillendiğine geçmeden önce eski stratejinin temel amaçları ve bu amaçların bünyesinde barınan zaafların çalışmanın 4. bölümünde işlendiğini ve bu nedenden ötürü bu bölümde aynı hususların tekrarlanmayacağını ifade etmek gerekmektedir.

⁴³¹ <https://www.kkk.tsk.tr/baris-pinari.aspx> (Erişim Tarihi: 03.09.2021)

⁴³² Yayıncı, 2019:337.

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra çalışmanın ve bu bölümün temel konusu olan ileri hatta savunma stratejisine odaklanmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin yeni güvenlik stratejisi savunmanın ileri hatta dizayn edilmesi üzerine şekillenmekteydi ve bu stratejinin Irak üzerinden de uygulanması kaçınılmazdı. Zira Suriye ve Irak hattı bilhassa Kuzey bölgelerden birbiriyle doğrudan bağlantılı ve Akdeniz'e kadar uzanan bir terör koridoru oluşmasına zemin oluşturacak koşullara sahipti ve bu nedenden ötürü terörle mücadele anlamında Suriye ve Irak bölgeleri birbirini tamamlayan bir bütünün iki parçası niteliğini taşımaktaydı.⁴³³ Bu bakımdan bu iki bütünün herhangi bir parçasında var olacak bir güvenlik problemi veya daha açık bir ifadeyle mevcudiyetini sürdürecektir terör yapılanması diğer parçayı da doğrudan etkileyecek ve oluşturulan savunma hattı kendi içerisinde çarpıklıklar ve zafiyetler barındıracaktı. Bu durumu gayet sağlıklı bir şekilde idrak eden Türk karar alıcı mekanizmalar bir taraftan Suriye'deki terör yapılanmasını engellerken diğer yandan da Kuzey Irak'a yönelik güvenlik anlamında kayda değer adımlar atmışlardır.⁴³⁴ Bu adımları olaylar üzerinden incelemek ve devamında bu olayları çalışmanın temel tezleriyle ilişkilendirerek değerlendirmek yerinde olacaktır.

5.7.1 Sınırın İç Yakasında Terörle Mücadele: Hendek Operasyonları

Türkiye'nin son yıllarda Irak üzerine düzenlediği operasyonlara geçmeden önce son olarak Çözüm Süreci'nin ardından ülkenin savunma ve güvenlik personelinin Diyarbakır, Şırnak, Mardin ve Hakkâri başta olmak üzere Güneydoğu illerinde yoğun bir terörle mücadele faaliyetine giriştiğini hatırlatmak gerekir. Zira Çözüm Süreci'ni suiistimal ve sabotaj eden PKK'nın bölgede geniş çaplı silahlanma ve konuşlanma çalışmaları bahsi geçen alanlarda çok ciddi güvenlik sorunlarına yol açmıştı.⁴³⁵ Bu nedenden ötürü sürecin bitmesiyle birlikte Türkiye belirtilen bölgelerde gerek Emniyet gerekse de TSK personellerinin eş zamanlı katılımlarıyla oldukça ciddi bir temizlik harekâtı gerçekleştirmiştir.

Bilhassa Eylül 2015'te Diyarbakır, Mardin, Şırnak ve Hakkâri bölgelerinde PKK'nın ve terörle ilişkisi olan birtakım siyasi grupların eylemleriyle güneydoğu bölgesindeki il ve ilçe merkezlerinde ciddi bir güvenlik açığı ortaya çıkmış ve bu durumun telafi edilebilmesi için Hendek Operasyonları başlatılmıştır.⁴³⁶ Bu operasyonların çalışmanın Irak başlığı adı altında incelenmesi ise bahsi geçen Hendek yapılanmalarının doğrudan Irak'tan sızan terör unsurları tarafından inşa edilmesi ve Kuzey Irak – Türkiye- Suriye hattının bir bütünün parçaları olarak

⁴³³ Demir, 2021:552.

⁴³⁴ <https://www.msb.gov.tr/tr-TR/PenceSerisiOperasyonu> (Erişim Tarihi: 01.06.2022)

⁴³⁵ Köse, 2017:21-22.

⁴³⁶ İnci, 2019:591-593.

görülmesi hususundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri Çözüm Süreci boyunca sürecin zarar görmemesi için Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı bir operasyon düzenlenmemiş, bu operasyonlar Çözüm Süreci'nin hemen ardından patlak veren terör olaylarıyla tekrardan başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin terörle mücadelesinde gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında yapılan operasyonların bir bütün olarak ulusal güvenlik stratejisinin parçalarını oluşturduğunu ve Kuzey Irak'a düzenlenen harekâtların ve bu alanda oluşturulan güvenlik hattının Çözüm Süreci'nin ardından başladığını belirtmekte yarar var.

Çalışmanın 5.2.1 numaralı başlığında daha kapsamlı bir şekilde incelenen Çözüm Süreci isimli müzakere dönemi esasında Türkiye'nin temel politikalarının PKK tarafından mutlak bir şekilde suiistimal edilmesi şeklinde gelişmiş ve en nihayetinde de başarısızlığa ulaşmıştı. Ankara'daki karar alıcıların “diyalog ve silahsızlandırma” stratejisi üzerine inşa ettiği bu süreç hesap edilenin tam aksine PKK'nın Türk yerleşim yerlerinde çok ciddi bir silahlanma faaliyetine girişmesi sonucuna yol açtı.⁴³⁷ Ayrıca Türkiye'nin süreçten en temel beklentisi terörün tamamen silah bırakması iken PKK ve uzantılarının Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü tehdit eden ve eyalet sistemi benzeri bir idari yapılanmayı temel amaç olarak kendisine misyon edinmesi sürecin başarısızlığa ulaşmasının bir diğer önemli nedenidir.⁴³⁸ 7 Haziran 2015 genel seçimlerinin ardından terör örgütü PKK'nın süreci fiilen bitirmesi ve çok yoğun bir şekilde terör faaliyetlerine başlaması artık Türk güvenlik güçleri için bölgenin mutlak bir şekilde terörden ve terör silahlanmasından arındırılması gerekliliğini ortaya çıkardı. Bu bağlamda bahsi geçen dönemden günümüze değin bölgede yoğun bir terörle mücadele süreci başlamıştır ki bu süreç sadece askeri anlamda değil ekonomik, sosyal ve hatta kültürel çalışmalar yoluyla da desteklenmiş; daha açık bir ifadeyle terörün yol açtığı hasarlar her açıdan telafi edilmeye çalışılmıştır.

PKK terör örgütünün bu dönemde terör faaliyeti adına konsept değişikliğine giderek eylemlerini tamamen sivil yerleşim yerlerine çektiği görülmektedir.⁴³⁹ PKK'nın bu stratejisi esasında örgütün geçmişteki terör faaliyetlerine kıyasla daha tehlikeli ve yıkıcıydı. İlk olarak örgüt üyelerinin sivil yerleşim yerlerine sızması kendilerini kamufle edebilme anlamında terör mensuplarına avantaj sağlarken terörle mücadele etmekte olan güvenlik güçleri için ise bu durum tam aksine ciddi bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Terör örgütü üyesini sivillerden ayırtırmak ve sivillerin can güvenliğini sağlamak sorunsalı bir taraftan terörle mücadele süresini uzatırken diğer yandan da güvenlik güçleri için kendi can güvenliklerinin tehlike

---

⁴³⁷ Ete ve Diğerleri: 2013:61.

⁴³⁸ Coşkun, 2015:45.

⁴³⁹ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:186.

boyutunu da arttırmaktaydı. Örneğin herhangi bir binaya yapılacak meskûn mahal operasyonunda güvenlik güçleri içeride herhangi bir sivil olması ihtimaline karşılık mevcut alanı ağır silahlarla imha edemiyor bunun yerine askeri personel içerisi çeşitli tuzaklarla donatılmış yapının içerisine doğrudan girmek zorunda kalıyordu. Bu durum da hiç şüphesiz bu bölgelerde verilen askeri kayıpları arttırmaktaydı.

Ayrıca örgüt bahsi geçen bölgelerdeki belediyelerden de destek alarak sokaklar arasında barikatlar kurup hendekler kazarak doğrudan kapsamlı bir çatışmaya hazırlanmıştır.⁴⁴⁰Bu belediyeler sadece hendekler kazılmasına yardımcı olmakla kalmamış aynı zamanda yer altı tünelleri inşa ederek örgütün terör faaliyetlerinde kullanabilecekleri alanlar oluşturmuşlardır.⁴⁴¹Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Hendek Olayları olarak isimlendirilen terör faaliyetlerinin Türkiye için ne denli ciddi bir güvenlik problemi olduğu ve bu sorunun ortadan kaldırılmasının nasıl bir zaruriyet teşkil ettiği anlaşılabilir. Bu husus pek tabii olarak dönemin karar alıcı mekanizması tarafından da görülebilmiş ve bu alanlarda yoğun bir terörle mücadele safhası başlamıştır.

Hendek Olaylarının başladığı Temmuz 2015'den bu olayların bastırılabilirdiği Aralık 2015 dönemi arasında 173 asker ve emniyet mensubu şehit düşmüştür.⁴⁴² Yüzlerce güvenlik personelinin de yaralandığı bu olaylardan siviller de oldukça ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Belediyeler Birliği tarafından yapılan bir araştırmaya göre belirtilen terör olayları ve terörizm faaliyetleri nedeniyle 1 milyona yakın sivil maddi veya manevi olarak bu hadiselerden etkilenmiştir.⁴⁴³ Bu bağlamda terör faaliyetleri yüzlerce konutun maddi hasara uğramasına ve birçok insanın bulundukları bölgeleri terk etmesine yol açmıştır. Ayrıca terör sadece insanları hedef almamış, demiryolu ve elektrik hatları gibi ulaşım araçları başta olmak üzere birçok kamu malına da saldırılarda bulunmuştur.⁴⁴⁴Operasyonlara geri dönülecek olursa Temmuz 2015'ten 2016 yılının bahar ayına kadar yüzlerce PKK'lı terörist etkisiz hale getirilmiş ve binlercesi de tutuklanarak yargı karşısına çıkarılmıştır.⁴⁴⁵ Bu bağlamda Hendek Olaylarının yaklaşık 8 aylık bir zaman zarfında tamamen kontrol altına alındığının ve bölgede tam güvenliği sağlandığının belirtilmesi gerekir.

---

⁴⁴⁰ İnci, 2019:591.

⁴⁴¹ <https://www.trthaber.com/foto-galeri/30-temmuz-2015-gazete-mansetleri/7936/sayfa-1.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2021)

⁴⁴² Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:191.

⁴⁴³ <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/diyarbakir/pkk-hendek-ve-barikatları-880-bin-kisiyi-magdur-etti-37304400> (Erişim Tarihi: 20.10.2021)

⁴⁴⁴ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:191

⁴⁴⁵ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:194.

Çatışma ortamının sona ermesi ve bölgenin terörden arındırılmasından sonra konutları zarar gören ve mağdur olan vatandaşların giderleri devlet tarafından karşılanmış ve ağır hasar gören bölgelerde yoğun bir şehircilik faaliyeti yapılarak bu alanlar tadilat edilmiştir.⁴⁴⁶ Örneğin hendek terör olaylarında büyük zarar gören Diyarbakır'ın Sur ilçesinde ciddi ve yoğun bir çalışmanın ardından çatışmanın izleri silinerek bölgedeki hasar görmüş yapılar, yollar vb. alanlar eski halinden daha modern ve dayanıklı bir duruma getirilmiştir.⁴⁴⁷ Ancak buna rağmen terör olaylarının birçok tarihi eserin orijinal yapısını geri getirilemeyecek derecede zedelediği ve bu nedenle terörün tarihsel yapılara da doğrudan zarar verdiğini de eklemek gerekir. Operasyon yapılan bölgelerde ele geçirilen ağır silah ve bu silahlarda kullanılmak üzere depolanan oldukça ciddi bir düzeyde mühimmat ise PKK terör örgütünün şehir merkezlerinde nasıl güçlü bir şekilde mevcudiyet kurduğunun ve örgütün temel amacının kapsamlı bir çatışmaya hazırlanmak olduğunun bir göstergesidir.⁴⁴⁸ Örgütün siyasal uzantılarının yaptığı açıklamalarda da esasında PKK'nın Türkiye Cumhuriyeti'ni silah kullanarak kendi bölücü amaçlarını gerçekleştirmeye zorlama niyeti taşıdığı görülebilir.⁴⁴⁹ Bütün bu hususlar göz önüne alındığında PKK'nın Çözüm Süreci'ni nasıl suiistimal ettiği ve süreçten terörizm faaliyetleri adına nasıl yararlandığı görülmektedir. Genel anlamıyla değerlendirildiğinde Hendek olaylarına dair şu sonuçlar ve analizler ortaya konulabilir:

- 1- Türkiye'nin her türlü iyi niyetine ve problemleri temelinden çözmeyi amaçlayan amcalarına karşılık PKK terör örgütü Çözüm Süreci'ni mutlak bir şekilde sabotaj ve suiistimal ederek şehirlerde silahlanma faaliyetine gitmiştir.⁴⁵⁰
- 2- PKK'nın Türkiye'nin iç güvenliğini doğrudan ve göz ardı edilemeyecek derecede silahlanması ve çatışma hazırlığı yapması esasında Çözüm Süreci'nin başarısızlıkla sona ermesinde en büyük etken olmuştur.⁴⁵¹
- 3- Ancak sürecin başarısızlıkla sona ermesi Türkiye'nin terörle mücadele anlamında verdiği zafiyetin bir göstergesi olarak yorumlanmamaktadır. Zira PKK terör örgütünün uzun yıllar boyunca süren şehirlerde silahlanma ve kapsamlı bir çatışma yapma hazırlığına rağmen Türk güvenlik güçleri bölgeyi birkaç aylık bir zaman zarfında terörden tamamen

⁴⁴⁶<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/terorden-arindirilan-sur-ilcesi-yeniden-insa-edildi-521954.html> (Erişim Tarihi:20.10.2021)

⁴⁴⁷<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/terorden-arindirilan-sur-ilcesi-yeniden-insa-edildi-521954.html#:~:text=B%C3%B6l%C3%BCc%C3%BC%20ter%C3%B6r%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC%20PKK%2C%202015,il%C3%A7e%20adeta%20yeniden%20in%C5%9Fa%20edildi.> (Erişim Tarihi: 29.10.2021)

⁴⁴⁸ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:195.

⁴⁴⁹ İnci, 2019:591.

⁴⁵⁰ Köse, 2017:21-22.

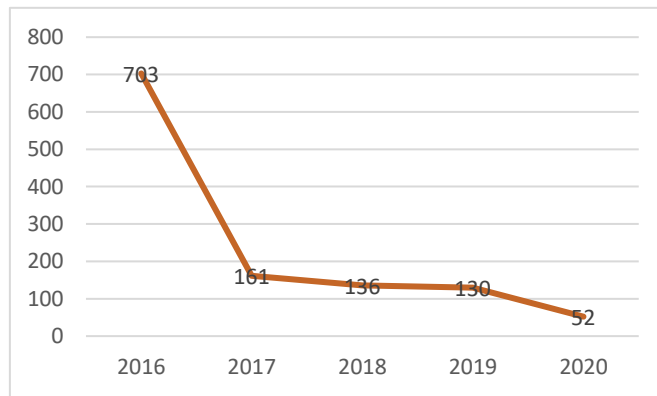
⁴⁵¹ Köse, 2017:33.

arındırabilmiştir. Ayrıca terör eylemlerinden zarar gören sivil yerleşim yerleri de devletin yoğun girişiyle yeniden eski haline getirilmiş; bölgede sosyal, eğitim ve sağlık hizmetleri kaldığı yerden daha güvenli bir ortam içerisinde yeniden devam ettirilebilmiştir.⁴⁵²

4- Teknik anlamda da değerlendirildiğinde Temmuz 2015- Mart 2016 arası dönemde Türkiye'nin ilçe ve il merkezlerinde düzenlediği terörle mücadele operasyonları, askeri raporlarda ve güvenlik çalışmalarında ve bu çalışmalar bağlamında hazırlanan tarihsel metinlerde yer alacak ve gelecek yıllarda güvenlik adına aydınlatıcı ve yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Zira sivillerin hayatını tehlikeye atmamak gibi oldukça zor bir kriteri kendine ilke edinen bir ülke için bu denli kısa bir zamanda bu denli kapsamlı bir alanda meskûn mahal operasyonlarını başarıyla tamamlayabilmesi günümüz askeri literatünde örneği olmayan bir durumdur. Buna ilaveten şehirlerde terörle mücadelenin asker ve polis iş birliği içerisinde daha profesyonel bir şekilde icra edilebilmesi de önemli bir gelişme olmuştur.⁴⁵³ Bu koordinasyon ilerleyen yıllarda sınır ötesinde icra edilen harekâtlar ardından gerçekleştirilen meskûn mahal operasyonlarına da yol gösterici olmuştur.

5- Hendek olaylarının ardından bölge insanının teröre yönelik bakış açısında da Türkiye lehine önemli değişiklikler olmuş ve terörden ciddi bir şekilde zarar gören topluluktan teröre katılma oranında azalmalar kayda geçmiştir. İç İşleri Bakanlığı tarafından yayınlanan grafiklere göre Çözüm Süreci'nin ardından PKK'ya katılım sayısı yıllara göre şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 5.2 Yıllara Göre PKK'ya Katılım Sayısı⁴⁵⁴

⁴⁵²<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/terorden-arindirilan-belediyeler-vatandasa-hizmet-ediyor/1153317> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

⁴⁵³<https://www.ihh.com.tr/haber-yuksekovayi-sirt-sirta-temizlediler-553398/> (Erişim Tarihi:10.02.2021)

⁴⁵⁴<https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylu-teror-orgutune-2020-yilindaki-katilim-1984un-de-altinda-kaldi>

1- Tabloda görülen bu hususun ortaya çıkmasında Türkiye'nin operasyonlar sonrası bölgeyi yeniden inşa etmesi ve sivil yaşamı rahatlatıcı adımlar atmasının da etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca teröre doğrudan destek veren ve halk için kullanılması gereken kaynakları terör faaliyetlerine aktaran belediyelerin yerine atanan geçici belediye idarelerinin seçilmişlere kıyasla kamu yararına daha etkili faaliyetler yürütmesi de bölge insanı üzerinde etkili olmuştur. Bu etki hiç şüphesiz Mart 2019 yerel seçimlerinde sayısal sonuçlara da doğrudan yansiyarak bölgede terörle bağlantısı olan siyasi oluşumlar ciddi oy kayıpları yaşamıştır.⁴⁵⁵

2- Türkiye'nin içerideki güvenliği sağlaması sınırın öte yakasındaki adımlarına da olumlu yansımıştır. Zira Hendek terör olaylarının tam anlamıyla bastırılmadan Suriye ve Irak'ta geniş çaplı operasyonlar yapılması Türk güvenlik güçleri adına zorlaştıracı bir etken olarak ortaya çıkacaktı. Ancak sınırın içerisinde terörle mücadele anlamında alınan başarılı sonuçlar daha sonraki dönemlerde yapılan Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı Harekâtı gibi operasyonlarda psikolojik olarak da olumlu etkilere yol açmıştır. Bu durumu biraz daha açmak gerekirse örneğin Türkiye'nin kendi içerisinde güvenliği tam anlamıyla sağlamadan sınır ötesi bir harekâta kalkışması kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanabilir hatta bu harekâtlara yönelik Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkarılması gereken tezkereler parlamentoda yeteri desteği göremeyerek çıkarılamayabilirdi.

Hendek operasyonlarını ve bu operasyonların Türkiye ulusal güvenliği adına ne ifade ettiğini bu şekilde değerlendirdikten sonra bu olayların hemen ardından Kuzey Irak'a yönelik yoğun bir şekilde başlatılan terörle mücadele politikasını işlemek çalışmanın seyri açısından zaruriyet ifade etmektedir.

5.7.2 Kuzey Irak'ta Terörle Mücadele: Kalıcı Konuşlanma Stratejisinin İnşası

Çalışmanın farklı bölümlerinde de değinildiği gibi Türkiye 1980'li yıllardan 2015'e değin zaman zaman sınırın diğer yakasında Kuzey Irak'taki terör mevzilerine yönelik çeşitli şekillerde operasyonlar gerçekleştirmiştir. Ancak bu operasyonlar genel bakımdan birçok kez hava harekâtları şeklinde gerçekleşmiş, karadan yapılan taarruzlarda ise her ne kadar kısmi başarılar elde edilse de TSK'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte örgüt kısa bir sürede aynı noktalar içerisinde tekrardan mevcudiyet kurabilmiştir. Hava operasyonlarının kendi içerisinde barındırdığı zafiyete gelince birincisi bu şekilde bir terörle mücadele stratejisi maliyet bakımından orduya oldukça ağır bir yükümlülük getirmekte ancak bu maliyetin

⁴⁵⁵<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47769338> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

karşılığında alınan verim oldukça düşük bir boyutta kalmaktaydı. Örneğin bir F-16 tipi taarruz uçağının bir saatlik uçuş gerçekleştirmesi binlerce dolarlık maliyete neden olmaktadır.⁴⁵⁶ Maliyeti oldukça yüksek bu harekâtlar sırasında istihbarat birimlerinin işaretlediği noktalar vurulana değin örgüt büyük ölçüde hava araçlarının etki alanının sınırlandığı dar geçitler, mağaralar vb. noktalarda kendilerini güvenli bir pozisyona almaktaydı. Bu gibi çeşitli dezavantajlara rağmen TSK'nın gerçekleştirmiş olduğu hava harekâtlarının örgüte ciddi darbeler vurduğunu da eklemek gerekir. Örneğin 1994 yılında Süleymaniye şehrinin oldukça yakınında bulunan bir terör mevzilenmesine düzenlenen hava operasyonunda yaklaşık 200 terör örgütü mensubu tehdit olmaktan çıkarılmıştır.⁴⁵⁷

Ancak bütün bu eksikliklere ve zafiyetlere rağmen gerek kara gerekse de hava operasyonlarının boşa gittiği şeklinde bir mana çıkarılmamalı sadece bu çeşit bir terörle mücadele stratejisinin verimlilik açısından istenilen sonuçlara ulaşamadığı hususunun altı çizilmelidir. Fakat yine de bu operasyonlarda binlerce terör örgütü mensubunun da etkisiz hale getirildiğini hatırlatmakta yarar var. Türk yetkili makamlarının açıklamalarına göre sadece 1990'lı yıllar temel alındığında bile etkisiz hale getirilen terörist sayısı 5000'in üzerindedir.⁴⁵⁸ Ancak tam da bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir husus var. TSK'nın bu denli kapsamlı ve ciddi operasyonlarına rağmen Kuzey Irak'taki terör yapılanması hedeflenen düzeye düşürülememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en temel sebep, paragrafın ilk kısmında da ifade edildiği gibi TSK'nın bölgeden geri çekilmesiyle birlikte örgütün bahsi geçen alanlarda yeniden konuşlanması olmuştur. Terörle mücadele hususundaki bu kısır döngünün aşılabilmesi için Türkiye'nin bölgede daha kalıcı bir mevcudiyet kurması ve terörün konuşlanma imkânlarının önüne geçilebilmesi zaruriydi. Bu strateji de ancak 2015 sonrasında gerçekleştirilebilmeye başlanmıştır.

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı harekâtlar Çözüm Süresi boyunca durdurulmuştu. Ancak 2015 yılının yazında PKK'nın süreci fiilen ve resmen sonlandırmasıyla birlikte Türkiye bir yandan sınırın içerisinde yoğun bir terörle mücadele faaliyeti başlatırken diğer yandan da Kuzey Irak'a yönelik harekâtlara kaldığı yerden devam etmiştir. Bu bağlamda 24 Temmuz 2015 itibariyle yeniden başlayan terör operasyonlarıyla birlikte ilk olarak belirlenen hedefler yoğun bir şekilde hava taarruzlarına

---

⁴⁵⁶<https://www.haberler.com/ekonomi/f-16-savas-ucaginin-bir-saatlik-ucus-maliyeti-250-7559341-haberi/> ((Erişim Tarihi:29.10.2021))

⁴⁵⁷<https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekatlar-417275.html> ((Erişim Tarihi:29.10.2021))

⁴⁵⁸<http://www.aljazeera.com.tr/haber/tsknin-sinir-otesi-operasyonlari> ((Erişim Tarihi:29.10.2021))

tutulmuş ve bu operasyonlar örgüte sayısal anlamda ciddi darbeler vurmasa da psikolojik açıdan terör örgütünün kendi içerisinde dağılma sürecini tetikleyici bir rol oynamıştır.⁴⁵⁹

Bu harekâtlar, 1990'lı yıllardaki hava harekâtlarıyla kıyaslandığında göze çarpan ilk belirgin farklılık yerli SİHA'ların topladığı istihbaratlardan daha verimli sonuçlar alınması olmuştur. Zira daha önceki yıllarda yapılan operasyonlarda İsrail'den alınan Heron isimli hava araçları kullanılmakta ancak bu araçların hatalı istihbarat paylaştığı yönünde iddialar ortaya atılmaktaydı.⁴⁶⁰ Yerli İHA ve SİHA'ların kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bu sorunlar ve tartışmalar da ortadan kalkmış; Türkiye hava istihbaratı yönünde kendi kendine yetebilen bir ülke haline gelmiş; İHA ve SİHA tipi araçları Irak ve Suriye başta olmak üzere birçok bölgede kullanmıştır.⁴⁶¹ Ayrıca bu harekâtlarda birtakım yerli mühimmatların da kullanılması Türkiye açısından simgesel bağlamda oldukça önemli bir gelişmedir. Zira Türkiye'nin son yıllarda yerli savunma sanayisine yönelik yaptığı yatırımlardan doğrudan istifade edilebilmesi bu yatırımların ve çalışmaların ne denli gerekli olduğuna dair önemli bir göstergedir.

2016 yılıyla birlikte Kuzey Irak bölgesindeki terörle etkin mücadele stratejisi yeni düzlemler üzerinden devam etmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye- Irak sınırının yasadışı geçiş güzergâhı olarak belirlenen alanlara dayanıklılık gücü oldukça yüksek ve aşılması oldukça zor olan yüksek boylu beton duvarlar inşa edilmeye başlanmıştır. Günümüz itibarıyla Bu duvarlar aynı zamanda İran ve Suriye sınırının büyük bir kısmına da inşa edilmiştir. Boyları 4 metreye değin varan duvarlar askeri güvenliği arttıran çeşitli teknolojik sistemlerle donatılmış; ayrıca bu yapıların çeşitli noktalarında zırhlı gözetleme kuleleri de inşa edilmiştir.⁴⁶² Sınır hattında kurulan bu yapılar sadece terörle mücadele anlamında değil yasadışı sığınmacı dalgalarına yönelik mücadelede de Türkiye'ye avantaj kazandırmaktadır.

TSK'nın Kuzey Irak'taki kalıcı varlığını ciddi düzeyde arttırması ise Kararlılık ve Pençe Kaplan Operasyonu olarak isimlendirilen askerî harekâtlardan sonra olmuştur. Bu operasyonlar ile Türkiye önce bölgedeki terör yapılanmasına ciddi bir darbe vurmuş ardından da çeşitli bölgelerde güvenlik ve gözlem noktaları inşa etmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 2018 yılının bahar ayında Kararlılık Operasyonu olarak isimlendirilen geniş çaplı sınır ötesi askerî harekât başlatılmıştır. Bu harekât ilk olarak hava taarruzu ile gerçekleşerek bilhassa Avaşın,

⁴⁵⁹ Yeşiltaş ve Diğerleri, 2015:197.

⁴⁶⁰ Düz, 2020:9.

⁴⁶¹ Erdil, 2021:595-599.

⁴⁶² <https://www.haberturk.com/video/haber/izle/suriye-sinirina-yapilan-duvarin-850-kilometresi-tamamlandi/523975> (Erişim Tarihi: 29.10.2021)

Hakurk ve Kandil bölgelerine yönelik yoğun bir şekilde sürdürülmüştür.⁴⁶³ Türk ordusu bahsi geçen harekâta sınırın öte yakasında 15 km derinliğinde bir alana nüfuz etmiştir.⁴⁶⁴ Harekât boyunca sınırın diğer yakasında 770 terör örgütü mensubu tehdit olmaktan çıkarılmıştır.⁴⁶⁵

Belirtilen bu bölgeler terör örgütü PKK açısından stratejik olarak oldukça önemli bir işleve sahipti. TSK'nın bölgeyi terörden arındırarak kontrol altına alma girişimi hiç şüphesiz PKK terör örgütünün çözülme sürecini hızlandıran bir faktör olmuştur. Bu bölgede istenilen neticeler elde edildikten sonra 2019 yılının Mayıs ayında Kuzey Irak'taki terör kamplarına yönelik Pençe Harekâtı başlatılmıştır. Irak'ın Hakurk bölgesine düzenlenen bu harekât esasında Türkiye'nin kendi iç güvenliğine yönelik tehditlerin ana kaynaklarından birini de yok etme amacı taşımaktaydı.⁴⁶⁶

Operasyonlar boyunca yerli üretim olan silah ve hava araçlarının da kullanıldığına ayrıca dikkat çekmek gerekir. Zira bilhassa yerli üretim olan İHA'ların belirlediği terör hedeflerinin topçu atışları ile vurulması ve bu taarruz çeşidinden istenilen verimin alınması Türkiye'nin kendi imkânlarıyla terör örgütünün konuşlandığı bölgeleri tespit edebilmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Zira çalışmanın içerisinde belirtildiği gibi TSK, hava operasyonları adına uzun yıllar boyunca İsrail yapımı Heron araçlarının belirlediği hedeflere mahkûm kalmış ve bu hedeflerin doğruluğu da daima tartışma konusu olmuştu. Bu harekâta dikkat çeken bir diğer husus yine bir başka yerli üretim silahı olan Bora tipi füzelerin kullanılması olmuştur. Operasyonun 2. gününde kullanılan bu füzeler PKK'nın kaçış noktalarını ve olası lojistik hatlarını hedef almıştır.⁴⁶⁷ Bu bağlamda harekâtın başladığı 28 Mayıs tarihinden 23 Hazirana kadar geçen süre zarfında 58 terör örgütü mensubu tehdit olmaktan çıkarılmıştır.⁴⁶⁸ Operasyon sırasında PKK'nın kullandıkları ve TSK tarafından kontrol altına alınan mağaralarda çok sayıda çeşitli ateşli araç ve gereçler de ele geçirilmiştir.⁴⁶⁹ Bu araçlar arasında intihar saldırılarında veya tuzaklarda kullanılan bomba ekipmanlarının bulunduğunu da eklemek gerekir. Ayrıca bahsi geçen mağaralarda hava araçlarına yönelik oldukça etkili füzelerin de ele geçirilmiş olması PKK'nın elinde bulundurduğu silahların etkisi adına önemli bir göstergedir.⁴⁷⁰

⁴⁶³ Aslan ve Diğerleri, 2018:173.

⁴⁶⁴ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekatlar-417275.html> (Erişim Tarihi: 01.11.2021)

⁴⁶⁵ Aslan ve Diğerleri, 2018:199.

⁴⁶⁶ Aslan, 2019:17.

⁴⁶⁷ Aslan, 2019:23.

⁴⁶⁸ Aslan, 2019:24.

⁴⁶⁹ <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/962019-62274> (Erişim Tarihi:11.01.2021)

⁴⁷⁰ Aslan, 2015:25.

Operasyon boyunca etkisizleştirilen terör örgütü mensubu sayısı ise 143'tür.⁴⁷¹ Pençe Operasyonlarının 2. ayağı da 13 Temmuz 2019 tarihinde başlatılarak bölgeye yeni tugaylar sevk edilmiştir.⁴⁷² Bu bağlamda 2019 yılının yaz ayları boyunca süren Pençe-1, Pençe-2 ve Pençe 3 olarak isimlendirilen operasyonlarda etkisiz hale getirilen terörist sayısı 400'ü geçmiştir.⁴⁷³ Bu sayılar ele alındığında terörle mücadele anlamında 2016 sonrası dönemin oldukça verimli geçtiği bir kez daha dikkat çekmektedir. Örneğin sadece 2020 yılında yapılan operasyonlarda gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında tehdit olmaktan çıkarılan teröristlerin sayısı 850'den fazladır.⁴⁷⁴ Ayrıca etkisiz hale getirilen teröristler arasında örgütün karar alma mekanizmalarının da oldukça önemli bir yer tuttuğu unutulmamalıdır.

Pençe Harekâtları; Pençe Kartal, Pençe Kaplan, Pençe Yıldırım ve Pençe Yıldırım Şimşek gibi farklı isimler altında günümüze değin sürmüştür. Bu harekâtlar neticesinde TSK bölgede birçok askeri üs kurarak varlığını kalıcı bir hale getirmiştir. Esasında bu üsler 1990'lı yıllardan beri kurulmaya çalışılmakla birlikte son operasyonlar neticesinde Türkiye'nin sahada aldığı askeri başarılar, TSK'nın kontrol alanını genişletmiş ve gerek istihbarat gerekse de lojistik anlamda bölgedeki Türk askerlerinin pozisyonu iyileştirilmiştir. Böylelikle Kuzey Irak'ta mevcut bulunan TSK personelinin sayısı 10.000'e yaklaşmıştır.⁴⁷⁵ Bu üslerin derinliği bazı noktalarda 40 kilometreye değin varmış ve toplam üs sayısı 38'e ulaşmıştır.⁴⁷⁶

HARİTA 3: Türkiye'nin Irak'taki Askeri Üs Noktaları⁴⁷⁷

⁴⁷¹<https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/07/14/pence-2-harekati-basladi> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷²<https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-pence-2-harekati-basladi-2904217> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷³<https://www.aa.com.tr/en/turkey/new-phase-begins-in-turkeys-northern-iraq-operation/1587143> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷⁴ Öncel ve Günay, 2020:203.

⁴⁷⁵<https://www.indyturk.com/node/316736/her-yedi-askerden-biri-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n-%C3%B6tesinde-tskn%C4%B1n-yurtd%C4%B1nC5%9F%C4%B1ndaki-g%C3%BCc%C3%BC-50-bini-a%C5%9Ft%C4%B1> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷⁶<https://www.mepanews.com/tskdan-kuzey-irakta-38-askeri-nokta-37842h.htm> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷⁷<https://www.milliyet.com.tr/gundem/iste-irakin-kuzeyindeki-mehmetcik-pencesi-tsk-37-noktada-us-olusturdu-6254129> (Erişim Tarihi:01.11.2021)

Haritada da görüldüğü üzere PKK açısından stratejik önemi oldukça yüksek bir nitelikte bulunan Avaşin, Hakurk, Haftanin ve Basyan gibi bölgeler neredeyse tamamıyla kontrol altına alınmış ve kuşatılmıştır. Ayrıca Derecik ve Zaho gibi bölgelerde de TSK'nın mevcudiyet kurmasıyla birlikte Türkiye lehine olacak şekilde ileri hattaki istihbarat faaliyetlerine yönelik kolaylaştırıcı bir temel oluşturulmuştur. Sınır bölgesinde kurulan askeri üsler PKK'nın Kuzey Irak üzerinden Türkiye'ye sızma girişimlerini büyük ölçüde azaltmıştır. Böylelikle içeride yapılan operasyonlar kısır döngü olmaktan çıkarılmış dışarıdan örgüt üyesi bireylerin içerideki yapılanmalara lojistik ve insan kaynağı olarak destek vermesi neredeyse imkânsız hale getirilmiştir. Bu durum da hiç şüphesiz sınırın içerisindeki PKK mensubu sayısına ciddi anlamda darbe vurmuştur. Anadolu Ajansı tarafından yapılan habere göre İç İşleri Bakanlığı'nın paylaştığı veriler doğrultusunda yurt içindeki silahlanmış terörist sayısının Eylül 2021 itibariyle 200'ün altına indiği ifade edilmiştir.⁴⁷⁸

Çeşitli isimlerle adlandırılan harekâtlar neticesinde Türkiye, tıpkı Suriye'de olduğu gibi Kuzey Irak'taki mevcudiyetini de sağlam bir temel üzerine oturtabilmeyi başarmıştır.⁴⁷⁹ Ankara'nın bölgede bulundurduğu askeri güç yapılanması sadece terörle mücadele anlamında değil Türkiye'nin dış politikadaki esneklik payı ve manevra kabiliyeti açısından da ülkeye önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak bu avantajların sadece kara operasyonları ve kara hâkimiyeti üzerine kurulan bir stratejiyle sınırlı kalması kendi içerisinde birtakım zafiyetlere yol açabilecek potansiyeldeydi. Bu bakımdan Türkiye, ileri hatta savunma stratejisini sadece kara hâkimiyetiyle sınırlı tutmamıştır.

---

⁴⁷⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakani-soylu-turkiyedeki-terorist-sayisi-189a-indi/2374884>
(Erişim Tarihi:01.11.2021)

⁴⁷⁹ Yıldız, 2021:21.

ALTINCI BÖLÜM

İLERİ HATTA SAVUNMA STRATEJİSİNİN DENİZLERDE UYGULANIŞI

6.1 Denizde İleri Hat Savunması: Mavi Vatan Doktrini

İleri hatta savunma stratejisi salt kara egemenliğine kurulan bir güvenlik inşa biçiminden ibaret değildir. Zira üç tarafı denizlerle kaplı bir ülkenin ulusal güvenlik stratejisinde deniz kontrol alanlarını ve bu düzlemde meydana gelebilecek gelişmeleri ihmal eden bir güvenlik yaklaşımı kalıcı olmayacağı gibi başarısızlığa da mahkûm kalma tehlikesiyle karşı karşıya gelebilir. Bu bakımdan dünya üzerindeki en önemli boğazlardan iki tanesine ev sahipliği yapan ve ayrıca Ortadoğu, Karadeniz Havzası, Kuzey Afrika gibi bölgelere denizden de komşu olan Türkiye gerek ekonomik gerekse de güvenlik veya siyasi politikalarını dizayn ederken denizcilik faktörüne de önem vermek zorundadır.⁴⁸⁰ Bu durum sadece Türkiye'nin bulunduğu özel konumdan dolayı kaynaklanmamakta ayrıca tarihsel bakımdan da geçmişten miras alınan sorunların gerekliliği olarak deniz alanında Türkiye'nin hem askeri hem de siyasi olarak güçlü bir konuma yükselmesi gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse Batı'da Ege sorunu, güneyde ise Kıbrıs meselesi Türkiye'nin denizlerde gerekli düzeyde bir mevcudiyet kurmasını ve bu alanlara yönelik politikalar geliştirmesini zaruri kılmaktadır.⁴⁸¹ Aksi takdirde hem ekonomik hem de askeri olarak denizlerden dışlanmış ve Anadolu yarımadasına hapsedilmiş bir Türkiye'nin küresel veya bölgesel bir güç olması mümkün değildir.

Bölümün başlığında da belirtildiği gibi ileri hatta savunma stratejisi sadece kara veya denizcilik hususlarından da ibaret değildir ve ‘‘diğer başlığı’’ altında incelenecek olan; hava, teknoloji, ekonomi, siyasi, diplomasi ve kamu diplomasisi gibi hususları da destekleyici yan ögeler olarak bünyesinde barındırmak zorundadır.

Birçok askeri uzman Türkiye'yi bir kara gücü olarak tanımlamakla beraber ülkenin içinde konuşlandığı özel jeopolitik konum, etkin ve işlevsel bir denizcilik politikasını ve denizlerde askeri mevcudiyet kurmayı Türkiye için elzem kılmaktadır. Bilhassa Batı'da Yunanistan'ın Ege Denizine egemen olma girişimleri ve güneyde Kıbrıs sorunundan kaynaklanan hususlar nedeniyle; aynı zamanda son çeyrek yüzyılda Türkiye'nin komşu

---

⁴⁸⁰ Kozanhan, 2020:18-21.

⁴⁸¹ Yücel, 2010:97.

olduğu deniz havzalarında keşfedilen hidrokarbon enerji yataklarına erişme bağlamında Türkiye'nin denizlere olan bakış açısının değişmesi zaruriydi. İlk olarak gerek kara sınırları gerekse de denizlerde kıyı şeridini koruma stratejisi yani pasif sınır savunması günümüz konjonktüründe uygulanamaz olmuş; ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu güç parametreleri bu stratejiyle çelişir bir noktaya gelmişti.

Bu bağlamda Türkiye'nin yeni dönemde belirlediği ve ‘‘Mavi Vatan’’ olarak adlandırılan yeni denizcilik konsepti esasında MEB, Kıta Sahanelığı vb. birçok teknik soruna ve engele rağmen Türkiye'nin daha açık denizlerde etkinlik kurabilmesini ve bu alanlarda Türkiye'nin haklarını savunmayı amaçlamaktaydı.⁴⁸² Burada esas amaç bir yandan Yunanistan'ın ortaya koyduğu haritalara karşı meşru müdafaa ve deniz yetki alanları konusundaki hakların savunması diğer yandan ise bölgesel egemenlik kurabilmek adına denizlerde güçlü bir askeri ve politik mevcudiyetin gerekliliğı yönündeki ihtiyaçları karşılamaktır. Esasında kısa vadeli olarak düşünüldüğünde Türkiye'nin bölgesel egemen olabilmesi güç gözükmemekte ancak uzun vadeli devlet politikaları açısından düşünüldüğünde bugün denizcilik konusunda atılan adımların gelecek çeyrek yüzyıllarda meyvelerini verebileceğı unutulmamalıdır.

‘‘Mavi Vatan’’ kavramına yeniden dönülecek olunursa bu ifade ilk kez 2006 yılında amiral Cem Gürdeniz ortaya atılmış; ardından yine bir deniz subayı olan Cihat Yayı tarafından gerekli çalışmalar yapılarak teknik ve teorik bir düzleme oturtulmuş bir ulusal güvenlik doktrindir.⁴⁸³ Bu doktrin ilk etapta Türkiye'nin bütün deniz yetki alanlarını farklı teknikler yoluyla hesaplayarak yeni bir ulusal sınır haritası ortaya koymaktadır. Buna göre Türkiye'nin denizdeki ulusal sahası Amiral Cihat Yayı'nın çizimleri esas alındığında 462 bin kilometrekaredir.⁴⁸⁴ Bu harita ve ortaya konulan kontrol alanı uluslararası düzlemde resmi bir hukuksal kaynağı dayanmasa da ve haritanın geçerliliğı komşu ülkeler tarafından kabul edilmese de Türkiye, bu doktrin esaslı denizcilik politikası yönünde kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirilmektedir. Bu stratejilerden ilki Türkiye'nin askeri anlamda denizlerde güçlü bir mevcudiyet kurması amacını taşımaktadır. Ortaya konulan strateji aynı zamanda Türkiye'nin kendi deniz yetki alanlarında bulunan hidrokarbon enerji yataklarını hiçbir uluslararası baskıya maruz kalmadan hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde kullanabilmesini hedeflemektedir. Bu noktada Mavi Vatan doktrininde ekonomik ve ulusal güvenlik

⁴⁸² Murat, 2022:36.

⁴⁸³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54096105> (Erişim Tarihi:28.11.2021)

⁴⁸⁴ <https://www.savunmasanayi.org/doc-dr-cihat-yaycinin-cizdigi-mavi-vatan-haritasi/> (Erişim Tarihi:28.11.2021)

(Erişim

Ulusal Mutabakat Hükümeti ile yapılan bu antlaşma Türkiye'nin ortaya koyduğu savların uluslararası düzlemde kabul edilebilmesi açısından önemli bir adımdır.⁴⁸⁷ Ancak sadece Libya ile olan bir antlaşmanın Mavi Vatan doktrinin kabulü açısından yeterli olduğunu söylemek de güçtür. Zira bölgedeki Mısır, İsrail, Suriye, Lübnan gibi devletlerin de Mavi Vatan sınırlarını kabul edebilecek adımlar atılması doktrinin sürekliliği ve gerçekçiliği açısından elzemdir. Aksi takdirde Türkiye'nin ortaya koyduğu haritanın uluslararası kamuoyunda ciddiye alınması mümkün gözükmemektedir.

6.1.1 Avantaj ve Dezavantajları İle Mavi Vatan Doktrinine Dair Analiz

Mavi Vatan doktrinini teknik anlamda incelemek hem bu çalışmanın kapsamını aşmakta hem de bu tezin inceleme alanının dışında kalmaktadır. Bu sebepten ötürü Mavi Vatan doktrinine dair yapılacak olan analiz, teknik bir harita incelemesinden ziyade siyasi ve stratejik bir perspektiften yapılacaktır.

1- Mavi Vatan doktrininin ortaya koymuş olduğu egemenlik alanı Karadeniz bölgesi için herhangi bir tartışmaya neden olmamaktadır. Zira Türkiye'nin 1986 yılında Karadeniz'deki MEB alanını açık bir şekilde uluslararası kamuoyuna bildirmiş ve bu bildiriye resmi yollarla desteklemiştir.⁴⁸⁸ Buna ek olarak ilan edilen MEB alanının Karadeniz'e komşu olan devletler arasında herhangi bir itiraza sebebiyet vermemesi Türkiye açısından Karadeniz için sorunsuz bir egemenlik alanının varlığını ispatlamaktadır. Bubakımdan değerlendirildiğinde gerek günümüzde gerekse de gelecekte Mavi Vatan haritasının Karadeniz bölgesi için herhangi bir anlaşmazlığa neden olmayacağı öngörülebilir. Bu durumun Türkiye açısından en büyük avantajı ise son dönemde Karadeniz'de keşfedilen doğalgaz yataklarından uluslararası bir baskıya maruz kalınmadan rahatlıkla istifade edilebilmesidir.⁴⁸⁹

2- Ege denizine odaklanılacak olursa burada Mavi Vatan haritasının çok ciddi bir bölgesel ve küresel itiraza maruz kaldığı ifade edilebilir. Zira Türkiye'nin bölgede şu ana kadar MEB ilan edememiş olması ve Ege denizinin kendi bünyesinde barındırdığı coğrafi ve özel birtakım nitelikleri nedeniyle Türkiye'nin burada Karadeniz'dekine benzer bir MEB ilan edebilmesinin mümkün olmaması ciddi bir sorun teşkil etmektedir.⁴⁹⁰ Zira Ege denizi aynı anda hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin 200 millik MEB alanı ilan

---

⁴⁸⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-deniz-yetki-anlasmasi-dogu-akdenizde-hak-ve-dengeleri-guvenceye-aldi/2431239> (Erişim Tarihi:17.05.2021)

⁴⁸⁸ Balık, 2018:91.

⁴⁸⁹ Sakıncı, 2021:912.

⁴⁹⁰ Tok, 2021:7.

edebilmesini teknik olarak mümkün kılmamaktadır. Buna ilaveten Türk kara sınırlarının oldukça yakınında bulunan Yunan adaları ve adaların tartışmalı statüsü, Türkiye'nin Mavi Vatan haritasının bu bölgede işlevselliğini eleştirilere açık hale getirmektedir. Bu bağlamda Türkiye'yi yöneten karar alıcılar her ne kadar gerek askeri gerekse de siyasi açıdan Türkiye'nin Ege'deki haklarını savunacak ve destekleyecek adımlar atsa da uluslararası konjonktür nedeniyle birtakım problemlerin mevcudiyeti ortadan kaldırılamamaktadır.

3- Ege'deki duruma benzer bir başka durum da Akdeniz için geçerlidir. Burada bilhassa Kıbrıs adasının tartışmalı siyasi statüsü nedeniyle Türkiye'nin ortaya koyduğu Mavi Vatan haritası itirazlara neden olmaktadır. Ancak itirazın asıl kaynağı Kıbrıs'tan ziyade bölgede yüksek düzeyde bulunan hidrokarbon yataklarının paylaşılması noktasında yatmaktadır.⁴⁹¹ Yunanistan, Mısır ve İsrail; Türkiye'nin bu enerji kaynaklarına erişebilmesini istememekte aynı zamanda mevcut enerji yataklarının nakliyesinin Türkiye üzerinden geçirilmesini de olumsuz karşılamaktadır. Bu sebepten ötürü bahsi geçen üç devlet, bölgede birbirlerinin savlarını destekleyerek Türkiye'yi çembere alma stratejisini uygulamaya çalışmaktadır.

4- Buna ilaveten Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlık sadece siyasi sebeplerle de sınırlı değildir. Rodos ve Girit gibi bir yönü Akdeniz'e dönük olan Yunan adalarının statülerinin tartışmalı durumu da bölgede anlaşmazlığa neden olmaktadır.⁴⁹² Yunanistan hükümeti tıpkı Ege'deki adalarda olduğu gibi bu adaların da kendilerine ait Kıta Sahaneliklerini olduklarını iddia etmektedir. Ancak Yunanistan'ın ortaya koyduğu bu sav, Türk tezleri ile çelişmekte; bu durum da Türkiye'nin Akdeniz'de MEB ilan edebilmesi önünde sorunlara neden olmaktadır.

5- Yukarıda belirtilen birtakım olumsuzluklara ve engellere rağmen Mavi Vatan doktrini Türkiye'nin bölgesel manevraları açısından olumlu nitelikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak, doktrinin psikolojik ve vizyon boyutu Türkiye'nin bölge ülkelerine verdiği mesaj ve ülkenin temel stratejisinin ne olduğu konusunda göz ardı edilemeyecek bir niteliktedir. Zira Türkiye, Mavi Vatan doktrini ile kendisini Anadolu yarımadasına hapsetmeye çalışan bölgesel ve küresel güçlere karşı açıkça meydan okumakta ve ülkeye dayatılan kendi kabuğuna çekilme politikasını çok net bir şekilde reddettiğini ifade etmektedir.⁴⁹³ Bu bakımdan Türkiye, hem Mavi Vatan

---

⁴⁹¹ Yaşa ve Yılmaz, 2022:13.

⁴⁹² Avan, 2020:91.

⁴⁹³ Tuna, 2020:81.

doktrinin mutlak bir şekilde savunulacağını göstermek için bölgede büyük bir askeri tatbikat yapmış hem de yukarıda bahsi geçen enerji kaynaklarının temini ve işletilebilmesi noktasında somut adımlar atmıştır.

6.2 Mavi Vatan 2019 Tatbikatı

2019 yılının şubat ayında başlayan ve mart ayının ilk haftasında tamamlanan ‘‘Mavi Vatan 2019 Tatbikatı’’ Türkiye’nin denizcilik stratejisinin askeri güç unsurları ile desteklenmesi açısından oldukça önemli ve etki yaratan bir girişim olmuştur. TSK tarafından açıklanan bildiride tatbikatın temel amaçları arasında olası bir harbe hazırlık ifadesi de ayrıca önemlidir.⁴⁹⁴ Zira Türkiye, uluslararası alandaki hedef ve stratejilerini her ne kadar ekonomik, siyasal ve diplomatik araçlar kullanarak gerçekleştirmeyi kendine ilke edinse de kendi mevcut askeri güç parametrelerinin de en son tahlilde caydırıcı ve önleyici bir kuvvet unsuru olarak kullanabileceğini sıklıkla vurgulamaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde Suriye ve Irak bölgelerindeki ulusal güvenlik tehditlerine karşı yapılan askeri müdahalelerin bir benzerinin Akdeniz ve Ege Denizi’ndeki tehditlere karşı da Türkiye’yi yöneten karar alıcı mekanizmanın elinde bir koz olarak başvurulabilecek bir seçenek olduğunu belirtmek gerekir. Ancak Türkiye’nin bu noktada hakkaniyet, uluslararası barış ve bölgesel iş birliği gibi ilkeleri temel hedef belirlediği ve kendine yönelik bir saldırı olmadığı sürece askeri seçeneklere başvurmayacağını da altını çizmek yararlı olacaktır.

Tatbikata geri dönülecek olunursa ‘‘Mavi Vatan 2019’’ ile TSK, cumhuriyet tarihinde ilk kez 3 denizde müşterek bir askeri eylem senaryosunun hazırlığını aynı anda yapmıştır.⁴⁹⁵ Ayrıca tatbikat gerek katılan personel gerekse de askeri araç sayısı bakımından da oldukça önemli bir girişim olmuştur. Toplamda 103 parça deniz aracının katıldığı tatbikatta, yerli üretim olan silahların da etkin bir şekilde test edilmesi psikolojik harp unsurları bakımından oldukça önemlidir.⁴⁹⁶ Büyük ölçüde profesyonel birliklerden oluşan 19 bin kişilik askeri personelin iştirak ettiği bu tatbikat, katılım sayısı bakımından da bir hayli dikkat çekicidir.⁴⁹⁷

Ayrıca yerli üretim olan silahların etkinliğinin ve işlevselliğinin uluslararası camiaya gösterilmesi bakımından da bu tatbikat önemli bir rol üstlenmiştir. Zira Türkiye, Mavi Vatan tatbikatı ile bir yandan bölgesel ve küresel güçlere kendi deniz egemenlik alanlarında hiçbir

⁴⁹⁴<https://www.dzkk.tsk.tr/Anasayfa/Basin?url=mavi-vatan-2019-taktik-tatbikati-3122020> (Erişim Tarihi:01.01.2022)

⁴⁹⁵<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (Erişim Tarihi:01.01.2022)

⁴⁹⁶<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (Erişim Tarihi: 01.01.2022)

⁴⁹⁷ Demirel ve Erbul, 2019:23.

baskıya ve dayatmaya boyun eğmeyeceği mesajını verirken diğer yandan da savunma sanayisinin günden güne güçlendiğini de net bir şekilde ortaya koymuştur. TCG Burgazada gemisinin de tatbikatta kullanılmasıyla Türkiye, sadece hava ve kara araçlarında değil deniz araçlarında da yerleşme projesinin sonuçlarını almaya başladığını göstermiş oldu. Ayrıca TCH-G Burgazada gemisinin denizlerdeki fonksiyonel özellikleri Türkiye'nin son çeyrek asırda hayata geçirdiği ve zaman zaman sekteye uğrasa da günümüzde de sürmekte olan MİLGEM (Milli Gemi) projesinin ne denli mühim ve zaruri olduğunu da ispatladı.⁴⁹⁸

Tatbikat, sadece yerli değil yabancı basında da geniş yankı uyandırdı. 50 civarında uluslararası yabancı basın kuruluşunun yakından takip ettiği Mavi Vatan tatbikatı, Yunanistan hükümeti tarafından da özel bir değerlendirmeye ve dikkate değer bulundu.⁴⁹⁹ Ayrıca Yunanistan basını ve Yunan diplomatlar Mavi vatan tatbikatının sadece ulusal güvenlik boyutunun olmadığı buna ilaveten tatbikatın büyük ölçüde Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili olduğu değerlendirmesinde bulunmuşlardır.⁵⁰⁰ Efimerida Ton Syntakton isimli Yunan basın kuruluşu ise tatbikatın bir algı operasyonu olduğunu ve Yunanistan askeri birimlerinin tatbikat sırasında gerçekleştirebilecek bir tacize karşı gereken önlemleri aldığını belirtmiştir.⁵⁰¹

Görüldüğü üzere Mavi Vatan tatbikatı gerek teknik ve askerî açıdan gerekse de psikolojik harp unsurları bakımından oldukça önemli ve incelemeye değerdir. Çalışmanın kapsamı ve konusu gereği tatbikatın detaylarına ve aşamalarına girilmese de ulusal güvenlik stratejisi bakımından Mavi Vatan 2019'un "İleri Hattı Savunma Stratejisi'nin" denizcilik açısından bir kilometre taşı olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Zira Mavi Vatan tatbikatı 2019 ile birlikte Türkiye, Mavi Vatan doktrinini askerî açıdan destekleyebilecek bir güç potansiyeline sahip olduğunu ve doktrinin ortaya koyduğu sınırları bir devlet misakı şeklinde ulusal bir hudut şeklinde algılayarak bu algılama sonucunda gereken adımları atabileceğini bütün dünyaya göstermiştir.⁵⁰²

---

⁴⁹⁸ Kadan, 2021:8.

⁴⁹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (Erişim Tarihi:02.01.2022)

⁵⁰⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mavi-vatan-yunan-basininda/1404606> (Erişim Tarihi:02.01.2021)

⁵⁰¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mavi-vatan-yunan-basininda/1404606> (Erişim Tarihi:02.01.2021)

⁵⁰² Murat, 2022:100.

SONUÇ

Türkiye'nin güvenlik politikalarının nasıl bir değişim ve dönüşüme uğradığını inceleyen ve bir analiz niteliğinde olan bu çalışmada uluslararası ilişkiler literatürü bakımından da oldukça önemli bir soruya cevap aramıştır. Bu soru hiç şüphesiz realizm ve liberalizm döngüsü arasında güvenlik politikalarının nasıl bir farklılık arz ettiğine de yansır niteliktedir. Daha açık bir ifadeyle bir devletin güvenlik politikalarında dönemin konjonktürünün mü yoksa devletin kendi güç parametrelerinin mi etkili olduğu hususu masaya yatırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin 1980'li yıllara dek dış politikada realist, ekonomide ise yarı devletçi tutumunun Soğuk Savaş'ın bitmesi, daha doğru bir ifadeyle Gorbacov döneminden itibaren Sovyet tehdidinin yok denilecek seviyeye kadar gerilemesinin ardından gerek iç siyasi bağlamda dönüşüme uğradığı gerekse de temel güvenlik reflekslerinin ciddi bir dönüşümden geçtiği ifade edilebilir. Bu bakımdan, bahsi geçen dönüşüm incelenmeden önce bu çalışma için anahtar kelimelerden biri olan güvenlik kavramı olgusu çeşitli uluslararası ilişkiler teorileri perspektifinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu incelemede bir yandan çalışmanın kapsam ve konusunun aşılması hususuna dikkat edilirken diğer yandan da farklı teorilerin güvenlik kavramı karşısında neden farklı önermeler ve hipotezler ortaya koyduğu ifade edilmek istenmiştir. Bu noktada ilk olarak klasik realist teoriye göre dış dünyaya karşı şüpheli ve insan doğasının çıkar amaçlı olduğunun ve dolayısıyla devletlerin askeri olarak etkin bir konumda bulunmaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Bunun tam aksi bir görüş olarak ise liberalizmin karşılıklı bağımlılık ve iş birliği konularında takındığı olumlu yaklaşımın devletlerin çıkarlarının korunması için yegâne bir yol olduğu yönündeki bakış açısı hatırlatılmıştır.

Devamında ise İngiliz Okulu olarak adlandırılan ekolün realizm ve liberalizm arasında bir orta yol olarak görülen ve bilhassa rasyonalizm şeklinde de adlandırılan konjonktüre göre akılcı bir hareket tutumunun gerekli olduğu yönündeki uluslararası ilişkiler teorisi anlatılmıştır. Bu başlık altında son olarak Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme savı üzerinde durulmuş ve herhangi bir konunun devletler tarafından nasıl bir güvenlik sorunu olarak algılandığı hususu ifade edilmiş ayrıca dil ve söylem unsurlarının güvenlik politikalarının inşasında nasıl araçsallaştırıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışma, strateji kavramının etimolojik kökenlerine inerek devam etmiş ardından ise insanlık tarihi için önemli savaş stratejistleri olan Sun Tzu ve Clausewitz gibi düşünürlerle değinilmiştir. Bu noktada doğru ve etkin bir askeri stratejik planlamanın, mevcut güç

parametlerini maksimal düzeyde kullanabilmek için yegâne yol olduğunun altı çizilmiştir. Bu bağlamda Clausewitz ve Sun Tzu'nun özellikle dikkat çektiği coğrafya unsurunun çalışmadaki savlar için Türkiye bakımından bölgesel konjonktürün de önemli olduğunun altını çizmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise bölgesel ve küresel konjonktür öğeleri incelenmiştir. Bu bağlamda dünyanın 1980'li yıllarla birlikte tam anlamıyla liberalleştiği ve bu liberalleşme olgusunun bilhassa ekonomik ve teknolojik olarak Türkiye'yi fazlasıyla etkilediği vurgulanmıştır. Bölgesel duruma gelince ilk olarak 1. Körfez Savaşı'nın bölgesel istikrarsızlığa nasıl sebep olduğu hususu ele alınmıştır. Bu hususta 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye için temel ulusal güvenlik tehdit algılamalarının ciddi bir değişime uğradığı ifade edilmiştir. Bu değişimde Sovyetler Birliği'nin yerini Batı'da Yunanistan, güneyde Saddam kontrolündeki Irak ve içeride ise gittikçe artan terör eylemleri almıştır. Son olarak 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı olarak bilinen ancak iç savaşlarla neticelenen demokratikleşme dalgalarının Türkiye için nasıl bir güvenlik sorununa yol açtığı önemle vurgulanmıştır. Bu noktada ortaya konulan temel sav; Türkiye gibi bir ülkenin ulusal güvenlik duvarının yeteri düzeye ulaştırılabilmesi için salt diplomatik manevraların yeterli olmadığı, güçlü bir ordunun ise savunma sanayisinde dışa bağımlı olunduğu müddetçe tam anlamıyla etkin bir şekilde kullanılamadığı hususu olmuştur.

Tezin 3. bölümünde ise çalışmanın ana konusu olan Türkiye üzerine odaklanılmaya başlanılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak 1980 öncesi dönem çeşitli zaman dilimlerine ayrılarak bu zaman dilimlerinde Türkiye'nin temel ulusal güvenlik stratejisinin hangi dinamikler üzerine inşa edildiği değerlendirilmiştir. Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmasının gerek kısa gerekse de uzun vadede Türk ulusal güvenliğine ne ölçüde etki ettiği işlenmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan dikkat edilmesi gereken temel nokta NATO'ya entegre olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon bakımından oldukça önemli bir yol kat ettiği'dir. Günümüzde TSK'nın dünyanın sayılı etkin ordularının içerisinde yer alabilmesinin altında yatan temel gerçekliklerden birisi de hiç şüphesiz NATO faktörüdür.

Devamında ise Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında yaşadığı güvenlik sorunlarının ulusal güvenlik stratejilerinin dönüşebilmesi açısından ilk tohum taneleri niteliğinde olduğu önermesi ortaya konulmuştur. Bilhassa 1962 Küba Füze Krizi, 1964 Johnson Mektubu ve 1973 Kıbrıs Barış Harekâtı olaylarının Türkiye'nin uyguladığı ABD güdümlü tek taraflı dış politika ve güvenlik dinamiklerinin ne denli riskli ve sürdürülemez olduğunu net bir şekilde göstermiştir. Bu husus da hiç şüphesiz bir yandan Türkiye'nin dış politik tutumlarının değişmesine diğer yandan da başta yerli savunma sanayisi olmak üzere milli güvenlik

inşasında kendisini bir değişime uğratmasına yol açmıştır. Bu durumu örneklendirmek gerekirse ilk başta 1975 yılında ASELSAN'ın kurulması ve ardından 1980'li yıllarda yerli savunma firmalarının ve kurumlarının ortaya çıkması Türkiye'nin askeri teçhizat bakımından dışarıya olan bağımlılığının azalması noktasında ilk adımlar olarak kayda geçmiştir. Günümüzde bu hususun çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığı ve dışarıdan silah eden bir ülke pozisyonundan büyük ölçüde çıkılıp dışarıya silah ve askeri araçlar satan bir ülke pozisyonuna günden güne erişilmeye devam edildiği hususunun altını çizmek zaruridir. Bu bakımdan bu çalışmanın ortaya koyduğu temel savlardan birisinin de Türk savunma sanayisindeki dönüşümün ilk olarak 1970'li yıllarda başladığı ve esasında bu hususun herhangi bir siyasi iktidar değil bir devlet politikası halinde devam ettiğidir. Bölümün son başlığında ise günümüzde hâlâ devam eden terör sorununun 1980'li yıllarda ortaya çıkışı ve bu hususun güvenlik dinamiklerine olan etkisi ifade edilmiştir.

Dördüncü bölüme geçildiğinde ise çalışmanın ana konusu olan Türk ulusal güvenlik stratejisindeki dönüşüm faktörüne tam anlamıyla girilmiştir. Bu bölümde yerli savunma sanayisindeki gelişmeler vurgulanarak etkileri günümüzde çok daha belirgin bir şekilde hissedilen politikaların ilk adımlarının hangi dinamikler üzerine inşa edildiği açıklanmıştır. Bu noktada yetersiz teknolojik altyapı ve finansal kaynakların kısıtlı olması nedeniyle yerli savunma sanayisi çalışmalarından tam anlamıyla verim alınamadığı gerçeği ise yoruma ve tartışmaya açıktır.

Bir sonraki alt başlıkta ise başta Irak olmak üzere Türkiye'nin terörle mücadelede uyguladığı sınır ötesi harekâtların sebepleri, sonuçları ve zafiyetleri ele alınmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken temel husus Irak'a yapılan operasyonlarda ordunun konvansiyel bir şekilde kullanıldığı ve çok sayıda askerle tam anlamıyla istenilen sonuçlara ulaşamadığıdır. Ayrıca ordunun askeri teknolojiyle yeterince desteklenememesi ve zayıf istihbarat ağı da bir dezavantaj olarak belirmiştir. Buna ilaveten yapılan operasyonların ardından bölgede yeteri düzeyde kalıcı bir varlık kurulamaması da terörün yeniden yuvalanmasına dolaylı olarak zemin oluşturmuştur. Hiç şüphesiz bu zafiyet ve eksiklikler dönemin karar alıcı mekanizmaları ve bilhassa askeri güvenlik uzmanları tarafından da algılanmış ve terörle mücadelede tamamen profesyonel birliklerin gerekliliği gerçeği idrak edilmiştir.

Dönemin bir diğer güvenlik sorunu olan Yunanistan meselesi de bu bölümde işlenmiştir. Bu bağlamda Yunanistan'ın Batı'da Türk deniz egemenlik alanlarını açık bir şekilde tehdit etmesinin, ilerleyen zamanlarda Mavi Vatan Doktrininin ortaya çıkmasında ve sadece karada değil denizlerde de ileri hatta savunma stratejisinin uygulanmasında etkili

olduğu söylenebilir. Bu husus da Türkiye'nin deniz güvenliğinde daha programlı ve daha istikrarlı adımlar atmasını zaruri kılmıştır.

Beşinci bölümde ise ilk olarak ileri hatta savunma stratejisinin ne olduğu işlenmiştir. Bu bağlamda teorik bir çalışma olan ‘‘Stratejik Derinlik’’ doktrinin neyi amaçladığı, neler üzerinde durduğu ve bu doktrinin günümüz savunma stratejilerine ne düzeyde bir etkide bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Doktrin; Türkiye'nin sadece sınırları güvenli hale getirmek üzere dış politika geliştirmesini tehlikeli bulmakta bunun tam aksine sınırların ötesinde siyasi, sosyal ve kültürel bağlamda etkili olmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu bakımdan Davutoğlu'nun Osmanlı'nın Anadolu dışında kalan eski egemenlik alanlarıyla Türkiye arasında tarihsel bir bağ olduğunu ve bu bağın Türk stratejileri için olumlu şekilde kullanılabileceğini ifade ettiği hatırlatılmıştır.

Bu bölümün bir diğer başlığında ise Çözüm Süreci olarak bilinen terörle sosyal zeminde mücadele etme programının, terör örgütünün bu programı sabote ve suiistimal etmesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığının altı çizilmiş ancak bu başarısızlığın sürecin hemen ardından Türkiye'nin yaptığı operasyonlarda askeri güç unsurlarının maksimal düzeyde kullanılması noktasında daha özgür hareket etmesine zemin hazırladığını da belirtmek gerekir. Zira Türkiye, terörle mücadele safhasında gerek içeride gerekse de dışarıda sıklıkla eleştirilere maruz kalmış ve bilhassa bölge halkından gerekli desteği tam olarak alamamıştır. Ancak Çözüm Süreci sırasında terörün çözüme hizmet etmek yerine hem bölge insanının hem de Türkiye'nin iç güvenliğini tehlikeye atan bir girişime başvurmuş olması sonraki süreçte terörle mücadelenin terör unsurlarının tam anlamıyla etkisiz hale getirilmeden sosyal ve ekonomik bir zemine taşınamayacağı gerçeği yönündeki düşünceleri haklı çıkarmıştır. Bu bakımdan Türkiye, önce Hendek ve Sur operasyonlarıyla şehirlerde yapılan terör unsurlarını tamamen temizlemiş ardından aynı bölgede ciddi bir imar faaliyeti ve sosyal programlara başlamıştır. Bu husus da esasında bölgede terörün toplum içinde yeniden yapılanmasına ciddi bir darbe vurmuştur.

Bölüm içerisinde ayrıca PYD ve IŞİD yapılanmalarının Türkiye'yi sınır ötesinde nasıl tehdit ettiği ve bu tehdidin sınırın iç yakasındaki güvenliğe de ciddi düzeyde olumsuz etkide bulunduğu husus işlenmiştir. Bu bakımdan IŞİD ve PYD/YPG'nin ülke içerisinde düzenlemiş oldukları bombalı saldırılar ve diğer terör eylemleri işlenerek bu eylemlerde yaşanan can kayıpları da tarihsel sırayla tek tek sunulmuştur. Buradaki amaç Türkiye'nin sınır ötesinde yaptığı operasyonların arka planında yatan güvenlik gerekliliğini bir kez daha hatırlatmak ve bu operasyonların ne denli hayati öneme sahip olduğunu vurgulamaktır. Ayrıca bahsi geçen terör örgütleri sadece bombalı eylemler düzenlememiş, sınırın diğer yakasından Türk yerleşim

yerlerine havan toplu veya roketli saldırılar gerçekleştirerek başta Hatay, Kilis ve Gaziantep olmak üzere Türk şehir merkezlerinde birçok sivilin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Türkiye'nin artık ulusal güvenliğini sınırları korumak mantığı üzerinden devam ettiremeyeceği gerçeği net bir şekilde anlaşılmıştır.

Bir önceki paragrafta bahsi geçen tehditler ve güvenlik sorunlarının neticesinde Türkiye ilk olarak Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ile hem bölgedeki IŞİD yapılanmasına oldukça ciddi bir darbe vurulmuş hem de ordunun moral ve motivasyonun her türlü olumsuzluğa rağmen hâlâ savaş kabiliyeti düzeyinde olduğu dünya kamuoyuna gösterilmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanması ve başta El Bab bölgesi olmak üzere sınırın diğer yakasında belli bir alanda Türk askerinin hâkimiyet kurmasının ardından Suriye'deki bir diğer tehdit olan YPG'ye karşı Ocak 2018'de Zeytin Dalı Harekâtı icra edilmiştir. Bu harekât ile birlikte Türkiye'nin bölgede kurulmak istenilen bir terör koridoruna hiçbir surette izin verilmeyeceği net bir şekilde ortaya konulmuştur. Bölgeye düzenlenen 3. büyük askeri harekât ise Ekim 2019'da başlatılan ve Barış Pınarı olarak isimlendirilen operasyon olmuştur. Bu operasyonla birlikte YPG terör örgütü sınır hattından tamamen geri püskürtülmüş ve doğuda Hatay'dan başlayıp Batı'da Irak'a kadar uzanan ve Türkiye'nin sınır hattının 30 km kadar ötesine dek ulaşan bir güvenlik hattı inşa edilmiştir. Böylelikle Türkiye, hem sınır güvenliğini sınırın öte yakasından gerçekleştirmeyi başarmış hem de içerideki sığınmacıların güven içerisinde yaşayabilecekleri bir alan tesis etmiştir. Ayrıca bahsi geçen üç harekâtla birlikte Türkiye'nin askeri operasyon kabiliyetinin ne düzeyde olduğu tekrardan ortaya çıkmıştır. Bütün bu değerlendirmeler ve bahsedilen harekâtların sonuçları çalışmanın "Analiz" ve "Harekâtın Sonuçları" isimli başlıklarında çok daha geniş ve ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Bu bölümün son alt başlığında ise İleri Hatta Savunma Stratejisi'nin Irak ayağı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Suriye ve Irak hattının bir bütün olarak değerlendirildiğinin ve bu bütün hatta güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi için Irak'taki terör yapılanmalarının da ciddi düzeyde zayıflatılması gerektiği yönündeki algılama Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik askeri politikalarına doğrudan yansımıştır. Bu durumun bir sonucu olarak operasyon yapıp geri çekilme stratejisi yerini kalıcı konuşlanmaya bırakmıştır. Bu konuşlanma stratejisiyle birlikte önce TSK bölgedeki ciddi bir terör temizliği harekâtı gerçekleştirmiş ardından Hakurk, Haftanin, Basyan ve Avaşin gibi bölgelerde kalıcı bir hâkimiyet tesis etmiştir. Böylelikle Batı'da Hatay'dan başlayıp Doğu'da Irak sınırının kuzey hattını da kapsayan geniş bir güvenlik koridoru inşa edilmiştir. Bu koridor bu çalışmada İleri Hatta Savunma Stratejisi olarak adlandırılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise Mavi Vatan doktrini ve Türkiye'nin denizcilik politikaları üzerine kısa bir değerlendirilme yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak bahsi geçen doktrinin ne ifade ettiği ve denizlerde nasıl tatbik edildiği işlenmiştir. Ardından doktrinin fiil uygulama örneği olarak yapılan geniş çaplı askeri tatbikatlardan bahsedilmiştir. Böylelikle Türkiye'nin savunmayı ileri hatta taşıma stratejisini sadece kara alanlarıyla değil aynı zamanda denizlerdeki egemenlik bölgeleriyle de doğrudan ilgili olduğunun altı çizilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye, savunma stratejisinde gerek karada gerekse de denizlerde topyekûn bir değişikliğe gitmiştir. Bu değişikliğin temel amaçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Ulusal savunma politikalarının sadece güvenlik amaçlı değil aynı zamanda bölgede etkin ve caydırıcı bir güç olarak işleyebilecek düzeye getirilebilmek.
- 2- Savunma politikalarında maksimal düzeyde verim alabilmek.
- 3- Olası çatışma durumlarında sivillerin zarar görmemesi için terörü sınırın öte yakasına püskürterek terörle sınır ötesinde mücadele edebilmek.
- 4- Terörün sınırın öte yakasında yeniden yapılanmasının önüne geçebilmek.
- 5- Küresel veya bölgesel güç olma yolunda askeri güç unsurlarını gelecek çağlara hazırlayabilmek.
- 6- Gerek kara gerekse de deniz egemenlik alanlarını koruma noktasında riskleri en alt düzeye indirebilmek.

Bahsi geçen amaçların hayata geçirilebilmesi için ise şu araçlar kullanılmış ve şu adımlar atılmıştır:

- 1- Yerli savunma sanayisine yatırım yaparak askeri envanter konusunda hem dışarıya olan bağımlılığı azaltılmış hem de bu envanterin daha özgür bir şekilde kullanılabilmesine zemin hazırlanmıştır.
- 2- İHA ve SİHA başta olmak üzere insan gücünün yerine teknolojik araçlar terörle mücadelede öne çıkarılmıştır.
- 3- Bölgedeki yerel unsurlardan vekalet savaşlarına hazır olabilecek küçük askeri birimler inşa edilmiştir.
- 4- Sınır hattı sadece dikenli tellerle değil akıllı mobil duvarlarla ve teknolojik bir sistemde yeniden dizayn edilmiştir.
- 5- Orduda profesyonelliğe gidilmiş ve acemi askerin terörle mücadelede geri plana atılarak bunun yerine eğitilmiş uzman kadroların ön plana çıkması sağlanmıştır.
- 6- Başta ABD ve Rusya olmak üzere büyük güçlerin siyasi baskı ve tehditlerine karşı geri adım atılmayarak Türkiye'nin bölgede önemli bir güç merkezi olduğu hatırlatılmıştır.

KAYNAKÇA

(<https://www.tusas.com/urun/f-16-oncel-i>)

(<https://www.britannica.com/technology/F-16>)

(<https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html>)

Acet, G., & Doğan, F. (2017). "11 Eylül Olayları Sonrası ABD- Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine". *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33): 59-76.

Açıkmeye, S. (2011). "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30): 43-73.

Ağkaya, O. (2016). "İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 71(4): 1059-1089.

Akbaş, Z., & Düzgün, Z. (2012). "Libya'daki Arap Baharı'na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2): 57-81.

Akbaş, Z., Çelik, A., & Duman, v. (2018). "İkinci Yüzyılında İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk- Amerikan ilişkileri". *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19): 2226-2258.

Akbulutgiller, B., & Karaduman, M. (2018). "İnternet Gazeteciliği ve Haber Söylemi: Reina Saldırısı Haberlerinin Çözümlemesi". *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2): 12-26.

Akçapa, M. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Irak ile İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa.

Akçay, A. (2011). "Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 7-47.

Akçay, E. (2016). "Transformasyonel Diplomasi ve Özal Ekolü". E. Ertosun, & E. Demirbaş. (Ed.) *Turgut Özal: Değişim, Dönüşüm*. Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara, (s. 169-191).

Akdevelioğlu, A., & Kürkçüoğlu, Ö. (2010). "Orta Doğuyla İlişkiler". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası*. İletişim Yayınları, İstanbul, (s. 551-586)..

Akşin, S. (2020a). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

AKŞİN, S. (2020b). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Akşin, S. (2020b). *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Akutay, S., & Ateş, D. (2013). 'Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi'. *Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(3): 109-146.
- Alkan, H. (2016). "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar". *Bilig Dergisi*(79): 253-272.
- Altuntaş, E. (2009). *Terörizme Karşı Savaş Stratejisi*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Anadolu Ajansı Yayınları. (2008). *Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi*. İstanbul.
- Anadolu Ajansı Yayınları. (2019). *Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı*. İstanbul.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu* (Cilt 2). Alfa Akademi Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Alfa Akademi Yayıncılık, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Armaoğlu, F. (2019). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, F. (2019). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Kronik Yayınları, İstanbul.
- Arslan, G. (2021). "Başvekil İsmet Paşa'nın "Sovyetlerle İşbirliğine Evet Komünizme Hayır" Seyehati ve Neticeleri: (26 Nisan- 9 Mayıs 1932)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(68): 1-53.
- Aslan, M. (2019). *Pençe Harekâtı*. SETA Yayınları, İstanbul.
- Aslan, M., & Diğerleri. (2018). *"2018'de Güvenlik ve Savunma" 2018'de Türkiye*. SETA Yayınları, İstanbul.
- Aslanlı, A. (2018). *Rusya'nın Suriye Politikası*. ORSAM, Ankara.
- Ataman, M. (2006). *Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler*. Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya.
- Atıcı, N., & Büyükbaş, H. (2012). "Liberal Demokratik Bakış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40: 1-19.
- Avan, E. (2020). "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı". *Avrasya Etütleri Dergisi*, 26(58): 91-118.
- Aydemir, C., & Kaya, M. (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20): 260-282.
- Aydemir, Ş. S. (1993). *İkinci Adam* (Cilt 2). Remzi Kitapevi, İstanbul.

- Aydın, M. (2009). "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye". B. Oran. (Ed.)*Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 399-476).
- Aydın, M., & Ereker, F. (2014). "Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(43), 127-156.
- Aydoğan, E. (2004). "1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11(1): 91-110.
- Ayvaz, Z. (2020). "Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk- Rus İlişkilerine Etkisi". *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 46-63.
- Baharçipek, A., & Ekici, S. (2016). "NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri". *Birey ve Toplum Dergisi*, 6(11): 149-168.
- Balcı, A. (2019). "Realizm". ş. Kardaş, & A. Balcı. (Ed.)*Uluslararası İlişkilere Giriş* (Küre Yayınları, İstanbul, (s. 119-146).
- Balık, İ. (2018). "Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları". *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergisi*, 11(1): 86-98.
- Baran, T. (2019). "Türkiye’de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi". *Dergipark Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 52-81.
- Bayır, F. (2021). "Arap Baharı Sonucunda Türkiye'nin Güvenlik Operasyonlarının Bütçeye Etkisi". *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 31(1): 25-54.
- Baylis, J. (2018). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.
- Bayramoğlu, G. (2018). "Küçük Balık Büyük Balığı Yutabilir Mi? Rekabet Stratejilerinin Anlaşılmasında Sun Tzu’nun “Savaş Sanatı” Taktiklerinden Dersler". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomik Dergisi*, 53(1): 180-200.
- Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 22: 61-96.
- Behçet, M. (2019). "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Bahar’ının İncelenmesi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Ek.): 303-321.
- Bekaroğlu, F., & Kurt, V. (2015). "Mısır’da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: Arap Baharı’ ve Sonrası Sürecin Analizi". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2): 1-36.
- Bekcan, U. (2019). "Sovyet Penceresinden 1956 Macar Ayaklanması: Batı Destekli Bir Karşıdevrim Girişimi". *Social Sciences Research Journal*, 8(1): 15-23.

- Bilgin, K. (2015). "Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Yeni Savaş Çalışmaları". *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi*, 2(8): 39-61.
- BM Enformasyon Merkezi. (2001). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*. Ankara.
- Bozarslan, H. (2015). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Caner, M. (2019). "Barış Pınarı ve Türkiye Karşıtı Medyada Barış Söyleminin Yapı-Sökümü". *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 10(90): 16-19.
- Cankara, P. (2021). "İsrail'in Arap Baharı'na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı'na Yönelik Pozisyonu". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38): 5657-5686.
- Canyurt, D. (2017). "Esad Rejimi Neden Yıkılmadı: Temel Dinamikleri ve Stratejileri". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(1): 19-33.
- Ceylan, Ş. (2006). Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 233-252.
- Clausewitz, C. (2019). *Savaş Üzerine*. (S. Koçak, Çev.) Doruk Yayınları, İstanbul.
- Cleveland, W. (2004). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (M. Harmanlı, Çev.) Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Coşkun, V. (2014). "Çözüm Süreci: Dün, Bugün, Yarın". *Liberal Düşünce Dergisi*, 19(75): 7-18.
- Coşkun, V. (2015). *Çözüm Süreci: Kazanımlar ve Tehditler*. Demokratik Gelişim Enstitüsü Yayınları, Londra
- Çapar, E. (2006). "AKP'nin Seçilmesi ve 2. Irak Savaşı Sonrası Türkiye- Amerika- Suriye İlişkileri". Ç. Özen, & H. Taşdemir. (Ed.) *Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*. Odak Yayınları, Ankara.
- Çapar, E. (2013). *Türkiye'de İç Güvenlik Yönetimi ve Terörle Mücadele*. Adalet Yayınları, Ankara.
- Çatalca, H. (1992). "Stratejik Yönetimde Liderlik Fonksiyonu". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1): 337-348.
- Çelikaşlan, M. (2021). "Türk - Amerikan İlişkileri: Suriye Gerilimi". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2): 375-384.
- Çelikkol, O., & Karabel, S. (2017). "Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar". *Bilge Strateji Dergisi*, 9(16): 13-31.
- Çendek, S., & Öрки, A. (2019). "Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(10): 42-58.

- Çetin, E. (2020). "New Approachment At Politics: The Case Of Machiavelli". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(37): 213-225.
- Çikrikçi, T. (2016). Türkiye- Irak İlişkileri. P. Yürür, & A. Özkan. (Ed.)*Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Komşu Siyaseti* (s. 329-382). Detay Yayıncılık, Ankara.
- Daban, C., & Daban, E. (2018). "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali Ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi". *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1): 83-109.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Değirmencioğlu, İ. (2007). "Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder: ABD İmparatorluğu". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(6): 71-92.
- Demir, E. (2018). *Afrin Tarihi ve Zeytindalı Harekâtı*. Flipper Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, E. (2019a). *Türk Ordusu ve Fırat Kalkanı Harekâtı: Gün Gün Vakalar*. Flipper Yayıncılık İstanbul.
- Demir, E. (2019b). *Sahada ve Masada Barış Pınarı Harekâtı: Gün Gün Vakalar*. Flipper Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, E. (2021). "Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 541-588.
- Demir, M. (2020). *Savunma Sanayinde İşbirliği Problemi: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı Örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, P., & Erbul, P. (2019). Mavi Vatan Tatbikatı:2019. *Teknopark Ar-ge Dergisi*, 2, 22-24.
- Demirkol, F. (2020). "Kamu Diplomasisi Bağlamında Barış Pınarı Harekâtı". *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21): 72-87.
- Deringil, S. (2015). *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Devlen, B., & Özdamar, Ö. (2010)." Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 30: 22-33.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *6. Beş Yıllık Kalkınma Planı:1990-1994*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *7. Beş Yıllık Kalkınma Planı:1996-2000*. Ankara.
- Doğru, S. (2013). "Türk Boğazları'nın Hukukî Statüsü:Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(2): 123-169.

- Dolanbay, H. (2019). "1975- 1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3): 851-862.
- Donelli, F. (2018). "Syrian Refugees in Turkey: A Security Perspective". *New England Journal Of Public Policy*, 30(2): 1-9.
- Donelli, F. (2018). "Syrian Refugees in Turkey: A Security Perspective". *New England Journal Of Public Policy*, 30(2): 1-9.
- Doster, B. (2019). "Türkiye ve Ortadoğu: Bölgesel Liderliğin Sınırlarını Tartışmak". T. Oğuzlu, & C. Çiçek. (Ed.) *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası* (s. 131-149). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Duran, B., & Ulutaş, U. (2016). "Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı". B. Duran, K. İnât, & M. Caner. (Ed.) *Türk Dış Politikası Yıllığı* (s. 11-31.). İstanbul: SETA Yayınları.
- Duran, M. (2016). *Pers Ordu Teşkilatı, MÖ 6-4. Yüzyıl*.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Düz, S. (2020). *Türkiye'nin Gökyüzündeki Yeni Gücü: İHA'LAR*. SETA Yayınları, Ankara
- Efegil, E., & Kerman, İ. (2017). "Terör Örgütü Pkk/Pyd'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 162-198.
- Erdil, B. (2021). "İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları İle Bu Araçların Türkiye'nin Yurtdışı Operasyonlarındaki Yeri ve Önemi". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 581-607.
- Erdurmaz, S. (2010). *Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Erhan, Ç. (1996). "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi*, 51(01): 275-287.
- Ersoy, E. (2017). Realizm. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 159-186). İletişim Yayınları.
- Eryiğit, B. (2013). "Stratejik Planlama, Stratejik Planlamaya İlişkin Alternatif Yaklaşımlar ve Stratejik Yönetim Okulları". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(9): 152-172.
- Eryılmaz, E., & Karabulut, U. (2016). "PKK Terör Örgütü Ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri". *Belgi Dergisi*, 11: 17-40.
- Ete, H., & Diğerleri. (2013). "Çözüm Süreci. U. Ulutaş. (Ed.) *2013'te Türkiye*. Seta Yayınları, Ankara.
- Fidan, Ö. (2004). *11 Eylül'ün ABD Dış Politikasına Etkisi: Irak İşgali*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Fırat, M., & Kürkçüoğlu, Ö. (2010). "Ortadoğu İle İlişkiler". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* İletişim Yayınları, İstanbul, (s. 124-157).
- Fukuyama, F. (1989). "The End of History". *National Interest Journal*, 16: 3-18.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Z. Dicleli, Çev.) Profil Yayınları, İstanbul.
- Fuller, G. (2008). *Yükselen Bölgesel Aktör: Yeni Türkiye Cumhuriyeti*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Fuller, G. (2019). *Türkiye ve Arap Baharı*. Serbest Kitaplar Yayınevi, Ankara.
- Gaddis, J. (2005). *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçekler*. (C. Dilek, Çev.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gadimov, J. (2014). "Rusya'da Devlet ve Özel Haber Ajansları: İTAR-TASS, Ria Novosti ve Interfaks". *Global Media Journal: TR Edition*, 5(9): 132-147.
- Güçlü, N. (2003). "Stratejik Yönetim". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2): 61-85.
- Güler, A. (2021). "Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları". *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2): 218-239.
- Güngör, M. (2019). *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Yerli Uçak Üretimi ve Havayolu Taşımacılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hale, W. (2021). *1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası*. Serbest Akademi Yayınları, Ankara.
- Hancılar, Ö. (2020). "1983- 1987 Kuzey Irak'taki Türk Sınır Ötesi operasyonlarının Hukukiliği". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(46): 347-359.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20.Yüzyıl: 1914 - 1991 Aşırılıklar Çağı*. (Y. Alogan, Çev.) Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Yayıncılık.
- Huntington, S. (2019). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (M. Turan, & C. Soydemir, Çev.) Okyanus Yayınları, İstanbul.
- İnce, G. S. (2020). "Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları". *İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1): 65-92.
- İnci, B. (2019). "Diyarbakır Sur-Hendek Olayları, Öncesi, Sonrası ve Sonuçları". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 39: 567-608.

- İrdem, İ., & Diğerleri. (2020). *Türkiye'deki Suriyeliler ve Sınır Ötesi Güvenli Bölge*. Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- İris, M. (2019). "Zeytin Dalı Harekâtı'nda Kullanılan Yerli Silahların Medyada Yer Alış Biçimi". *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5(2): 530-546.
- İyiat, B. (2020). "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu". *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5): 3-13.
- İzgi, A. (2007). "Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Jorgersen, F. (2019). "İngiliz Okulu". Ş. Kardaş, & A. Balcı. (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 122-136). Küre Yayınları, İstanbul.
- Kadan, T. (2021). *Mavi Vatan Doktrini*. Ulusal Strateji Merkezi, Ankara.
- Kadioğlu, A. (2020). "Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41: 210-227.
- Kalyon, L. (2010). "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11): 7-27.
- Karagül, S. ve Özdemir, G. (2020). *Ege Jeopolitiği*. H. Çomak ve Diğerleri. (Ed.) Nobel Yayıncılık, Ankara, (Cilt:2, s.1044-1058.)
- Karaosmanoğlu, A. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 5-25.
- Karataş, İ. (2020). Looking At Syrian Refugees In Turkey From A Security. *Nobel Bilimsel Yayınlar*, 5-29.
- Karlıklı, Y. (2017). "80. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni Yeniden Düşünmek". *Public and Private International Law Bulletin*, 37(1): 29-49.
- Kartal, A. (2018). "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAEŞ ve YPG Örneği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(27): 39-77.
- Kasım, K. (2007). Soğuk Savaş Sonrası Kıbrıs Sorunu. *Akademik Bakış Dergisi*, 1(1), 57-72.
- Kavsıracı, O. (2019). "Türkiye'nin İç Güvenlik Algısı ve Politikaları (1980-1990)". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20): 2074-2079.
- Kayacı, M. (2017). "Tartışmalı Düşünür Machiavelli Hakkında Kısa Bir Değerlendirme". *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*: 221-235.

- Kaymak, M. (2016). "Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz Ve Amerikan Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1): 63-92.
- Kennedy, P. (2001). *Büyük Güçleri Yükseliş ve Çöküşleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Keyman, E. (2019). Küreselleşme. A. Balcı, & Ş. Kardaş içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 336-346). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Kırmızıoğlu, H., & Zorlu, K. (2018). Adam Smith'in Devlet Anlayışı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 11(22), 77-99.
- Kissinger, H. (2017). *Diplomasi*. (Çev. İ. Kurt,) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kocamaz, S. (2019). "Avrupa Birliği ve Ortadoğu". C. Çiçekçi, & T. Oğuzlu. (Ed.) *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası*. Nobel Akademi Yayınları, Ankara, (s. 101-131).
- Kozanhan, M. (2020). *Deniz Gücü ve Güvenliği İncelemeler*. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Kozanhan, M. (2022). "Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz". *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(1): 55-75.
- Köse, T. (2017). "Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1): 13-40.
- Köylü, M. (2018). "Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı". *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi*(11): 70-86.
- Kunt, M. (1987). "Siyasal Tarih". S. Akşin. (Ed.), *Türkiye Tarihi-2: Osmanlı Devleti 1300-1600* (s. 15-144). Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kurnaz, Ö. (2009). *Türkiye'de Enflasyon Ve Büyüme İlişkisi 1987-2006 Dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kurtaran, U. (2013). "Sultan 1. Mahmut Dönemi (1730- 1754) Islahat Hareketleri". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkish Studies*, 8(2): 167-179.
- Küçük, F. (2020). *Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtının Uluslararası Hukuk Açısından Meşruluğu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükvatan, M. (2011). "Soğuk Savaş'ın Türk Dış Politikalarına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23): 73-91.

- Machiavelli, N. (1955). *Hükümdar*. (Y. Egeli, Çev.) Yıldız Matbaacılık, Ankara.
- Mahalli, H. (2017). *Al Sana Bahar*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Mor, H. (2016). *Türk Dış Politikasının Eksenleri*. Çizgi Kitapevi, Konya.
- Murat, A. (2022). *Mavi Vatan Doktrini Bağlamında Türkiye'nin Deniz Jeopolitiği*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ocak, M. (2016). "Hangi Ögeler Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerini Oluşturmalıdır? Bir İçerik Analizi". *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26(1): 23-49.
- Odabaş, U. (2018). "Liberalizmin İlk Temsilcisi: John Locke". *Sanat Dergisi*(32): 73-80.
- Oğuzlu, T. (2019). Liberalizm. A. Balcı, & Ş. Kardaş. (Ed.)*Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, (s. 97-110).
- Oran, B. (1996). "Çekiş Güç ve Kürt Devleti". *Avrasya Dosyası Dergisi*, 3(1): 155-172.
- Oran, B. (2009). "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*.İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 479-499).
- Oran, B. (2010). "Dönemin Bilançosu". B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 2, s. 9-34).
- Oran, B. (2013). "Dönemin Bilançosu". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*.İletişim Yayınları, İstanbul, (s. 13-249).
- Oruç, H. (2016). "Türkiye'nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2016". B. Duran, K. İnât, & M. Caner. (Ed.) *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*. SETA Yayınları, Ankara, (s. 287-318).
- Ozan, E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi*. Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Öğür, B., & Diğerleri. (2014). '1980'ler: PKK, Kuzey Irak ve Türkiye''. *Kuzey Irak – Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği*. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Sakarya.
- Önal, T., & Özdağ, A. (2016). Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri. *International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkishor Turkish Volume*, 11(16), 53-70.
- Öncel, R. (2016). 'Soyut Ötekiden Somut Düşmana: Daiş'in Türkiye'ye Yönelik Saldırılarının Analizi''. *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAİŞ İle Mücadelesi*. . SETA Yayınları, Ankara.

- Öncel, R., & Günay, F. (2020). '2020'de Güvenlik ve Savunma'. 2020'de Türkiye. SETA Yayınları, İstanbul.
- Özalp, M. (2018). "Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2): 404-421.
- Özçelik, N., & Acun, C. (2018). "Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekâtı". Seta Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, G. (2017). "Demokratikleşme Kavramı Bağlamında Arap Demokratikleşmesine İlişkin Bir Değerlendirme". *TESAM Akademi Dergisi*, 4(1): 9-54.
- Özdemir, S. (2020). "İran- Irak Savaşı: Türkiye Sınırında Terörizme Etkisi". *Akademik Bakış Dergisi*, 13(26): 49-77.
- Özen, Ç., & Taşdemir, H. (2006). "Zincirlerinden Kurtulmaya Çalışan Devî İmparatorluk Siyasetine Geçiş Üzerine". Ç. Özen, & H. Taşdemir. (Ed.) *Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*. Odak Yayınları, Ankara.
- Özersay, K. (2009). "Montrö Boğazlar Sözleşmesi". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar..* İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 370-384)
- Özgen, C. (2015). "Çelik Harekâtı Üzerine Hukuki Ve Askeri Bir Analiz". *LEGES Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1): 71-90.
- Özkoç, Ö. (2020). "Otoriter Rejimin İnşası ve Sürekliliği: Mısır Ordusunun Siyasal Hayattaki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme". *The Turkish Yearbook of International Relations*(51): 91-114.
- Özpek, B. (2017). Liberalizm. Gözen, & R. (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş Teorileri* (s. 121-156). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, E. (2017). "Uluslararası Ajans Haberciliğinde Söylem: "Fırat Kalkanı" Harekâtı Bağlamında AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(4): 185-222.
- Palabıyık, M. (2017). "İngiliz Okulu". R. Gözen. (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, (s. 217-254).
- Paralı, Z. (2020). "Türkiye Cumhuriyeti İle Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri". *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1): 49-64.
- Peksarı, D. (2007). *NATO'nun Değişen Konsepti*. Asil Yayıncılık, Ankara.
- (2017). *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*. İç İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Polat, D. (2020). "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33): 53-96.

- Poyraz, E. (2010). "Tanzimattan Önce Osmanlı Modernleşmesi". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 95(189): 135-158.
- Sakınç, Ö. (2021). "Karadeniz’de Bulunan Doğalgaz Açıklamasının Borsa İstanbul Enerji ve Petrol Şirket Hisselerine Etkisi". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2): 911-922.
- Sander, O. (1996). *Siyasi tarih:1918-1994*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*. İmge Kitapevi, İstanbul.
- Sarıbay, A. (2019). *Fırat Kalkanı Bölgesinde Yeniden Yapılanma Süreci: Sosyal Politika Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Senger, H. (2000). *Strategemeler* (Cilt 1). (M. Özbalta, Çev.) Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Sertel, S. (2022). "Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesinde Türk Donanma Filosunun Modernleştirilmesi". *Belgi Dergisi*(23): 253-279.
- Sezgin, S., & Sezgin, Ş. (2018). Dünya’da ve Türkiye’de Savunma Sanayi: Genel Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12): 1-19.
- Somuncuoğlu, E. (2019). *Siyasal İslam ve Mısır’da Müslüman Kardeşlerin Dönüşümü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.
- Şener, B. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstinacılığı" ya da 2'Açık/ Kaçınılmaz Yazgı". *International Journal of Social Science*(26): 405-420.
- Taban, M. (2013). "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1): 21-31.
- Talla, M. (2017). *’İran’ın Suriye’deki Askeri Politikası’*. *İran’ın Suriye’deki Varlığı:Bugünü ve Sonrası* . İran Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Tanör, B. (2003). "Siyasal Tarih:1980-1995". S. Akşin. (Ed.)*Yakınçağ Türkiye Tarihi:1980-2003*. Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Tellal, E. (2000). *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB- Türkiye İlişkileri: 1953- 1964*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Tellal, E. (2009). "SSCB İle İlişkiler". B. Oran. (Ed.)*Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 499-521)
- Terzi, F., & Uğur, A. (2020). "Rus Dış Politikasında Değişimin Felsefî Kökenleri: NATO Genişlemesine Yönelik Baltıklar'da Bir İmparatorluk Tepkisi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37): 619-633.

- Tetik, Ü. (2019). '2019'da Güvenlik Ve Savunma''. *2019'da Türkiye*. Seta Yayınları, İstanbul.
- Tok, A. (2021). *Uluslararası Hukuka Göre Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Statüsü*. İNSAMER.
- Tokatlı, S. (2022). "Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri". *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 376-406.
- Tuna, F. (2020). "Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası". *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 74-87.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2009). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler:1950-2014*. Ankara.
- (2017). *Türkiye'nin Deaş İle Mücadelesi*. İç İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Türkman, S. (2014). "Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 14(2): 131-147.
- Tzu, S. (2019). *Savaş Sanatı*. (B. Satılmış, Çev.) İndigo Yayınları, İstanbul.
- Uzgel, İ. (2009). "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 307-314.).
- Uzgel, İ. (2013). "ABD ve NATO İle İlişkiler". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 3, s. 249-331.)
- Uzgen, İ. (2010). "ABD ve NATO'yla İlişkiler". B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 2, s. 34-83.).
- Üzgel, İ., & Kürkçüoğlu, Ö. (2009). İngiltere İle İlişkiler. B. Oran. (Ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları, İstanbul, (Cilt 1, s. 258-274).
- Yalçın, O. (2008). *Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Yaşa, G., & Yılmaz, M. (2022). "Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1): 1-17.
- Yavuz, N. (2008). "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı". *Akademik Bakış Dergisi*, 1(2): 139-154.
- Yaycı, C. (2012). "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye". *Bilge Strateji Dergisi*, 4(6): 1-70.

- Yaycı, C. (2019). "Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30): 331-352.
- Yaycı, C. (2019). "Sorular ve Cevaplar İle Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı". Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Yeltin, H. (2018). "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı". *Econder International Academic Journal*, 2(2): 200-214.
- Yeşiltaş, M. (2014). "Stratejik Derinlik'in Jeopolitik Tahayyülü". *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 25-56.
- Yeşiltaş, M., & Diğerleri. (2015).). '2015'te Güvenlik ve Savunma'. 2015'te Türkiye. Seta Yayınları, İstanbul.
- Yeşiltaş, M., & Diğerleri. (2017). *Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler*. Seta Yayınları, İstanbul.
- Yeşiltaş, M., & Diğerleri. (2015). 2015'te Türkiye. "2015'te Güvenlik ve Savunma". SETA Yayınları, İstanbul.
- Yeşilyurt, F., & Yeşilyurt, M. (2019). "Türkiye'de Savunma Sanayi". *Avrasya Sosyo Ekonomik Çalışmaları Dergisi*, 6(2): 1-42.
- Yiğittepe, L. (2017). *NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*. İstanbul: Cinius.
- Yıldız, M. (2021). *Kuzey Irak ve Türkiye*. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Yılmaz, M., & Yaşa, G. (2022). "Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1): 1-17.
- Yılmaz, S. (2012). "Orta Doğu'ya Demokrasiyi Getirmek". *International Journal of Economic and Administration and Studies*(5): 63-82.
- Yılmaz, T. (2017). *2010 Yılında Başlayan Siyasi Gelişmeler: Arap Baharı'nın Sonu, Suriye İç Savaşı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, S. (2010). "Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(12): 83-102.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Abdülbaki ÇELİK
Eğitim Durumu	Yüksek Lisans
Tamamladığı Lise	Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Mesleği	Gümrük Muhafaza Memuru
İş Tecrübeleri	Özel Bir Altın Madeninde Ambar Sorumlusu Olarak Çalıştı. Ayrıca Gıda ve Turizm Sektörlerinde de İşçi Olarak Çalışmıştır. Şu an kamuda görev yapmaktadır.
Yabancı Dil Düzeyi	Orta Seviye İngilizce

